

Ketabton.com

کابل ښار

د پېړیو په اوږدو کې

لیکوال: پوهاند غلام جیلانی عارض

ژباړونکی: د سرخپرونکی مرستیال نصر الله ناصر

۱۳۸۱ لمریز کال - ۲۰۰۲ میلادي کال

کتاب پېژندنه

- د کتاب نوم : کابل ښار د پېړيو په اوږدو کې
- ليکوال : پوهاند غلام جيلاني عارض
- ژباړن : د سرخپرونکي مرستيال نصر الله ناصر
- د پښتې عکاسۍ : محمد رفيع فاروق
- خپروونکي : د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره
- پرله پسې نومره : ۹۴
- لومړۍ چاپ : ۱۳۸۱ هـ. ش کال، د خپروونکي له خوا، پېښور
- چاپ شمېر : ۵۰۰ ټوکه
- دمخونو شمير : ۱۴۰
- کچه : ۱۳، ۵ × ۲۱ سانتي متره
- د خپروونکي پته : دويم کور، رحمان باباروډ،
- پوسټ بکس : ۱۰۸۴، ډونيورستي ټاون - پېښور
- تېلفون : ۵۷۰۴۳۹۲ - ۸۵۰۸۳۹
- ۵۷۰۲۵۳۱ - ۵۷۰۲۹۶۲
- ۸۴۱۲۹۶
- فکس : ۸۴۰۴۷۱ - ۹۱
- الکترونيکي پوسټ : aric@brain.net.pk
- کمپوز او چاپ : احمد پرنتنگ پرېس، تېلفون ۲۱۵۵۴۰
- دویش او پلورنې ځای : د اکبر دفتر (د افغانانو له پاره د مرستو د انسجام اداره)

د کتاب له مطالبو څخه اقتباس د ماخذ په ښودلو سره جایز دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د اکبر د اطلاعاتی او نشراتي منابعو مرکز (اریک) له پنځو کالو راهیسې د افغانستان ولایتونو ته د گرځنده کتابتونونو پروگرام تر لاس لاندې نیولی دي. گرځنده کتابتونونه چې د فلزي صندوقونو په بڼه جوړ شوي دي، په یو خاص ځای کې ایښودل کیږي. د سیمې خلک ورڅخه امانت کتابونه وړي، لولي یې او خپلو شاوخوا خلکو ته یې هم اوږوي. کله چې په سیمه کې د کتابتون ټول کتابونه ولوستل شول، کتابتون بلې سیمې ته لیږدول کیږي او یا پرې یو شمیر نور نوي کتابونه ورزیات او هماغه ځای کې پاتې کیږي.

مونږ دا هڅه کړې ده چې د گرځنده کتابتونونو له پاره داسې کتابونه راټول کړو چې د لیکنې ژبه یې ساده او د خلکو د اړتیاوړ مطالب ولري، ترڅو چې په ورځني ژوند کې له هغوی سره په دیني، ټولنیزو، اقتصادي، ښوونیزو، روزنیزو، روغتیايي، تاریخي، فني، مسلکي او... مسایلو کې مرسته وکړي.

مونږ د گرځنده کتابتونو تر څنګ دا سروې هم ترسره کوو چې خلک څه ډول آثارو او موادو ته اړتیا لري او د کومو موضوعاتو او مطالبو د مطالعې هیله من دي. مونږ لومړۍ هڅه کوو چې غوښتل شوي کتابونه له بیلابیلو منابعو (کتاب پلورنځیو او خپرونیزو مرکزونو) څخه برابر او راوړنيسو. په نوموړو مراجعو کې د مطالبو او موادو د نشتوالي په صورت کې اړیک هڅه کوي چې د اړتیاوړ آثارو په تالیف، ترجمه او چاپ سره دغه تشه ډکه کړي.

د دغه موخې او هدف د تحقق او په عمل کې پلي کولو په منظور څلور کاله

د مخه د لوستونکو د علاقې وړ کتابونو د چاپ او خپراوي کار پیل شو اوله هغه وخت راهیسې تراوسه پورې د اړیک گرځنده کتابتونونو ادارې د محترمو همکارو مؤسسو په مرسته په دغه برخه کې پیاوړې گامونه اخیستي او گټور فعالیتونه یې ترسره کړي دي.

د ښه او سیستماتیک کار له پاره د اړیک د ادارې استازيو او یو شمیر خپرونکو او لیکوالو یوگډهيات وټاکل شو چې د مطلوبو کتابونو د پلان کولو، آماده کولو او چاپ کولو پړاوونه چې د تکرار او مسلکي لیکوالو له خوا تألیف کېږي، په ګډه پرمخ بوځي.

دغه هیات د افغانانو د صمیمي همکارې میرمن نانسي هنج دوپري، سید محی الدین هاشمي، خواجه غلام جیلاني شېل، فیض محمد نایاب عطایي محمد شکیب افضلې او محمد رفیع فاروق څخه تشکیل شوی دی.

مونږ له خپلو ټولو درنولو ستونکو څخه چې د هیواد په بیلابیلو ښارونو او کلیوالو سیمو کې زموږ له کتابتونونو څخه گټه اخلي، هیله لرو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هیواد له لیکوالو او پوهانو څخه غواړو چې په له موږ سره په دې لاره کې مرستندوی شي، چې وکړای شو خپلو خلکو ته لارښه او گټور کتابونه وړاندې کړو.

په درنښت

د اړیک د گرځنده کتابتونونو اداره

فهرست

مخ

سرلیکونه

سریزه ۱-۲

لومړۍ خپرکي

د کابل موقعیت، کابل د ښار په توګه، کابل د ولایت

په توګه، کابل د یوې حوزې په توګه، د کابل اقلیم،

د کابل جیولوژیکي جوړښت، غرونه، غاښې، د کابل

سیندونه، ویالې، په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې

شبکې، ۳-۲۶

دویم خپرکي

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید، کابل له

اسلام څخه مخکې، کابل د کوشانیانو په دوره کې،

کابل د اسلام په وخت کې، کابل د مغلو په دوره کې،

کابل د احمد شاه دراني او تیمور شاه په وخت کې،

د کابل تاریخي ځایونه. ۲۷-۴۹

درېیم خپرکي

د کابل د ښار لرغونې نقشه، د ځمکو جوړښت.

ستراتیژیکي نقش، تجارتي نقش، مذهبي نقش،

د کابل ښارۍ شبکه، د لرغوني کابل اجزاوې،

د معاصر کابل نقشه. ۷۰-۵۰

خلورم خپرکی

د کابل ښار د سياسي مرکز په توگه. ۸۶-۷۱

پنځم خپرکی

د کابل ښار د وگړو شمير، په کابل کې تلگراف، د

کابل په ښار کې تيلفون، مشهور ځايونه، زیارتونه،

تفريح ځايونه، د کابل په ښار کې ډوډونه او

رواجونه، د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران. ۱۰۷-۸۷

شپږم خپرکی

په کابل کې د صنايعو او تخنيک پرمختيا، چاپ او

خپرونې، د کابل مشاهير. ۱۲۳-۱۰۸

اووم خپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ږنگیدو پړاو، د کابل د بیا

رغونې لپاره څه باید وکړو؟ ۱۳۱-۱۲۴

- د ماخذونو لړلیک ۱۳۲

سریزه

کابل، دغه تاریخي، سیاسي، ستراتیژیکي ښار او د افغانستان پلازمېنه، د هیواد د ټولو اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو د ودې او بشپړتیا ځانګو ګڼل کیږي. کابل د زمانې په بیلابیلو پړاوونو کې د ډول ډول تاریخي پېښو شاهد دی. د کابل شاهانو له لومړني مدنیت څخه بیا تر نن ورځې یې زیات شمیر پاچاهان د قدرت پر ګدۍ کښینولي، ډیر متحارب او متعرض تیری کونکي یې د دې سپیڅلي خاورې په ګوټ ګوټ کې تر سخت فشار لاندې نیولي او له منځه یې وړي دي. کابل د بلخ او غزني د مدنیت له سقوط اوړنګیدو وروسته د پوهانو، عالمانو او د تاریخ د نومیالیو د روزنې لومړنۍ او پیژندل شوې ځانګوده. د هغه د پوهنې رڼا او ځلاهرې خواته خپره او د معرفت محراق دی چې د غې رڼا خپلې وړانګې له همدې ښاره د افغانستان نورو ښارونو ته خپرې کړي دي. د لومړنیو ښوونو له پیل څخه بیا د پوهنتونونو او لوړو زده کړو تر پرمختګ پورې، کابل د زده کوونکو او څیړونکو او استادانو د لارې مشال دی. کابل د شمال، جنوب، ختیځ او لویديځ د لویو لارو د پیوستون او یوځای کیدنې سیمه ګڼل کیږي چې د دغو فرهنگونو په یوځای کیدو کې د ختیځې او لویديځې نړۍ تمدنونو مهم رول درلودلی دی. د ورېښمو د لارې کاروان، د اورګاډي لومړنۍ کرښه او لومړنۍ موټر له همدې ښار څخه د افغانستان نورو ښارونو ته خوځیدلي دي. کابل فعالې ترانسپورتي لارې او هوایي ډګرونه لري چې مثبتې اغیزې یې په ټولنیزو او اقتصادي فعالیتونو کې د نورو ښارونو مرستندويې ګڼل کیږي. کابل د زمانې په اوږدو او بیلابیلو

عصرونو او پیریو کې د خپل لرغونی تاریخ ژوندی شاهد دی چې د شیر دروازي او آسمایی غره پرسر د هغه مارپیچ او کورور د یوال د هغه د لرغونی اوروښانه لرلید ښکار ندوی دی.

« حصار مارپیچش ازدهای گنج راما ند »

« که میارزد به گنج شایگان هر خشت د یوارش »

د چکري، چهلستون او خورد کابل خلي هغه نور شاهدان دي چې هغه د تاريخ په بيلا بيلو ابعادو کې ځلوي. د هغه لرغونې او معاصرې ودانۍ د کابل تدريجي پراختيا ښيي. بالاخره دوروستيو دوولسيزو ورانۍ او تخریبات د هر اوسیدونکي هیواد وال زړه ته تکان ورکوي چې د بنسټ پالنې پرمېنا د هغه د ښاري بیرته پاتیوالی او انحطاط ښکار ندويي کوي. کابل لاتراوسه پورې د افغانستان د پلازمېنې او مرکز په توګه له خورا زیات اهمیت څخه برخمن دی چې د هغه د ټولنیزې، تاریخي، اقتصادي او هراړخیزې ودې ښیګڼې ددې اثر په بیلا بیلو برخو کې خپرل شوي دي. د کمیت او کیفیت له مخې په هره ارزښتمنه برخه باندې خبرې شوي چې د ګرانولو ستونګود ګټورو او مفیدو نظریو پر بنسټ ددې رسالې ګټورتیا او اغیزمنتیا لاسې ښه کیدای شي.

زه ددې رسالې د لیکوال په توګه د اکبر د محترمي مؤسسې د اړیک د ګرځنده کتابتون د پرله پسې زحمتونو او نه ستړې کیدونکو هڅو چې تل یې د افغانستان د ملي ویارونو د راژوندي کولو په لار کې کوي، په ډیرې مننې سره یادونه کوم او د لازياتو برياليتوبونو هیله یې کوم.

پوهاند غلام جیلانی عارض

د کابل پوهنتون استاد

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت

د کابل جغرافیایي موقعیت د ښار، ولایت یا حوزې په توګه د اداري او سیاسي ځانګړو مفاهیمو له نظره هریو بیلابیلې وګڼې لري چې دلته به یې په جلا جلا توګه ترڅېړنې لاندې ونیسو:

کابل د ښار په توګه:

د کابل ښار په خپل اوسني موقعیت غالباً (۳۵۰۰) کاله پخوا یو کلي واوبس. د هغه لومړنۍ کرنیز کلی د آسمایي غره د ختیځ په څوړو کې د اوسنیو ده افغانانو او د کابل سیند ترمنځ له خټینو کورونو څخه آباد او جوړ شوی و. د وخت په تیریدو سره د کابل شاهانو د واکمنۍ په دوره کې د کابل بالا حصار د شیر دروازي او آسمایي غرونو د شاوخوا د یو الوونو په اساس ډیر انکشاف وکړ او دیو دفاعي، ستراتیژیکي ښار په توګه د کابل شاهانو د حکومت یو سیاسي ښار شو (۹۰ ق م). له دې وروسته دغه تاریخي ښار د دفاعي، سیاسي او تجارتي ارزښت پر بنسټ د پیړیو او مهالونو په اوږدو کې اوسنۍ حالت ځانته غوره کړ. د هغه دقیق جغرافیایي موقعیت په دې ډول ترلاسه کولی شو:

د هغه وروستی شمالي برخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۳۵ دقیقې.

د هغه وروستی، جنوبي برخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۲۶ دقیقې.
 د هغه وروستی، ختیځه برخه د ختیځ طول البلد ۶۹ درجې او ۱۷ دقیقې.
 د هغه وروستی، لويديځه برخه د ختیځ طول البلد ۶۸ درجې او ۵۴ دقیقې.
 د کابل ښار له مرکز څخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۳۱ دقیقې
 او د ختیځ طول البلد ۶۹ درجې او ۱۲ دقیقې تیريږي.
 له شمال نه د جنوب پر لور د ښار پراختیا ۱۳ کیلومتره اوله ختیځ نه
 لويديځ خواته ۲۱ کیلومتره ده، مجموعي مساحت یې ۲۸۶ کیلومترو ته
 رسیږي. د خیرخاني، هزاره، بغل او خواجه رواش غرونه د هغه شمالي
 وروستی برخه، جنوب ته یې سرآسیاب، ختیځ لور ته یې خرخی پول او تنگی
 غارو او لويديځ ته یې د پغمان دوه لارې واقع دي. له سمندر څخه د
 کابل د سطحې لوړوالي (۱۸۰۳) متره او د شیردروازې له څوکي څخه
 ۲۲۱۸،۵ مترو ته رسیږي.

کابل د ولایت په توګه:

د کابل ولایت چې (۴۵۸۵) مربع کیلومتره مساحت لري د افغانستان
 په جنوب ختیځ کې پروت دی. شمال ته یې د پروان او کاپیسا ولایتونه او جنوب
 ته یې د لوګر ولایت، ختیځ ته یې د لغمان او ننگرهار ولایتونه او لويديځ ته یې
 د وردګو ولایت واقع دی. نفوس یې (۲،۱۰۷،۷۶۱) تنه او په هر مربع
 کیلومتر کې یې د اوسیدونکو شمیر (۴۵۹) تنه دی. د کابل ولایت لاندینی
 اولسوالی او علاقه داري لري:

چهاردهي، پغمان، بگرامي، ده سبز، میریچه کوټ، قره باغ، سروبی،

شکر دره، استالف، خاک جبار، چار آسیاب او کلکان. د کابل ډیره لوړه نقطه د پغمان غردی چې د سمندر له سطحې څخه ۴۷۰۰ متره لوړ والی لري.

کابل د یوې حوزې په توګه:

بابر پاچا په تزک بابری کې دغه موضوع داسې تشریح کړې ده چې په صراحت سره د کابل حوزه افاده کوي: « کابل له خلورم اقلیم څخه دي او د معمورې په منځ کې واقع دی ختیځ ته یې لمغانات (لغمان)، پرشاور، کاشغر، لویدیځ ته یې هغه غرونه دي چې کرنو او غور په همدغو غرنیو ځایونو کې دي، شمال ته یې د قندز ولایت او اندراب پراته دي، د هندوکش غربي ترمځ دی او جنوب ته یې فرمل او نغروینو پراته دی. »

په دې ترتیب د کابل حوزه له هغو سیمه ییزو مفاهیمو څخه ده چې د کابل د سیند له سرچینې نه تر هغو چې شمالي او جنوبي مرستیالان ورسره یوځای کیږي، بلکې لاله هغه هم وړاندې د کابلستان پراختیا بیانوي.

د کابل اقلیم:

د کابل د ښار او ولایت اقلیم په یوه ورته او همشکله ردیف کې واقع دي، ځکه چې د کابل ښار په کابل ولایت کې د یو جز په توګه موقعیت لري. د کابل په اقلیم کې اغیزمن عوامل تر ټولو لومړی د شیردروازې، آسمایي، د پغمان او د قوروغ د غرونو شته والی دی، چې د کابل پر آب و هوا د کتنې وړ اغیزه لري. د سمندر له سطحې څخه لوړ والی د هغه یو پیل عامل دی، کابل ۱۸۰۳ متره، د پغمان غر ۴۷۰۰ متره او د شیردروازې غر ۲۲۱۸، ۵ متره د

بحر له سطحې څخه لوړ پروت دی، چې د پسرلي او ژمي په لومړیو کې واورين وي، د هغه د پسرلي او یا د مني بارانونه د کابل په ښار او ګاونډیو کلیو او باندو باندې د یادونې وړ اغیزه لري.

د ژمي د سرو بادونو لگیدل چې د شمالي صفحاتو له لوري د کابل په لور چلیږي، په تیره بیاد سایبریا ساره بادونه یا د ژمي په مهال سره جبهه دواوړې او باران د اوړیدو سبب ګرځي او د پسرلي په لومړیو کې د کسپین د سمندرګي له لوري مرطوب جریانونه د حمل او ثور په میاشتو کې د وقفه یي اوړنښتونو سبب کیږي او په همدې توګه په اوړي کې د فارس د خلیج مرطوبه هوا د کابل په ښار کې د موقتي اوړنښتونو سبب ګرځي. په پسرلي او اوړي کې د شمال له خوا د چاریکارو او ریګروان په استقامت د موسمي بادونو چلیدل د کابل په چاپیریال او د هغه په شاوخوا سیمو زیاته اغیزه لري، حتی تر دې چې د عمومي واک په غاړه یې د توتونې تریوې اندازې د کابل لور ته کیږي کړې وې. همدارنګه د پغمان د غره له خوا د کابل په لور سیمه ایز بادونه محسوس دي. په خاص ډول په گذرګاه کې ډیر ساره وي. چې د پامیر سینما او هارتن پله په برخه کې شدید او ځپونکي بادونه رامنځ ته کوي.

په اوړي کې له غرمو وروسته د شینې او بګرامیو د غرونو په استقامت له دورو او خاورو سره یو ځای نور سیمه ییز بادونه د کابل پر خوا چلیږي چې چټکتیا یې په یوه ثانیه کې له (۱۵) نه تر (۲۰) مترو پورې رسیږي. نسبي لنډه بل په اوړي کې ډیر لږ او د تبخیر اندازه یې د اوړنښت په پرتله دوه درې ځله زیاته ده. په ۱۹۷۸ کال کې د کابل د تبخیر ټوله اندازه (۱۶۱۰) ملي متره او په کاریز میر کې (۱۴۲۰) ملي متره وه، په داسې حال کې چې کابل کې د

اورښت ډیره لوړه کالني اندازه له (۴۹۱) ملي مترو څخه تیري نه کوي. په کابل کې د کالني اورښت تپه اندازه (۱۹۰) ملي متره او په وروستیو چکالیو کې له (۱۰۰) او (۲۰۰) ملي مترو څخه نه زیاتېږي چې د ځمکې لاندې اوبو د ښکته کیدلو لامل ګرځیدلی دي.

د کابل د تودوخې درجه هم د بدلون په حال کې ده. د تودوخې لوړه اندازه یې د سانتي ګرید له ۳۴ نه تر ۴۰ درجو او تپه اندازه یې ۱۰ درجې او په ژمي کې د سانتي ګرید منفي ۱۵ درجو ته راښکته کیږي. د کابل په ښار کې د هوا پیژندنې ارقام څرګندوي چې د کال په څلورو فصلونو کې د تودوخې درجه په منځنۍ توګه لاندیني نوسانات طی کوي:

- د وري په میاشت کې د سانتي ګرید له ۲۳ درجو څخه تر ۴، ۱ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ۵۵ درجې او ۵۷ دقیقې.

- د چنګاښ په میاشت کې د سانتي ګرید له ۷، ۳۴ درجو څخه تر ۱۴ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ۷۷ درجې او ۵۷ دقیقې.

- د تلې په میاشت کې د سانتي ګرید له ۸، ۳۱ درجو څخه تر ۳ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ۵۵ درجې او ۲۷ دقیقې.

- د مرغومي په میاشت کې د سانتي ګرید له ۲، ۱۱ درجو څخه تر منفي ۷ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ۳۱ درجې او ۵۷ دقیقې.

د دې ارقامو او شمیرنو له کتنې څخه څرګندیږي چې د کال په اوږدو کې د تودوخې درجه د څلورو فصلونو له نظره او هم د لمر د لګیدو د زاویې له نظره د بدلون او نوسان په حال کې وي.

د موضوع بل عامل د سیوري او لمر خواته د ځورو او غرنیو سیمو موقعیت دی چې د کابل په اقلیم باندې مستقیمه اغیزه لري؛ د بیلګې په توګه:

د آسمایي څوړې سیورنې برخې چې نظر لمرنیو څوړو برخو ته سپړې دي. په همدې توګه د قوروغ او شیر دروازي د غرونو په شمالي او جنوبي څوړو برخو کې دغه عامل خپله خاصه اغیز منتیالري. په شمالي عرض البلدونو کې د هغه موقعیت اوله سمندر څخه لریوالي هم د کابل او د کابل د ښار د اقلیم په ځانګړنو مستقیم اغیز ښندی، پردې اساس د کابل اوږي وچ او گرم او ژمي یې سوړ، او یوڅه بارانی وي چې د وچ تحت استوایی اقلیم څرګندوی او ښودونکي دي.

محل: کابل

گلني اورښت منځنۍ تودوخه د سانتي گريد په حساب

۲-	۳۱	مرغومی
.	۵۵	سلواغه
۶	۶۵	کب
۱۱	۹۴	وری
۱۶	۲۸	غویی
۲۲	۲	غبرګولی
۲۴	۷	چنګاښ
۲۴	۳	زمری
۱۹	۱	وږی
۱۲	۳	تله
۵	۱۸	لړم
.	۳۳	لیندی

په ټول کال کې ۳۴۰

ملی متره

د کابل جیولوژیکي جوړښت:

د کابل جیولوژیکي وضع د کابل د ښار او ولایت په کچه په ورته او مشابه جوړښت ولاړه ده، ځکه جیولوژیکي اغیزې پراخې سیمې راجا پیروي چې لږ تر لږه په یوه نسبتاً لویه حوزه کې شاملې وي.

د کابل ښار په شمول د کابل ولایت یو ملیون کاله مخکې د تنګي غارو تر سیمې یو لوی سمندرګی جوړاوه او د گذرگاه په سیمه کې هم د پغمان او لندن د اوبو په وړاندې یو لوی دیوال موجود و. د یخچالي دورې په پای کې چې نورې سیمې یخچالونو پوښلې وې، سخت اورښتونه رامنځ ته شول او دغه لوی سمندرګی له اوبو ډک شو. د هغه په ځمکه باندې له ۲۵ - ۲۰ مترو ډول ډول پریورسوبونو تراکم وکړ. دغه سمندرګي د تنګي غارو خواته ورو ورو خپله لارو موندله او په تدریجي توګه یې د ماهیپر پر لور په اوسني ژوروالي د یوې وړې درې د کیندلوي په ترڅ کې د ښویدلو تخریبات عملي کړل. اوبو د تنګي غارو له لارې حرکت وکړ، په نتیجه کې هغه سمندرګی چې د کابل ولایت په سیمه کې و، ورو ورو ښکته شو، تر هغو چې د قاعدې د تل رسوبونو ته ورسید او دغه رسوبونه په بیلابیلو سیمو کې د لندن او لوګر د سیند، د پغمان د کوچنی سیند (چمچمه مست) له تگلوري سره یوځای د اوبو د مجموعي جریان په واسطه پرې شوې، په هغو ځایو کې چې د اوبو د تگلوري رسوبونه نرم اوله منځه وړي دي، ځمکه اواره او یا یې د اوسنیو سیندونو آرام ځای (بستر) او د موسمی سیلاوونو مجرایې جوړوله. په کومو ځایونو کې چې رسوبونه سخت وو د ځمکې له سطحې څخه لوړ پاتې شوی، بیلابیلې غونډې یې رامنځته کړي، لکه د مرنجان غونډی، د شهرآرا (برکی) غونډی، د کلای بلند غونډی، د

کلوله پشته غونډۍ، د بي بي مهر و غونډۍ او خرڅی پله ته خبرمه غونډۍ. که په څير سره وکتل شي، د دغو غونډيو څوکې ټولې يو ډول جگوالی لري او سيندۍ او يخچالۍ رسوبونه په ورته ډول درس له خاور د سيند او کنگل له کړيرونو څخه جوړې شوي موازي طبقې په هغو کې ورته ښې لري، د زيو وکنگلی شگو طبقې او د کانگلو مراتونو کلکي کتلې چې له يوبل سره سمې او سختې شوي وي، له شگو او کرير سره يو ځای د يوبل له پاسه ليدل کيږي، خو د کابل سيمه په منځنۍ جيولوجيکي دوره کې ټوله د يوه ستر سمندر Tethys په نامه په اوبو پوښل شوې وه او د دورې په پای کې د هماليا، الپ او هندوکش له لريو سره يو ځای د صعودي خوځښتونو په نتيجه کې يې اوسنۍ لړۍ رامنځته کړې، د لړۍ د صعودي خوځښتونو په نتيجه کې يې اوسنۍ لړۍ رامنځته کړې، د لړۍ د صعودي خوځښتونو په وخت کې په بيلابيل لوړوالي سره ځای پر ځای شوي او د تخنيکي خوځښتونو د سختوالي له امله په دغو غرونو کې، پيچلتيا وي، انحنای او ماتېدنې رامنځته شوې. ځينو غرنیو غاړو په بدليدونکو ډبرو او د بيلابيلو منرالونو په ترکيب سره تبارزو کړ. د هر غره د پريوتو لوري بيل او ميلان يې په ځانگړو زاويو سره رامنځته شوي غرونو د غه لړۍ زياتره له ختيځ څخه لويديځ ته پرته دي او ځينې کوچنۍ څانگې يې په استثنایي توگه شمال - جنوب لوري لري؛ لکه د پغمان غر، د دې غرونو ژورې او لوړې برخې بدليدونکي ډبرې لري، په هره لړۍ کې زياتۍ کوچنۍ او سترې ماتيدنې ليدلې کيږي. د چمن ستره ماتيدنه چې له پامير څخه پيل شوې اوله کابل ولايت څخه تيريږي او د ماتيدنې يوه بله کرښه د پغمان د غره په اوږدوالي کې هم شته.

خود کابل او نور افغانستان جيولوژيکي جوړښت پيچلي دي، ځکه د بيلا بيلو دورو ډبرې له يوبل سره يو ځای شوې دي، کله يو په بل کې تداخل لري چې تشخيص او تفکيک يې ددې څانگې عالمان له زيات غور او غيرتيا سره مخامخ کوي، نو په دغو څلورو دورو کې مطالعه کيږي:

۱- پري کامبرين:

د کابل شاوخوا خورالرغونې جيولوژيکي ډبرې چې د پري کامبرين په دورې پورې اړه لري، ابرک لرونکې شېست، زرغون شېستونه او د کرسټالين او گنيز آهکونه لري.

۲- پاليوزويک:

د کابل په جنوب لويديځ کې د پاليوزويک ډبرې، شگلنې آهکې بدلېدونکې ډبرې دي، هغه آهکونه چې د پغمان غره د شمال ختيځ په وروستۍ برخه کې ليدل کيږي د منځنۍ دورې په دويمه پيړۍ کې رامنځته شوي دي، د خور د کابل په حوزه کې د کاربن په پيړۍ پورې مربوطې آهکې ډبرې دي. برسیره پردې په پای کې يې خاکستري آهکې ډبرې او نور رنگي آهکې ډبرې هم رامنځته کړې دي.

۳- مزوزويک:

د معرفت الارضۍ په منځنۍ دوره کې بدلېدونکې ډبرې او رسوبونه د مرمر او تباشير له نوعې څخه دي. خود کابل په جنوب ختيځ د کابل او بتخاک

په حوزه کې څرنگه شفافې آهکي ډبرې لیدل کیږي چې بیلابیل فوسیلونه لري. حیواني او نباتي متحجره پاتې شوني هم په هغو کې ترسترگو کیږي، د کول حشمت خان په نامه چې د کابل په لویدیځ کې کوم کوچنی جهیل شته د پخواني ستر سمندر پاتې شوني دي چې د هماليا د څارویو فوسیلونه په کې تشخیص شوي او بیلابیل آهکونه پکې لیدل شوي دي.

۴- سینوزوبیک:

د هندوکش د غره زیاتره لړۍ او څانګې یې په دې پړاو کې د خپل شکل او بشپړتیا له حالت سره مخامخ شوي، د پغمان، شیردروازې، آسمایی، قوروغ، بگرامیو، کوه صافی او د تنګي غارو شاوخوا غرونه را منځته شوي او د دغو غرونو په صعود یا پورته کیدو سره یخچالي دورې پیل شوې، د اوبو د جریاناتو له آثارو څخه رسوبات را منځته شول، د کابل د سیند په دواړو غاړو کې سمندري شگلنې ډبرې او یخچالي رسوبات را منځته شول چې نښې نښانې یې د کابل په اوسنیو غونډیو کې په ډاګه لیدل کیږي.

د پغمان په غره کې د اوسپنې شته والی په دې سیمه کې د فلزاتو بډاینه وړاندې کوي. د امیر شېرعلي خان په زمانه کې یې د دغې سیمې له اوسپنې څخه د کابل په ماشینخانه کې وسلې او افزار برابرول. په ماهیپر کې د شاه مقصود، تلک او د ابرک د ډبرو کان او د نغلو په غرونو او لوګر کې د مسوکان د کابل په حوزه کې د زیاتو فلزاتو د شته والی مصداق دی چې په بیلابیلو جیولوجیکي دورو کې را منځته شوي دي.

په چهلستون کې د ګارنټ مایکاشیست ډبرې او د لندر په دره کې د

چونې ډبرې آن د مرغگیرانو په دره (د قوروغ د غره په لويديځ) کې د پورانېمو په ترکیب سره ډیر مهم جیولوژیکي ارزښتونه دي. په هزاره، بغل کې د مرمر ډبرې چې دودانيو لپاره ضروري دي د مزوزویک د منځنۍ دورې د بدلیدونکو ډبرو تعاملات څرگندوي.

د ماهیپر په سیمه کې ستر درز (فالت) لیدل کیږي چې آن د نغلو د بند د لويديځې رسوبي ساحې د طبقو په میلان باندې یې اغیزه کړې ده. په هر حال په کابل او هندوکش کې جیولوژیکي خصوصیتونه پیچلي دي چې د علي آباد په غرونو او د سیلو په استقامت په لويديځو څورو کې دغه پیچلتیا وې او انځناګانې په هماغو پیچلتیاو سره په ډاګه کیږي چې د دغې څانګې د خپرونکو لپاره د پاملرنې وړ دي.

غرونه:

د هغو غرونو لړۍ چې د کابل په ښار او ولایت کې شته او دغې سیمې ته یې ښکلې طبیعي او دفاعي منظرې وربښلي دي په دې ډول دي:

د آسمایي غر:

دغه غر د کابل د اوسني ښار په نږدې مرکز کې پروت دی او په حقیقت کې د شیردروازې د غره لړۍ ده چې د گذرګاه په سیمه کې په یخچالي دوره کې له یوبل سره نښتی او یوځای وو، خو د چهاردهي د حوزې د اوبو له امله چې کوچنۍ سمندرګی و د زمانې په تیریدو سره د ښویدنې په نتیجه کې د کابل او لندر د سیند تل ښکته شو او په نتیجه کې یې گذرګاه را منځته کړه او د

آسمایي او د سخي غريبي له شیر دروازي څخه جلا کړ.

د آسمایي د غره لوړوالی (۲۱۱۰) متره او د هغه په شمال لويديځ کې د سخي غر (۱۹۷۵) متره لوړوالی لري. د علی آباد غر د دغې لړۍ په لويديځ کې د (۲۱۲۶) مترو په لوړوالي پروت دی. د سخي غابنې او د باغ بالا غابنې ښار ته د خلکو د تگ راتگ لاره ده. گذرگاه د چهاردهي او پغمان سیمې او د جمال مینې، څلورمې کارتې او دریمې کارتې ناحیې د کابل له مرکز سره نښلوي، دغه مهمه لړۍ د سینوزویک په دوره کې د اوبو له تل څخه راوتلي او په هغې کې د اوسپنې او کوارتز په ترکیب سره لوړې او سختې ډبرې شته. په دې غره کې د چوني ډبرې او د سره او روښانه کوارتز ډبرې شته. د انگلستان د سفارت په وړاندې د غره په لمن کې د چوني د ډبرو طبقه لیدل شوې او په باغ بالا کې هم د چوني ډبره لیدل شوي ده. د باغ بالا په ډډه کې د بیوتیت تورې ډبرې سلیت لرونکې ابرک، کوارتز او د گنايزو شست تورې ډبرې هم خپرل شوي دي او د بادام باغ غره هم همدغه ترکیبات لري، دغه لړۍ د قرغې په استقامت دوام لري او د قرغې د غره په سیمه کې یوه بله څانگه یې یو کوچنی غر جوړوي چې په یوه برخه کې یې د خلکو ستر زیارت (خواجه جمع) دی.

د آسمایي د غره د تسمبې وجه :

د کابل د هندو شاهانو په دوره کې په لومړۍ هجري پېړۍ کې د هندوانو یواځنی عبادت محاي (درمسال) د کابل په ښار کې جوړ شوي و. د آسمایي د غره په ختېځه لمن کې و، چې دغه عبادت ځای د آسمایي په نامه شهرت درلود خو هغه د اسلام لښکرو د بریدونو په وخت کې ویجاړ شو او کومه نښه نښانه یې

پاتې نشوه. وروسته وروسته د سېمي هندوانو د هغه موقعيت تثبيت كړ او په هماغه ځاى كې يې بېا عبادت ځاى جوړ كړ چې هغه هم د آسماني درمسال په نامه شهرت لري. داسي يادونه هم شوې ده چې د آشمايي كلمه د هواد مور مانا لري او دغه نوم د كابل شاهانو په دوره كې په دغه غره اطلاق شوى دى او د زمانې په تيريدو سره په آسمايي بدل شوى دى. خود كابل شاهانو په دوره كې په دغه ځاى كې د بوديزم نفوذ ډير زيات و او زيات شمير لرغوني نومونه او نښې نښانې بودايي جرړې لري. له آسمايي سره د هندوانو د لرغوني درمسال د نامه اړيكې زيات امكان لري.

د شېر دروازي غر:

دغه غره په حقيقت كې د چهلستون د غره امتداد دى، لوړوالى يې (۲۲۱۸، ۵) مترو ته رسيدلى چې دواړه څوكې يې سره نږدې دى او د دواړو څوكو ترمنځ او ارتخت شته چې د زنبورك شاه د تخت په نامه يادېږي. كاسه برج او بيني گاه او د كابل زاړه ديوالونه د يوبل په امتداد تر اوسه پورې په دغه غره كې ولاړ دي. د شير دروازي غر د گنايز او كوارتزله ډبرو اوله كرستلي متبلورو ډبرو څخه جوړ شوى او په دې غره كې د مرمر، چوني، شاه مقصود او د ريشې ډبرې شته، د برج په برخه كې د غره په جنوبي لمن كې د سپين كوارتز او د گنايز شني رنگي ډبرې ليدل شوې دي. د چهلستون په غره كې گارنت، مايكاشيست ډوله ډبرې شته او له هغو څخه د ژرندې د ډبرې د جوړولو په مقصد كار اخيستل كيږي. د كرنتل ډبرې د تختې او ياد كوچنيو ستونو په بڼه ليدل كيږي چې له همدې امله دغه سيمه د چهلستون په نامه شهرت لري.

برسیره پردې د چهلستون په غره کې شگلن کوارتز او سلیت لرونکي ابرک ډیر لیدل کیږي. د چهلستون د غره په پوزه کې د مسو او د اوسپنې لرونکو ډبرو مرکبات هم شته.

د شیر دروازي د تسميې وجه:

په لرغوني کابل کې عیاران او شیربچه گان موجود وو چې گذر شیربچه ها «د شیربچه گانو گذر» بالا حصار او د عاشقان او عارفان د لمنې په وروستی برخه کې او دغه راز د سید مرد علیه رحمه د زیارت د شمال په لمن کې یو گذر موجود وو چې د جوان شیرها د کوڅې په نامه هم یادیده. برسره پردې د بالا حصار د غونډۍ او د اصلي غره ترمنځ یو معبر او گذرگاه شته چې په دې برخه کې د بالا حصار تاریخي غرونو د اوسپنیزې دروازي په واسطه زور ښار له شهدای صالحین سره نښلاوه، دغې دروازي ته نږدې د کابل شیربچه گان، جوان شیران او عیاران تل په سپورت او تفریح، غیږي نیولو، د لرگیو په لوبو او میلو بوخت و چې دغه ساحه د خلکو ستر تفریح ځای بلل کیده، دغې دروازي کرار کرار په شیر دروازي شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازي د غره په نامه شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازي د غره په نامه شهرت پیدا کړ، یو وخت د زنبورک د غره په نامه هم یادیده، یعنې کله چې د کابل شاهانو پاچا زنبورک شاه په دې سیمه کې واکمن و.

د پغمان غره:

د پغمان د غره لړۍ د کابل د لویدیځ په استقامت د (۴۷۰۰) مترو په

لوړوالي د يوه سترديوال په توگه رامنځته شوې ده. د دغه غره په شمالي برخه کې استالف، گلدره او شکر دره واقع دي او د غره له پاسه ځانگړی ډنډ شته، د پغمان غر دارغنده په استقامت امتداد مومي او وروسته د تخت غاښي ته رسيږي چې له هغه وروسته د قوروغ غر پيل کيږي. د پغمان د غره په ختيځو برخو کې کوهدامن او کاريزميرته نږدې د گنايز، شيست او د پگماتيت (Pegmatit) ډبرې شته. د پغمان پگماتيت د نړۍ له ډيرې ښې اوسپنې څخه گڼل کيږي چې په سلوکې نږدې دوه او يا اوسپنه لري. د پغمان د غره په درې زره مترې لوړوالي کې خاورين سليت او کوارتز پيدا کيږي. په دې لړۍ کې د ابرک لرونکي سليت او گرافيت ډبرې هم شته.

د پغمان په غره کې بيلا بيلې درې او جلا جلا ډگرونه شته او د ډبرو په ترکيب کې يې هماتيت هم ليدل شوي دي. په مجموع کې دغه غريو سترديوال دی چې د هزاره جاتو لوړه سطحه له کابل څخه جلا کوي.

د قوروغ غر:

دغه غر د کابل په جنوب لويديځ کې پروت دی، له ختيځ څخه د لويديځ په لوري يې امتداد موندلې دی او د تخت له غاښي څخه تر دارالامان او د افشارو تر غونډۍ پورې يې پراختيا موندلې ده. د هغه مخ په شمال خورو کې د مرغيرانو، قلعه، قاضي او د چهاردهي کلي او په جنوب کې يې د لندر دره موقعيت لري، اعظمي لوړوالي يې (۳۲۲۷) متره دی. د تخت غاښی هغه ځای چې د کابل - غزنی سرک ورڅخه تيريږي (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري. د قوروغ په غره کې په عمومي ډول د کوارتز په رنگونو سره د گرافيت. امفيبوليت او ابرک لرونکي شيست ډبرې ليدل کيږي.

دغه راز د قلم لرونکی یا گرافیت چونی یوه پریړه طبقه چې د ختیځ لویديځ استقامت تعقیبوي، شته. د ډبرو په منځ کې سلیت لرونکی کوارتز د نازکواو عمودي تختو په بڼه او دانه لرونکي کوارتز په سپین رنگ سره په دغه ځای کې لیدل کیږي. د قوروغ د غره د ختیځ په وچه دره کې د ډبرو په ترکیب کې د یورانیم مواد لیدل کیږي چې یوه زیاته اندازه یې د پخواني شوروي دیرغل په دوران کې چرنوبیل ته ولیږدول شول.

د بیلابیلو ډبرو دغه ټول تشکیلات د پالیوزوییک په لرغونې دورې پورې اړه پیدا کوي، خود غره د بدنې اصل د مزوزوییک په وروستیو وختو او د سینوزوییک په لومړیو وختو کې صعود کړې دي چې په ځینو برخو کې بدلیدونکې ډبرې او کانگومراتونه پیدا شوې دي.

د صافي غر (کود صافی):

د صافي غر، د خواجه رواش غر، بابه قشقار او د خواجه چاشت غر د کابل د شمال ختیځ په استقامت او ده سبز ته نږدې موقعیت لري. د پغمان د غرونو په ردیف کې یې صعود کړې دي چې د خیرخانې په شمال کې د هزارهء بغل غر د دغو غرونو د لړۍ له جملې څخه گڼل کیږي.

د صافي د غره لوړوالی (۳۰۶۱) متره او هغه ته څیرمه لړۍ د کاوون غر د کابل ولایت په شمال ختیځ کې د (۳۳۱۲) مترو په لوړوالي لیدل کیږي. د صافي د غره د ډبرو په ترکیب کې دده سبز په برخه کې د چونی او مگنتیت لرونکو خټو، کرسټالین، گنايز، کوارتز، په شنه آبي رنگ د شاه مقصود ډبرې، شنه بخن او نصواري ژیررنگی سلیت لرونکی ابرک، د ډبرو او د فلدسپار،

اوسپنی او د مرمرو طبقې شته. د لمبه غر دده سبز په سیمه کې په سلوکې دوه او یا اوسپنه لري چې زیات اقتصادي ارزښت لري د صافي د غره د شمال لويديځ په وروستی برخه کې یوه کوچنۍ لړۍ شته چې د تور غر په نامه یادېږي.

دلته بند، چکړیو، تنگی غارو او د سروبي لړۍ:

دغه لړۍ د کابل په ختیځ کې موقعیت لري. د خور د کابل په سیمه کې دلته بند د غره لوړوالي (۳۳۴۲) متره او دلته بند د کلي په جنوب کې یې لوړوالی (۳۰۲۴) مترو ته رسیږي، یوې څانګې یې د لوګر په استقامت پراختیا موندلې چې د ډبرو د ترکیب له پلوه د نورو غرنیو ګاونډیو لړیو په شان یو خیل دي، په دې لړۍ کې د ماهیپر په برخه (د دویم تونل په شمال) کې د شاه مقصود ډبرې، ابرک، تلک او دریشۍ ډبرې شته چې تر تولید او استحصال لاندې دي، برسیره پردې په دغو لړیو کې د کوارتز، پگماتیت او د گرافیت ډبرې هم لیدل کیږي، گزک غراو د شینوارو غره هم د همدغو لړیو په جمله کې تصنیف کیږي.

غابني:

هغه غابني چې د کابل ښار او د کابل ولایت له ګاونډیو سیمو سره

نښلوي، په دې ډول دي:

د خیرخاني غابني (کوټل خیرخانه):

د کابل په شمال لويديځ کې د پنځلسو کیلومترو په واټن د سمندر له

سطحې څخه (۱۹۲۲) متره لوړ دی او کابل له کوهدامن سره نښلوي.

د تخت غاښې ږ:

د کابل په لویدیځ کې میدان له کابل ښار سره نښلوي او د سمندر له سطحې څخه (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري.

د کچین غاښې (کوټل کچین):

د (۴۰۰۰) مترو په لوړوالي غوړبند د کابل له ولایت سره نښلوي.

دلته بند غاښې (کوټل لته بند):

د کابل په ختیځ کې د سه بابا او بتخاک ترمنځ د (۲۴۲۲) مترو په لوړوالي پروت دی.

د بغل غاښې (کوټل بغل):

د پغمان په شمال کې د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي کابل د هزاره جاتو او غوړبند له لوړې سطحې سره یوځای کوي.

د سفید خاک غاښې (کوټل سفید خاک):

د (۲۵۶۳) مترو په لوړوالي د ارغنده په جنوب لویدیځ کې پروت دی.

د ځنگل غاښې:

د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي د ده سبز په ختیځ کې پروت دی.

د پای منار غاښې:

د (۱۸۵۰) مترو په لوړوالي د کابل په شمال کې موقعیت لري.

د یک لنگه غاښې:

د سیدنور محمد شاه مینې د ختیځ په استقامت د (۱۸۳۵) مترو په

لوړوالي د کابل او بگرامیو ترمنځ پروت دی.

برسیره پردې د کابل په ښار کې یو شمیر غونډۍ شته چې له رسوبي
دبرو، شگلنو طبقو او له کانگلو مراتو نوڅخه جوړې شوي دي، لکه د رحمان
مینی او د شاه شهید د کارتۍ په جنوب کې د مرنجان غونډۍ، د بي بي مهر و
غونډۍ د شهر آرا غونډۍ، کلوله پشته، د تاج بیګ غونډۍ، د خاک بلخ
غونډۍ او د قوالانو غونډۍ.

د کابل سیندونه:

هغه سیند گوتی چې د کابل په ښار او یا ولایت کې بهیږي عبارت
دی له: چمچه مست سیند، د للندر سیند او د لوگر سیند څخه چې د
پسرلی په موسم کې تریوې اندازې پورې کافي اوبه لري، خود دوی په موسم
کې یې اوبه بیخي کمیږي.

د چمچه مست سیند:

دغه سیند گوتی د پغمان د غره له ختیځو څورو څخه سرچینه اخلي د
پشه یی له درې او چند لبایي څخه تیریږي او وروسته د خواجه مسافر په
استقامت بهیږي او د کشکک په برخه کې د پغمان له کوچنی سیند گوتي سره
یوځای کیږي چې له اوریاخلو او خواجه لکن څخه تیریږي او زیاتې ساحې
خړوبوي. دارغنده سیند دارغنده له درې څخه چې د پغمان په جنوب کې
موقعیت لري سرچینه اخلي او د فاضل بیګ په برخه کې سره یوځای کیږي چې
په مجموعي ډول دغه سیند گوتی د چمچه مست سیند په نامه یادېږي، ځکه
چې په کمو اوبو او کم اورښت سره سیلاوېکې بهیږي او د کرنې د ځمکو د

ويجاړتيا سبب گرځي، په عادي حالت کې د پغمان، ارغنده او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کيږي.

دغه سيند گوتې له هغه وروسته چې له پل سوخته څخه تيريږي د دريمې کارتې په برخه کې له پل سرخ څخه تيريږي او وروسته د خواجه ملا په برخه کې د محمد غوث د پله په سيمه کې د دارلامان له سرک څخه تيريږي او د هارتن پله ته رسيږي او د هارتن پله ته له رسيدو مخکې د لنډر له سيند گوتې سره يوځای کيږي.

د لنډر سيند گوتې:

د لنډر سيند گوتې د ريشخورو، سرآسياب، چهلستون، ده دانا او د واصل آباد له ځمکو څخه تيريږي او د گذرگاه، ريشخورو او د سرآسياب په سيمو کې د کرنې د ځمکو د خړوبولو او سمسورتيا سبب کيږي. د کابل ژوبن د جنوب له استقامت څخه تيريږي او په همدې ځاي کې مخکې له دې چې د هارتن پله ته ورسيږي د چمچه مست له سيند سره يوځای کيږي او وروسته د ختيځ په لور بهيږي اوله پل باغ عمومي، پل خشتي، پل محمود خان د مکروريا نوله پله اوله څرخي پله څخه تيريږي او تنگي غارو ته له رسيدو مخکې د لوگر له سيند سره يوځای کيږي.

د لوگر سيند:

د لوگر سيند د اوني له لوړو برخو څخه د (۳۵۰۰) مترو په لوړوالي سرچينه اخلي د ميدان په لور حرکت کوي او په دغه ځای کې د ميدان سيند په

نامه يادېږي د دغه سيند سور (عرض) د ميدان په اواړيو کې شلومترو ته رسېږي له لنډواتن وروسته د نرخ او سنگلاخ له سيند گوتو سره يو ځای کېږي او تنگي سيدان ته رسېږي. دده يعقوب، بگراميو او د شينې په برخو کې له دغه سيند څخه د اوبو لگولو په مقصد زيا ته استفاده کېږي جلا جلا سترې او کوچنۍ وياړلې کيندل کېږي او وروسته د آدم خان کلاله لويديځې برخې څخه تيريږي او د شمال په لور بهيږي او وروسته د صنعتي پارک په جنوب کې لويې لارې ته نږدې د الو خيلو په ختيځ کې له کابل سيند سره يو ځای کېږي او په گډه د تنگي غارو په لور بهيږي.

د تنگي غارو د غرونو اوبه هم له کابل سيند سره يو ځای کېږي او وروسته د نغلو په ستره زيرمه کې د پنجشير او غوربند له سيند سره يو ځای کېږي. مخکې له دې چې د نغلو زيرمې ته ورسيږي په ماهيپر کې ښکلی څړوبی (آبشار) جوړوي او له هغه څخه د ماهيپر بريننا هم توليدېږي. له هغه وروسته چې د نغلو د اوبو له بند څخه د ختيځ په لور بهيږي، په سروبي کې هم د غوربند او پنجشير له سيند سره يو ځای د اوبو بريننا د توليد سبب کېږي چې له هغه څخه د صنعتي دستگاؤ او د کابل ښار د روښانه کولو له پاره کار اخيستل کېږي او هغه هم په دې ترتيب:

د بريښنا بند	د توليد قدرت	په ۱۳۴۸ کال کې د يوه
		ساعت توليد په کيلووات
د نغلو د بريښنا دستگاه	۹۷ زره کيلوواته	۲۳۲, ۶۲۳, ۰۰۰
د سروبي د بريښنا دستگاه	۲۲ زره کيلوواته	۵, ۴۷۲, ۲۵۵
د ماهيپر د بريښنا دستگاه	۶۰ زره کيلوواته	۱۱, ۷۴۵, ۰۰۰

د دغو دریو دستگاؤ د اوبو بریښنا د انرژۍ تولید د ښاري کورونو په
رو ښانولو برسیره د کابل د ټولو صنعتی تاسیساتو، دوریو اوبدلو په فابریکو،
د جنگلک او د حجاری اوبتون د فابریکو، دولتي او شخصي مطابعو، نساجیو،
د کار د قواو او په صنعتی پارکونو کې د نورو صنعتي دستگاؤ او د
قیراچولو په فابریکه او په نورو برخو کې کارول کیږي چې اوس زیاتره صنعتي
دستگاوي ویکاري او غیر فعالې دي.

ویالې:

هغه فرعي ویالې چې د کابل په ښار او ولایت کې د اوبو لگولو په مقصد
کارول کیږي، په دې ډول دي:
د چنغور ویاله:

دغه ویاله له ارغنده څخه چې د پغمان په جنوب لويديځ کې موقعیت
لري، پیل کیږي او د قلاي قاضي او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

بالا جوی:

د لنډر له سیند گوتي څخه جلا کیږي او واصل آباد او د توپ د غونډۍ
له لمنې څخه تیریږي او د زاړه ښار په استقامت د باغ قاضي د سیمې د خړوبولو
اوسمیسور تیا سبب کیږي.

دده دانا ویاله:

د لنډر له سیند څخه اخیستل شوې او دده دانا او ده قلندر

ځمکې خړوبوي.

د ریشخورو او سر آسیاب ویاله:

د لنډر له سیند څخه جلا کيږي او د اوبو لگولو له پاره ور څخه استفاده کيږي.

دده دانا او د پل محمود خان په برخو کې هم د کابل له سیند څخه جلا جلا ویالې اخیستل شوي چې د صنایعو د ښوونځی په برخه کې دده دانا د خلکو د اړتیاوو د لرې کولو او د اجمیر ویالې په نامه دیکه توت، قابلبای، هود خیلو او دده سبز د سیمو د خړوبولو سبب کيږي. د کابل د سیند په بیلابیلو برخو کې یو لړ فرعي ویالې لیدل کيږي چې ترقلای جنگي، شیرپور او بی بی مهر وپورې یې اوبه د ځمکو د خړوبولو له پاره کارول کيږي.

په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې:

په ویالو، سیندونو او سیند گوتو برسیره د خټاک روغتیا یې اوبو ته د خلکو اړتیا احساسیده هماغه وو چې د اعلیٰ حضرت امان الله خان په دوران کې د پغمان اوبه کابل ته ولیږدول شوې او وروسته د اعلیٰ حضرت محمد ظاهر شاه په زمانه کې جدي تدبیرونه ونیول شول. د روغتیا یې اوبو زیرمې جوړې شوې او ژورې څاگانې وکیندل شوې چې له زیرمه کیدو او د روغتیا والی له بهیر وروسته د نلونو په واسطه په کابل بناریانو باندې وویشل شوې او هغه هم په دې ترتیب سره:

۱- د پغمان اوبه د کابل له لویديځ څخه د سترو فلزی نلونو په واسطه

دده افغانانو زیرمې ته لیږدول کیدی چې دغه زیرمه د زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري او اوبه یې د کابل په مرکز، دوخت په شاهي ماڼۍ او په نورو اداري

خانګو باندې ویشل کیدې. دغه راز د زاړه ښار یوې برخې هم له دغو اوبو څخه استفاده کوله.

۲- د آسمایي د اوبو زیرمه: چې د (۷۵۰۰) مکعب مترو اوبو ظرفیت لري، اوبه یې د علاوالدين له ژورو څاه ګانو څخه برابريږي او د (۲۵۰) او (۳۰۰) ملي متري نلونو په واسطه لیږدول کیږي او د جمال مینې، کابل پوهنتون، څلورمې کartin، دریمې کartin او د میرویس میدان د اوسیدونکو د اړتیاو دلرې کولو له پاره کارول کیږي.

۳- د پیر بلند او د باغ بالا زیرمې: چې هره یوه یې د لسوزرو مکعب مترو او د دولسوزرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري اوبه یې د افشار و او د قرغې له ژورو څاه ګانو څخه برابريږي او د درې سوه ملي متري نلونو په واسطه لومړۍ زیرمې ته لیږدول کیږي او وروسته د مامورینو کartin، باغ بالا، پروان مینې، خیرخانې مینې او د تایمینیو د پروژې په سیمو کې یې اوبه ویشل کیږي. دغه اندازه اوبه دوگړو د شمیر د زیاتوالي له امله د کابل ښار له پاره کفایت نه کوي او د خلکو اړتیاوې لکه څنګه چې لازمه ده نه دی لرې شوي، برسیره پردې د وروستیو دوه نیمولسیزو جگړو هم د اوبو رسولو شبکې زیانمنې ککړې، د اوبو زیرمې ککړې شوي او د مامورینو کartin، شیرشاه مینې، دریمې کartin او د کابل پوهنتون او د ده بوري په ګډون د جمال مینې په زیاترو ځایونو کې د اوبو شبکې ویجاړې شوي، له دې امله ځینو غیر دولتي مؤسسو د همکارۍ لاس اوږد کړ او د هرو پنځو سو او یا اتیاو کورونو له پاره یوه ژوره څاه وکیندل شوه او اوبه یې د لاسي پمپونو په واسطه راوايستل شوې او د استفادې وړو گرځیدې، دغه لاسي پمپونه ساتنې او پاملرنې ته اړتیا لري، له دې پرته له زیاتو خنډونو سره مخامخ کیږي.

دویم خپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید

د کابل د تسمیې وجه:

دغه تاریخي ښار نوم یې ځل دريگویدا په سرودونو کې د کوبها (Kubha) په نامه یاد شوی چې لرغونتیا یې څلور زرو کالو ته رسیږي. دا روستا په پهلوي تفسیر کې کابل د (کاپل) په بڼه یاد شوی دی چې د کابل نننۍ تلفظ ته نږدې دي. یوناني تاریخ لیکونکو کابل د کوفن په نامه یاد کړې دي او سیند یې د کوفس په نامه یاد کړې دي. یوناني جغرافیه لیکونکي بطليموس په (۱۶۷) میلادی کې کابل د (کابورا) او (کارورا) په نامه او خلک یې د کابولیتا (Kabulita) په نامه یاد کړې دي. کوشاني پاچا کجولا کد فیزس دغه ښار د (که او فو) یا (که-او-فو) په نامه یاد کړې دي. مشهور چيني زایر هیوان تسنگ (۶۳۲-۶۴۲ م) د کابل حوزه د (فولی شی ستانگه) په نامه یاد کړی او پایتخت یې (هوفی نه) بللې دي. که چیرې نن په سمه توګه پاملرنه وشي د (کوبها-کوفن-کابورا او د که او فو، وییونه (کلمې) ټول د ژب پو-هنې له پلوه سره اړوند او ګډې جرړې لري.

له بله پلوه کابل ښار د هغه سیاسي، اقتصادي او د ستراتيژیکي دفاع د ارزښت له امله په بیلابیلو نومونو او القابو هم یاد شوې دي. په اوستا کې

د آريانا له شپاړس گونو ولايتونو څخه د اووم ولايت په توگه د (واي كرته) يعنې د ښكلي ښار په توگه ياد شوی دی.

اورتسپانا (ورتبانا) د لور ښار مفهوم په کابل اطلاق شوی دی چې په سانسکرت کې (اورد هسپانا) راغلی دي، لکه څنگه چې له تاريخي سندونو څخه څرگنديږي، کابل ښار په هغه وخت کې په يوې لوري غونډۍ باندې جوړ شوی و او د لور ديوال په بڼه يې دفاعي حيثيت درلود. د کابل بالا حصار د کابل اصلي ودانۍ وه او د بالا حصار په لمن کې د کابل پخوانی ښار و او ودانيو يې د چکريو د منار تر څنډو پورې دوام پيدا کاوه چې شپاړس کيلومتره ساحه يې نيوله. کابل ښار يې روښانه، ځلانده او لمريز ښار هم ياد کړی دی چې د (دش سايک) له کلمې څخه اقتباس شوې دي. ځينو ختيځ پوهانو د کابل لرغونی نوم د کاپيلا په نامه ياد کړې دي چې د يوه کوشاني شهزاده او د کنشکا د يوه منسوب نوم وو.

يو شمير نورو وايي چې د آدم (ع) د يوه زوی نوم قابيل و چې همدغه د قابيل، کاپيلا، کاپول او د کابل نوم په دغه ښار باندې ايښودل شوی دی. په دې باب فولکلوري داستان هم څرگند شوی دی. يو وخت د کابل ښار د اوبو ترمنځ د يوې کوچنۍ جزيرې په توگه پروت وو. يوه ورځ يوه شهزاده وغوښتل دغې جزيرې ته لاړ شي. دده په امري يې يوه زياته اندازه و اېښه په اوبو کې واچول چې له وښو څخه يو پل جوړ شي. وروسته شهزاده له پله څخه تير شو اوله هغه وخت وروسته عامه خلکو دغه ناحيه (کاه پل يا کاپل) بللی ده چې وروسته په کابل بدله شوه.

د کستگهم، کوبها په نظر د کابل نوم په پيل کې د کابل په سيند باندې

اطلاق کیده. دده د تحلیل له مخې کو KU اشکاني منشأ لري او د اوبو په مانا ده چې د زیاترو سیندونو د نامه په پیل کې راغلی دي. د مثال په ډول کونړ (کنړ)، کورم (کرم)، کومل (گومل) او دغه شان نور چې د یونان او د لاتین د لرغونو تاریخ لیکونکو په لیکنو کې هم په همدې معنا راغلي دي. دغه راز کوئیس، کوفیس، کوایس. کله نا کله هم د کابل کلمه د کاول بدلیدونکې بڼه بلل شوې ده چې له کاو، کو او کاوه سره گډې جرړې لري چې ټول یې د ستر او پر تمین مانا لري. او د کوی کواتا (کیقباد) او کیخسرو په کلمو کې هم لیدل کیږي او د پوه، مشر، سرور او دستر مفهوم افاده کوي.

په همدې ترتیب په ایراني ژبو کې گاو او گاول دستر په مانا افاده شوي دي چې په ځینو جغرافیوي نومونو کې لیدل کیږي له دي امله د (ال) به جزء سره زابل، چنډاول، کاول د مشرانو، سرورانو، او لارښونکو مشرانو ځای او سیمه بلل شوې ده.

د پورتنیو څرگندونو له په پام کې نیولو سره د کابل کلمه په مشخص ډول په دغه ښکلي تاریخي ښار باندې ایښودل شوې او تر اوسه پورې په همدې نامه یادېږي.

د کابل تاریخي لرلید:

لومړنی کابل او د هغه لرغونې ودانۍ په لومړیو پیړیو کې هماغه د آسمایي غره ختیځ خواته په څورو واکمن ختین کورونه وو چې کابل سیند ته نږدې او له طبیعي موقعیت او د اوبو له شته والی څخه په استفادې سره یې ډیر لومړني او زراعتي ټاټوبي جوړاوه، خود کومې ناحیې او یا ولایت د مرکز په

توگه نه يادیده. کابل د سکندر کبير د راتگ په وخت کې کوم ستر ښار نه وو که نه مقدوني فاتح هرو مرو په دغه ځای کې توقف کاوه. او که چيرې ودانې يې هم لرله په هغه وخت کې د تگ راتگ له لارې څخه منحرف وو. د لرغوني کابل له موقعيت او د هغه له اساسي نښو نښانو څخه يوه هم د بودايي زمانې ودانۍ دي. بودايي کابل د چکريو په پای منار کې جوړ شوي وو او اوس هم د خور د کابل په نوم ياديږي.

د چکريو د ښار د ستوپو او عبادت ځايو وبقاياوې چې په حقيقت کې د بودايي قانون د عرادي څلي دي هر يو يې په خپل ځای کې ښي چې بودايي کابل د اوسني ښار د جنوب ختيځ په شپاړس کيلومتري واټن کې د يوه غره په لمن کې ودان شوی وو اوله بالا حصار څخه د چکريو تر لمنې پورې ښاري ودانۍ موجودې وې او د چکريو په څلي برسیره په دغه ځای کې د سره منار په نامه يو بل څلي هم موجود وو چې د زمانې په تيريدو سره دواړه څلي و بجاړ او له منځه لاړل.

د چيني زاير هيوان تسنگ د څرگندونو له مخې چې داوومى ميلادى پيرى په لومړي نيمايي کې زموږ هيواد ته راغلى دى، معلومېږي چې په دې وخت کې د کابل پر ځاي د کاپيسي يا بگرام ښار د واکمن سلطنت مرکز و چې تر ټکسيلا پورې يې پراختيا درلوده. دغه راز د هغو استحکاماتو له مخې چې لاتراوسه پورې د ديوال او برج په بڼه د آسماني د غره او د شير دروازي د پاسه شته، په ډاگه کيږي چې په هماغې اوومه ميلادي پيرى کې د هيوان تسنگ د راتگ په وخت کې کابل يعنې د سيند گوټى د دواړو غاړو او د شير دروازي او آسماني د غرونو تر منځ هماغې يوې ټوټې ځمکې زيات سوق الجيشى ارزښت

درلود او دومره سياسي او دفاعي ارزښت يې درلود چې په شاوخوا کې يې په دفاعي برجونو سره پلن، کلک او لوړ ديوالونه جوړ شوي وو. د کابل وروستی پاچاهان چې عربو هغه درتيل په نامه ياد کړي دي د کابل هماغه برهمن شاهان وو چې له عربو سره په جگړه کې وو او له دير شمو هجري کلونو څخه د يعقوب ليث صفاري د سلطنت تر زمانې پورې څه د پاسه دوه پيړۍ له عربو سره جنگيدل او اووه ځلي يې د کابل دفاع وکړه او عربان يې د کابل له شاوخوا سيمو څخه وشړل. په همدې وخت کې وو چې د کابل د ساحې د تمدن بنسټ کيښودل شو. لومړۍ له زراعتي پلوه وروسته د سوداگري له مخې او بيا له سوق الجيشي پلوه د سلطنت د مرکز په توگه په يو سياسي او تجارتي ښار بدل شو.

کابل له اسلام څخه مخکې:

ددغه ښار تاريخ د سکندر د راتگ تر وخته پورې په ښه توگه روښانه نه دی او له ميلاد څخه مخکې په پنځمه پيړۍ کې د سيروس د فتوحاتو په وخت کې دده په واکمنۍ د اريوش (۵۱۰ - ۵۰۰ ق.م) کې د هرات له لارې افغانستان ته راوړسيدله کابل څخه تير شو او د خيبر درې له لارې هند ته لاړ او د هند لويديځې سيمې يې ونيولې. کابل په خپل دغه حالت دوام درلود تر دې چې سکندر په ۳۲۸ ميلادي کال کې له هندو کش څخه تير شو او ماورالنهر ته لاړ او له ستنيدو وروسته د کابل له لارې د خيبر درې په لور روان شو. پنجاب يې فتحه کړ او غوښتل يې چې د بلوچستان له لارې د بين النهرين په لور روان شي، خو په (۳۲۳ ق.م) کې مړ شو.

به کابل کې وروستي يوناني پاچا هيرومايوس و چې له (۳۰ - ۲۰ ق.م) پورې يې په کابل کې حکومت کړې او د کوشانيانو له خوا له منځه لاړ.

کابل د کوشانيانو په دوره کې:

په (۹۰ ق.م) کلونو کې کوشاني قبيله رامنځته شوه، باکتريايي ونيوله، ددغې قبيلې لومړنۍ پاچا کدفيزس (۴۰ يا ۵۰) ميلادي کلونو کې سلطنت ته ورسيد. باختر، پنجاب او کابل يې فتحه کړل. له هغه وروسته گاندو فرنس رامنځته شو. بيا دوهم کدفيزس پاچاهي ته ورسيد او په (۱۱۰ م) کال کې مړ شو. له هغه وروسته لومړۍ کانیشکا حکومت ته ورسيد، ده په کندهار کې حکومت کاوه، کابل او باکتريايي هم په واک کې لرل، وروسته په (۱۲۰-۱۵۰ ميلادي) کال کې دوهم کانیشکا او بيا اشوکا او ورپسې واسوديو او واکمن شول. کوشانيانو تر پنځمې ميلادي پيرې پورې کابل په خپل واک کې درلود او همدغه کورنۍ وه چې د کابل بالاحصار او د شیردروازی او آسمايي د غرونو د پاسه د يوالونه يې د عربو په وړاندې ديوه دفاعي ديوال په توگه جوړ کړل. کله چې کابل د هياطله لاس ته ورغی، د شپږمې ميلادي پيرې په منځنيو وختو کې د نوشيروان له خوا وشرل شو او کابل يې له ادارې څخه ووت. له دغې پيښې وروسته د کوشاني دوهمه سلسله په کابل کې حکومت ته ورسیده چې تر (۸۸۰ م) پورې چې له (۲۶۸ هجري لمريز کال) سره يې سمون درلود، د کابلستان د سلطنت د چارو واکي په لاس کې لرل. بالاحصار او بگرام يې دواړه د خپل حکومت د مرکز په توگه په لاس کې وو او په همدې وخت کې دی چې عربو په کابل باندې بريدونه پيل کړل.

کابل د اسلام په وخت کې:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت په وخت کې (۲۸-۳۲ ه.ق) د

عبدالرحمن بن سموره بن حبيب قریشي په مشري د غزني له لارې په کابل برید وشو. په دې وخت کې کوشاني پاچا (اعراج) مقاومت ونشو کولی او تسلیم شو. ښځې او بچيان يې بنديان شول او په کال کې يې يو ملیون درهمه باج ومانه، فاتحان بیرته وگرځیدل او لږ شمیر په کابل کې پاتې شول. عبدالرحمن تمیم (رض) بن قیس او جبیر (رض) په کابل کې ؤ. په دې وخت کې جیپال حکومت ته ورسید، د باج له ورکولو څخه یې ډډه وکړه او حضرت تمیم او جبیر له یو شمیر اصحابو (رض) سره شهیدان شول.

بل ځل په (۶۹۸ م) له (۷۹ هـ) سره سم د عبدالملک مروان د خلافت په وخت کې د عبید الله بن ابوبکر صدیق (رض) په مشري په کابل برید وشو او هغه ته رتبیل شاه سخته ماتې ورکړه. ورپسې په (۸۱ هـ) کال (۷۰۰ م) عبدالملک د عبدالرحمن بن اشعب په مشري یو ستر لښکر کابل ته راوړلیده. عبدالرحمن د غزني فتحې مشغول شول لیث بن قیس بن حضرت عباس (رض) یې کابل ته واستاوه. رتبیل خپل عسکر په شیر دروازه او آسمایی کې د لویو د یوالو تر شا، ځای په ځای کړل. هغوی د اسلام پر عسکرو باندې برید وکړ، عبدالرحمن د غزني فتحې څخه وزگار شو او کابل ته راغی او دلیس له عکسرو سره یې یو ځای په جگره لاس پورې کړ، په نتیجه کې یې د دهمزنگ په معبر کې د اوبو د تللو په برخه کې دیوال سوري کړ چې په پای کې کابل د عربو لاس ته ورغی. په دې جگره کې حضرت لیث شهید شو او د عبدالرحمن له خوا په هغه ځای کې چې اوس یې شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) بولي خاورو ته وسپارل شو.

عبدالرحمن د هندوانو ټول بتان، عبادت ځایونه (درمسالونه) وران کړل

او یوازی یولوی درمسال یې چې د آسمایی د غره په لمن کې وه په خپل حال پریښوده. برسیره پردې یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د مقبرې په څنگ کې یو جومات هم جوړ کړ چې د بابر شاه د زوی نصرالدین همایون له خوا بیا جوړ او وروسته بیا د امیرامان الله خان د مور له خوا په اوسنۍ حالت بیا جوړ شو او د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د جومات په نامه یې شهرت پیدا کړ.

دا هغه لومړی جومات دی چې په کابل کې د عربو مسلمانانو له خوا جوړ شوی دي، کله چې عبدالرحمن کابل پریښود، رتبیل دوه ځلي کابل ونيو او دهشام اموی خلیفه تر وخته په خپل حال پاتې شو. خود هارون الرشید په وخت کې (۱۷۱ هـ.ق) عباس له زیاتو لښکرو سره کابل فتحه کړ او په بیرته گرځیدو کې بیا هم د کابل پاچا له اطاعت نه سروغړاوه. په (۲۵۷ هـ.ق) کال کې یعقوب لیث د عباسی پاچا په فرمان په کابل یرغل وکړ او رتبیل شاه سخته ماتې وخوړه او ماورالنهر ته وتښتید او د صفاریانو له کمزورۍ وروسته کابل د برهمایانو لاس ته ورغی، تردې چې په ۳۶۶ هـ.ق د سبکتگین حکومت واکمن شو.

کابل د مغلو په دوره کې:

د صفاریانو له انحطاط وروسته کابل د برهمائیانو لاس ته ورغی، وروسته بیا د غزنی پاچا په کابل واکمن شو. د (۵۴۷ هـ) په شاوخوا کې سبکتگین، محمود غزنوي او احفادو یې تر (۵۴۷ هـ) پورې په کابل حکومت وکړ. علاوالدين غوري د غزنویانو لږې ماته کړه. وپسې غوریان په ۶۱۲ هـ.ق په کابل واکمن شول، بیا خوارزمشاهانو کابل ونيو او د خوارزمشاهانو په

ماتي سره د چنگيز لښکرو په دې خاوره کې د وينو سيلاو روان کړ او ټول ښارونه او کلي يې وران کړل آن تر دې چې امير تيمور کورگاني کابل ونيو، وروسته بيا تيمور په (۸۰۰ هـ.ق) د هند په لور لاړ او د تگ په وخت کې کابل ته راغی او په کابل کې تم شو. (۸۰۱ هـ.ق) کې بيرته سمرقند ته لاړ او زوی يې مرزا غياث الدين کابل اداره کاوه. وروسته بيا ميرزا محمد او ورپسې شاهرخ د کابل اداره په لاس کې ونيوه ترڅو چې له يوې مودې وروسته قدرت الغ بيگ ته ورسيد او په ۹۰۷ هـ.ق کال په کابل کې مړ شو. د الغ بيگ د بې کفایتۍ له امله د محمد مقيم امير ذوالنون په نامه يوه شخص کابل ونيو.

ظهر الدين بابر دغه پيښه ونه زغملای شوه او په ۹۱۰ هـ.ق کال کې يې کابل ونيو او په دې ښار کې يې سکه هم ووهل شوه. کله چې بابر په کابل کې و د بابر ښکلي بڼې جوړ کړ او له کابل سره يې خاصه مينه درلوده. کله چې بابر هند ته لاړ، کابل دده د يوې حکومتي صوبې په توگه اداره کيده. په کابل کې د مغلو وروستۍ والي نصير خان نومیده چې د نادرشاه افشار له خوا له منځه يوړل شو. نادرشاه افشار د هندو کش له لارې په کابل او د کابل په بالاحصار بريد وکړ (۱۱۵۷ هـ.ق) او يوه موده کابل د نادر افشار د واليانو تر لاس لاندې و.

کابل د احمد شاه دراني او تيمور شاه په وخت کې:

احمد شاه دراني په ۱۱۶۰ هـ.ق کال چې له (۱۷۴۷ م کال) سره سمون خوري، د خلکو له خوا په پاچاهي وگومارل شو، خو تر يوې مودې پورې يې د کابل ولايت نصير خان ته پريښود. ورپسې نصير خان بغاوت وکړ او احمد شاه

باباد (۱۱۶۰) کال په پای کې هغه ونيو او نصیر خان یې له هیواده وشاره. احمد شاه بابا غوښتل کابل د حکومت مرکز کړي، له دې امله یې په ۱۱۶۶ هـ. ق کال د کابل ښار په شاوخوايي د یوه لوی دیوال د جوړولو امر ورکړ چې دده د سپه سالار سردار جانخان په هڅو جوړ شو. دغه دیوال یو ولس پوری لرلې او د کابل په ښار کې په دې ډول بیلابیلې دروازې وې:

په د همزنگ کې د کندهار یانو دروازه

د سلام خانۍ په برخه کې سپینه دروازه

د عیدگاه د جومات تر شاد پیت دروازه

د گذرگاه دروازه

د بالا حصار په برخه کې لاهوری دروازه

د احمد شاه بابا له وفات وروسته دده زوی تیمور شاه په

(۱۱۸۶ هـ - ۱۷۷۳ م) کال کې پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۹۰ هـ - ۱۷۷۶ م)

کال کې یې کابل په رسمي ډول د سلطنت مرکز کړ چې تر اوسه د افغانستان د

پایتخت په توګه پیژندل کیږي. له تیمور شاه وروسته د هغه زوی زمان شاه په

کابل کې پاچا شو. خود خپل ورور شاه محمود له خوا وژندل شوی شو. د تیمور

شاه زامنو د بې اتفاقي له امله د ابدالي تینگ سلطنت کمزوري کړ او

انګلیسانو ته یې د لاس وهنې او تیري زمینه برابره کړه. شاه شجاع له

انګلیسانو سره په تماس کې و او په کندهار کې په تخت کښیناست. کله چې

دوست محمد خان بامیانو ته لاړ، شاه شجاع په (۱۲۵۵ هـ. ق) کابل ته راغی،

خود وزیر محمد اکبر خان له خوا له مینځه یوړل شو. د انګلیسانو چوڼۍ او هغه

کلاګانې چې د بالا حصار او شیرپور تر منځ وې، وزیر محمد اکبر خان ونيولی او

په هغې غونډه کې چې د مفاهمی له پاره جوړه شوی وه، جنرال مکناتین او دوه نور انگریزان د وزیر محمد اکبر خان په لاس ووژل شول. په نتیجه کې انګلیسان له کابل او افغانستان څخه ووتل او د انګلیس له اووه لس زرو عسکرو څخه یوازی یو تن د ډاکټر برایدن په نامه خپل ځان روغ رمت وویست او نور د جلال آباد دورینمو په تنګی کې ووژل شول. له هغه وروسته د (۱۸۴۲م کال) په اپریل کې شاه شجاع هم ووژل شو او امیر دوست محمد خان په تخت کښیناست.

د انګلیسانو دویم یرغل د شیرعلیخان په وخت کې وشو، شیرعلیخان د مزار په لوری لاړ چې له روسانو څخه مرسته وغواړي، خو وفات شو او محمد یعقوب خان پاچاهي ته ورسید. له بده مرغه هغه هم د انګلیسانو تراغیزې او د هغوی ترپرله پسې فشار لاندې راغی او د انګلیسانو د ویستلو په خاطر یې د گندمک کرغیرن تړون ته غاړه کیښوده، کیوناري یې دربار ته ومانه تردې چې د (۱۸۷۹م کال) په اګست کې د کابل خلکو د کیوناري او یعقوب خان پر خلاف یوه عامه بلوا او لانجه جوړه کړه. په نتیجه کې یې کیوناري د کابل په بالاحصار کې ووژل شو او دفتر ته یې اور ورواچاوه. یعقوب خان چې د انګلیس د عسکرو هرکلي ته لاړ د رابرتس له خوا بندي شو او هندوستان ته ولیږل شو. رابرتس کابل ونيو، د کابل چارچته یې وسوزوله، بالاحصار یې ړنگ کړ او یو شمیر افغاني افسران او عسکري شهیدان کړل.

دوهم ځل د کابل، لوگر، کوهدامن او وردگو خلک د انګلیسانو په مقابل کې یو موټي شول، خو انګلیسانو د افغانانو په مقابل کې د بې اتفاقی اچولو له سیاست څخه کار واخیست، هماغه ؤ چې عبدالرحمن (د روسیې له

قلمرو) له تاشکند څخه افغانستان ته راغی او د چاریکارو له لارې کابل ته راوړسید او په (۱۲۹۷ م کال) کې یې پاچاهي اعلان کړه، هغه ترزیاتې اندازې د انگلیسانو تراغیزې لاندې ؤ او په ۱۸۹۳ م کال د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ او انگلیسي پوځ له کابل څخه ووت، له عبدالرحمن نه وروسته د هغه زوی حبیب الله خان پاچاهي ته ورسید. هغه هم په (۱۹۱۹ م کال) په کله گوش کې ووژل شو. امیر امان الله خان په تخت کښیناست او د افغانستان خپلواکي یې ترلاسه کړه او تر (۱۹۲۹ م) کال پورې یې حکومت وکړ. د عبدالرحمن په وخت کې د کابل ارگ، باغ بالا مانی، د شهرارابي او د شهرارابرج جوړ شول، امیر حبیب الله خان د مهتاب قلا بنی او د حبیبی ښوونځی جوړ کړل.

د محمد زایانو په دوره کې (د حبیب الله کلکاني د دورې له یوه لنډ څنډ وروسته) د پوهنې پرمختیا او ښاري ودانیو جوړول پیل شول چې لږ یې محمد نادرشاه اوزیات یې د اعلیٰ حضرت محمد ظاهرشاه په وخت کې او ورپسې د محمد داؤد د جمهوریت په دوره کې ترسره شول، خو له (۱۳۵۷ هـ. ش) کال وروسته او بیا له (۱۳۷۱ هـ. ش) کال وروسته په کابل کې د عمراني او عرفاني کار گډوډي پیل کړې. په دغو دوه نیمو وروستیو لسیزو کې په تیره بیا د طالبانو په دوره کې کابل په یوه غلي، گوښه شوي (منزوي) او وړان ښار بدل شو.

د کابل تاریخي ځایونه

که واقعیت ته وگورو د کابل په ښار کې هر گام د لرغونې تاریخ یوه نښه نښانه ده چې په لنډ ډول یې بیا نوو:

د کابل بالا حصار:

دغه تاریخي او دفاعي کلا د کابل شاهانو په وخت کې د زمردود غونډۍ پرسر جوړه شوه او د هغې د دیوال په اوږدو کې د برج په بڼه لوی استحکامونه جوړ شول.

د هارتن د پله په پنځه سوه مترې کې همدا اوس له دیوال سره متصل یو دفاعي برج لیدل کیږي. بل برج د توپ له غونډۍ نه لږ پورته او د شیر دروازی د غره په څوکه، بل لوی برج چې د زنبورک شاه په تخت هم شهرت لري، د (۲۲۱۸۵) مترو په لوړوالي جوړ شوی دی. په همدې توگه د آسمایي په ختیځ څوړي کې یو بل ټینگ برج موجود و چې یو یې په کاسه برج مشهور دی او زیات پنډوالی (قطر) لري، خود آسمایي پاسنی د یوالونه له منځته تللي، یوازي د تیروبنستونه (تهډابونه) یې په ځینو ځایو کې لیدل کیږي. ددې د یوالونو خټه د آسمایي له جنوبی گلکنې څخه اخیستل کیدله، لومړی د فیلاتو په واسطه پخیدله، وروسته د بیگار او حشر په توگه خلک کار ته مجبوریدل، خلک د دیوال په اوږدوالي دریدل او خټه به یې له یوه لاسه بل ته اچوله چې د یوولس پسخو (مېرو) په لوړوالي او یو متر او (۲۰) سانتی په سورې یو دیوال جوړ کړ. هغو کارگرانو ته چې بې پروایي یې کوله سخته سزا ورکول کیده. په

برجونو کې د ډزو په خاطر تیر کښونه موجود وه او د دیوالونو په هره برخه کې هم تیر کښونه ایستل شوي وو، برجونو د ترصد د نقطې او د قوماندې د محل حیثیت درلود.

رتبیل شاه د کوشاني حکومت په دفاع کې له دې برجونو څخه اعظمي استفاده کوله، خو د هغه د حکومت په وروستیو وختو کې دا دیوال د گذرگاه د معبر په برخه کې سوری شو. دغه دیوال اوسنی هارتن پله ته مخامخ پیل، د شیر دروازي د غره په ارتفاعاتو د هغه څوکې ته رسیږي. د نوموړې څوکې له جنوب څخه له تیریدو وروسته له دویمې څوکې څخه اوږي او د ختیځ لور ته ځان برابر وي اوله ښکتنې او ختیځې څوکې سره چې د عاشقانو او عارفانو په استقامت پرته ده یوځای کیږي او په دې ترتیب د بالاحصار خواته غځیږي تر هغو چې د شیر دروازي د یوه کوچنۍ معبر څخه چې د شهدای صالحین خواته خلاصیږي بیرته د بالاحصار د غونډۍ په لور استقامت اختیاروي، چې بالاحصار ته یو بشپړ دفاعي حیثیت وربښي. بالاحصار چې لوړ او ټینگ برجونه پکې جوړ شوي د کابل شاهانو لویه نظامي او دفاعي کلا وه.

د بالاحصار په جنوب کې یو لوی خندق کیندل شوی و، چې له اوبو ډک او د خلکو تگ راتگ یې له ستونزو سره مخامخ کړی و. متأسفانه د آسمایی دیوالونه د پیښوله امله له منځه تللي، یوازې د ده افغانانو سرته د هغه یوڅه نښې نښانې تر سترگو کیږي. په دې ترتیب دې تاریخي دېوالونه چې د کابل شاهانو په زمانه کې آباد شوي وو، د کابل په دفاع کې ښکاره ونډه درلوده چې په هغه کې د کوشانيانو رول ډیر څرگند او ډیر ارزښمن دي.

دا دیوالونه باید د یوه لوی فرهنګي میراث په توګه وساتل شي اوله

زیات تخریب او وړانیدو څخه یې سخت مخنیوی وشي، ځکه چې د توریزم په برخه کې د یوې تاریخي ودانۍ په توګه تاریخي او توریستيکي ارزښت لري. د ګرځندوی ریاست او د لرغون پوهنې مرکز په دې برخه کې لویه فرهنگي دنده لري چې د هغې د ساتنې او زیاتې پیژندنې او شهرت په منظور پاملفتیونه او ځانګړي خپرونې ولري.

د بالا حصار او بگرام اړیکې:

د کابل شاهانو په وخت کې بالا حصار او بگرام دواړه د کوشانیانو د مرکز په حیث ګڼل کیدل. له بالا حصار نه د شمال خواته د بالا حصار له اوسنۍ سرک، محمود خان پله سره منطبق، د بی بی مهر په استقامت او له هغه ځایه د قلاۍ حاجی او یا پایمنار د دښتې په استقامت او بیرته د بگرام په لوریو پراخه او مستقیم په تیرو فرش سرک موجود و چې بالا حصار او بگرام کاپیسی یې سره یوځای کول. د سرک دواړو خواوو ته جګې ونې وې چې د کابل شاهانو نظامي سپرو به له بالا حصاره تر بگرامه د دغو ونو تر سیوري لاندې له یونیم تر دوو ساعتونو مزل کاوه. د وخت په تیریدو دا سرک له منځه لاړ، خونښې نښانې یې پاتې دي چې د تاریخ په پاڼو کې د دغو سیمو د ښکلا، تازه ګي او نورو او صافو په باب په تفصیل سره خبرې شوې دي. بالا حصار چې د خپل دفاعي اهمیت له امله کوم عظمت او ښکلا درلوده، بگرام په اواره ځمکه کې د بودایانو یو ستر سیاسي او مذهبي مرکز و، اصلاً د (بگ + رام) کلمې له هندي کلمو څخه مشتقې شوی چې د لوی او سپیڅلي مذهبي ښار مانا لري دغه وییونه (لغات) د بگرام په کلمه کې هم تطبیقولی شو، ځکه له بالا حصار تر بگرامیو او د چکریو تر مناره ټول بودایي معبدونه او د هغو زیارتځایونه موجود وو.

په بالا حصار کې درې مهمې تاریخي ودانۍ:

- ۱- شاهي هستوګنځي چې امیر دوست محمد خان هغه په (۱۸۳۵م) کې ودان کړ. په زړه پورې کاشي کاري او انځورګري یې درلوده او په (۱۸۴۰م) کې د انګلیس سفیر په هغه کې اوسیده.
 - ۲- د شاهي مسجد خرابه چې د عالمگیر په زمانه کې جوړ شوی و.
 - ۳- شاهي حرمسرای چې په (۱۸۴۰م) کې شاه شجاع په کې هستوګنه لرله.
- دغه ښکلی، ښایسته اوله عظمته ډکې ودانۍ په وروستیو کورنیو جګړو کې بیخي ړنگې او له منځه لاړې. دا ودانۍ په بالا حصار کې د ننه د سلو مترو په واټن یوه له بلې څخه لرې پرتې وې.
- ۴- دربارخانه: د بالا حصار په ښکتنۍ برخه کې د برتانیې د سفیر د هستوګنځي تر څنګ یوه چار دیوالي وه چې دربارخانه او حرمسرای پکې واقع وو. د بالا حصار د دروازی پورتنۍ برخه د شاهي موزیک د ډلې لپاره ځانګړې شوې وه او د سلطنتي تشریفاتو مهم جز ګڼل کیده، له دې دروازی نه د علیمردان باغ ته لاره تللې وه چې بالا حصار یې له زارده ښار سره نښلایده.

د بلخ خاورینه غونډۍ:

دغه خاورینه غونډۍ اصلاً مصنوعي تپه ده چې د بالا حصار په ختیځ کې د شاه شهید (علیه الرحمه) په سیمې پورې مربوطه ده او په شاوخوا کې یې ښاري کورونه ودان شوي دي. وایي چې د بلخ د پاچا او د کابل د پاچا ترمنځ جګړه پېښه شوه په نتیجه کې بلخ فتحه شو او د کابل د شاه په امر لارښوونه وشوه چې فاتح عسکر دې یوه یوه کڅوړه خاوره له بلخ څخه واخلي او له ځان

سره دې کابل ته راوړي او په همدې ځای کې دې ډیری کړي، دې ځای ته دومره خاورې انتقال شوې چې یوه خاورینه غونډۍ ترې جوړه شوه او د بلخ د خاورې په غونډۍ یې شهرت وموند. دا غونډۍ په مستقیمه توګه د کابلشاهانو د عظمت څرګندویي کوي.

د مرنجان غونډۍ:

دغه غونډۍ د بالا حصار د ختیځ په درې کیلو مترې کې د حضوري چمن او د رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې، یک لنگه کوتل اولو مری مکروریان ترمنځ پرته ده. ددې غونډۍ په جنوب کې سیاه سنگ پروت دی چې په پخوانیو وختو کې د نوروز میله (جبه) په دې ځای کې کیدله. د هغې د تسمیې دو جهې په باره کې ویل شوي چې مرنجان یو جادوګر سړی و چې زیات ثروت او پیسې یې درلودې، څنګه چې د هغه طلسم مات شو، د هغه افسانوي شته (دارايي) د خاورو په غونډۍ بدل شول او دا غونډۍ د هغه په نام ښاده شوه. لرغونپوهانو په دې غونډۍ کې زیاتې خبرنې او کیندنې وکړې، اوله دې غونډۍ څخه یې له سپینو زرو څخه د جوړو شوو سکودو کې خټینې کټوې تر لاسه کړې، چې له دې سکودو څخه د ځینو وزن له پنځو ګرامو څخه زیات و. په یوناني دورې پورې یې اړه درلوده چې د پنځمې او شپږمې میلادی پېړۍ په شاوخوا کې جوړې شوې دي. دسکې په یو مخ کې د کونګ خیره او په بل مخ کې یې د تفکر او اندینښنې درې النوع زوس د لور تصویر چې د آتن د ښار د ساتونکي په ډول تلقی کیده ایستل شوی و او کیدای شي چې د مقدوني سکندر په زمانه کې د مدیترانې له څنډو څخه کابل ته رارسیدلی وي.

د ۱۹۳۳م کال د جون په میاشت (د ۱۳۱۲ هـ ش جوزا) د مرنجان د

غونډۍ په دوو نقطو کې دوه یووالي عبارت ځایونه و موندل (کشف) شول، چې د کوشانیانو په وخت کې جوړ شوي وو. همدارنگه له همدې غونډۍ څخه د بودا ستره مجسمه (اتوا) هم کشف شوه چې د جسامت او هنر له مخې د کابل موزیم ستره مجسمه وه. برسیره پردې په سلگونو د سرو او سپینوزرو سکې هم له همدې غونډۍ څخه لاس ته راغلې وې چې د کابلشاهانو په عصر کې د بودیزم د ستر مرکز څرگندويي کوي.

خیرخانه:

د خیرخانې غاښی د کابل د شمال لويديځ په ۱۶ کیلومتری کې پروت دی له اسلام څخه د مخه پیریو کې ددې کوتل په گاوند کې د سوریایاد لمر د نمانځنۍ معبد موجود وو او د برهمنیانو لومړنۍ عبادت ځای وو. له دې سیمې څخه یوه ډیره ښکلې مجسمه چې د لمر رب النوع ده د هغې له مصاحبانو سره تر لاسه شوي ده.

د لمر د رب النوع نوم (هوریاخور) ویدایې او اوستایي سندرو کې په مفصله توګه راغلي دي. د (خور) د کلمې په اړه ویلی شو چې ددې سیمې نوم اساساً (خورخانه) و او د وخت په تیریدو د خیرخانه په بڼه اوښتی دی، له دې امله زیات تاریخي ارزښت لري.

د بابرینې:

د اباغ د شیر دروازي د غره په لويديځه لمن کې واقع دی او د مغول بابر شاه د آثارو له پاتې شونو څخه دی چې په (۱۵۱۴م) کې یې د کابل ښار له

فتحې وروسته دغه ښار خپل پایتخت کړ او وروسته یې د دغه باغ چې د چاردهی په ټوله حوزه یې حاکمیت درلود بنسټ کېښود، له لرې او نږدې سیمو څخه یې ډول ډول نیا لگي دې ځای ته راوړل او نهال یې کړل. دغه باغ مغولي شاهي کورنۍ د غرو لپاره یو ښکلی تفریح ځای و. وروسته بابر هندونیو او کابل یې پرېښود خو د کابل ښکلي هوا او میوې یې نه هیرولې. کله چې بابر مړ شو د هغه له وصیت سره سم یې په همدې ښار کې خاورو ته وسپاره، د هغه لمسي نورالدین محمد جهانګیر په (۱۶۰۷ م) کې د هغه د قبر لپاسه یو ښکلی ماڼۍ جوړه کړه او له هغه راښکته په (۱۶۴۶ م) کال کې د هغه لمسی نورجهاني د بلخ او بدخشان د فتحې په مناسبت یو جومات جوړ کړ چې د دې باغ اهمیت او لوړتیا یې لاسی زیاته کړه. متأسفانه د وروستیو دوه نیمو لسيزو په جګړو کې دغه باغ خپله ښکلا او تازه ګي له لاسه ورکړې ده او بیا رغونې ته اړتیا لري.

شیر پور:

د دې لپاره چې په ښار کې د دولت عسکر او لښکرې د خلکو د مزاحمت او ځورونې سبب نشي، امیر شیر علیخان پریکړه وکړه چې د بي بي مهرود غونډۍ په شاوخوا د شیر پور په نامه یو ټینگ پوځي ښار ودان کړي. نو ځکه یې په (۱۸۷۰ م) کې د مهندسانو په واسطه د دې ښار نقشه برابره او د عمل ډګر ته یې وړاندې کړه. دغه ښار د بي بي مهرود غونډۍ په شاوخوا کې په (۲۰۰۰) جریبه ځمکه کې طرح ریزې شو، د دیوالونو لوړوالی یې ۲۰ فوټه او سوریې د دې استعداد لري چې توپ پرې ګرځیدای شي. خټه یې

د فيلانو په واسطه پخيدله. په دې ښار کې يوه پوځي قشله چې د کتنې وړ گنجایش ولري په نظر کې نيول شوې ده.

له پنځو کالو څخه د زياتې مودې لپاره دورځې (۶۰۰۰) کارگران او نږدې يوزر معماران او تر کانيان په دې ودانۍ کې په کار بوخت وو. عسکرو ته پر اصلي معاش برسیره د مياشتې پنځه روپۍ هم ورکول کيدې، خو خپلو ورځنيو چارو ته پاملرنه ولري، خود معمارانو اجوره هر د ورځ په نقده توگه د دولت له خزانې څخه ورکول کيده. په داسې حال کې چې پخوا د سرکونو، لارو او ودانيو جوړول جبري وو او د بيگار به ډول په يې خلک راتلول او دغه کار به زياتره په عامو خلکو او بزگرانو کيده او تحميلي بڼه يې درلوده.

تراوسه لا ښارنه وودان شوي او ختيځ او لويديځ د يوالونه يې لانه وو بشپړ شوي چې د افغان او انگليس دويم جنگ پيل شو او دغه پوځي ښار نيمگړې پاتې شو، چې وروسته دوخت په تيريدو ړنگ شو.

د دې پوځي ښار په يوه گوښه کې جنگي کلا (قعله جنگي) آباده شوه، وروسته د اعلي حضرت محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې د شيرپور د لويې عسکري قشلې په منځ کې ودانۍ جوړې شوې چې تريوې اندازې د عسکرو د ځای په ځای کولو محل گڼل کيده او همدارنگه عسکري لوژستېک او دارو وروغتون هم په کې ځای په ځای شول.

شهر آرا:

د شهر آرا برج او د شهر آرا بڼه د برکي پر غونډۍ چې اوس د شهر آرا غونډۍ په نامه ياديږي، واقع دي. دغه غونډۍ پخوا د تپه ماران په نامه ياديدله.

کله چې عبدالرحمن خان کابل ته راغی ددې غونډې پسرلي په (۱۸۹۳م) کې له انگریزانو سره د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ چې د هغه په اساس انگریزان له افغانستان څخه ووتل. وروسته عبدالرحمن خان ددې غونډې لپاره د یوه تعمیر بنسټ کینود چې په خواکې یې د شهر آرا د برج په نامه د یوه برج بنسټ هم کینود او په شاوخوا کې یې یولوی باغ جوړ شو. چې د یوڅه وخت لپاره د امان الله خان د وخت حربي ښوونځی هم په شهر آرا کې ځای په ځای شوی و. د وخت په تیریدو سره ورور د شهر آرا باغ د خلکو تفریح ځای و گرځید او د محمد ظاهر شاه د حکومت په وخت کې ددې باغ یوه برخه په (باغ زنانه) بدله شوه چې متأسفانه اوس متروک او خپل لومړنی اهمیت یې له لاسه ورکړی دی.

باغ بالا:

هغه باغ دی چې د اوسني پولي تخنیک او پروان مینې ترمنځ غونډی باندې واقع او لویدیځ ته یې انټرکانټیننټیل هوټل پروت دی او د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې د یوه باغ په بڼه رامنځته شو (۱۸۸۴م) او د باغ بالا په نامه ونومول شو.

په دې غونډې باندې یوه کوچنۍ ښکلې ماڼۍ او یو د لمبلو ډنډ هم جوړ شو. نوموړې ودانۍ د امیر عبدالرحمن خان د دربار ځای و. د باغ بالا له قصر نه د انگلستان سفارت ته هم تر څمکې لاندې یوه لار ایستل شوې وه چې د اړتیا په صورت کې یې د انگلستان د سفارت او د باغ بالا ماڼۍ ترمنځ تگ راتگ شونې کاوه. د باغ بالا په جنوبي برخه کې د پیر بلند په نامه یو مزار شته چې څنگ ته یې یوه زړه کلا موجوده وه او د کافر قلا په نامه یادیدله. ددې

کلا په شمال کې د ترصد یوه برج بنسټ هم ایښودل شوی و چې د چهاردهي،
خيرخاني او وزير آباد د سيمو، کلاي جنگي او بي بي مهر و پر لارو باندې يوه
حاکمه او څارنيزه (کنټرولي) نقطه وه او همداوس هم په خپل حال پاتې ده.
باغ بالا د پرله پسې پيښو له امله خپل لومړنی اهميت له لاسه ورکړې.
وروسته د محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې دغه باغ بيا سمسور کړای
شو او پر يمانه او به ورته برابري شوې، زيات تاگونه پکې کينول شول او ماني
يې هم ترميم شوه خو په وروستيو دوه نيمو لسيزو کې يې بيرته خپله تازه گي او
سمسور تيا له لاس ورکړه، زياتره تاگونه يې وچ شول او د سړک د غاړو زياتره
ونې يې له منځه تللي دي.

د چهلستون ماني:

د چهلستون ماني د دارالامان په ختيځ او د چهلستون د غره په لويديځو
لمنو کې د شاه زمان په دوره کې ودانه شوه چې د چهاردهي بهترينه سيمه يې چې
خاصه ښکلا لري په دې منظور انتخاب کړې ده. لږ پورته د چهلستون د غره په
لمن کې يو وړوکی څلی هم شته چې په پخوانيو وختو کې ودان شوی و، اما د شاه
زمان له خوا دوباره ترميم شو. امکان لري چې دغه سيمه او څلی د کابل شاهانو
پروخت د بوديزم يونامتو کلی وو.

د چهلستون ماني د يوه ښکلې اوشنه باغ په منځ کې واقع وه چې
دوروستيو جگړو په نتيجه کې په بشپړه توگه ويجاړه شوي ده.

د دارالامان ماني:

د دارالامان ماني د چهاردهي په يوه ښيرازه سيمه کې د قوروغ د غره

ختیځ لورته له (۱۹۲۲م) را په دیخوا، د امیر امان الله خان له خوا جوړه شوې ده چې سرمهندس یې مستر هارتن نومیده. د دارالامان د مانی په جوړولو کې د هغه د ښو خدمتونو درناوي په منظور د گذرگاه پول د ده په نامه (دهارتن پول) یاد شو. امان الله خان د پارلمان په خاطر د دارالامان د مانی بنسټ کېښود چې په بیضوی خونه کې یې له (۴۰۰) څخه زیات کسان ځاییدل.

دې مانی څلور ټینگ او کلک برجونه درلودل او په څو پوړیز ډول جوړه شوه چې تعمیراتي مواد یې پخې خښتې، گچ اوسمت وو، د تعمیراتي موادو او کارگرانو د لیږدولو په منظور له د همزنگ نه تر دارالامانه دریل کرښه تر کار لاندې ونیول شوه. د دې مانی بام د مسو په واسطه پوښل شوې ؤ. او په مناسبو ځایو کې د الوتونکو تصویرونه هم انځور شوي وو. د دارالامان واټن ډیر پلن او دواړو خواوو ته یې پراخې پلې لارې هم درلودې، د سړک دواړو خواوو ته په دوه کتاره توگه ونې کرل شوې وې چې ټول پلې لارویان د لمر له وړانگو څخه خوندي پاتې کیدل متأسفانه چې هغه ټوله ښکلا او تازه گي د جگړو له امله په بشپړه توگه له منځه تللي دي.

د تاج بېگ د غونډۍ مانی:

دغه ښکلې مانی د دارالامان په لويديځ کې د قوروغ د غره په شمالي څوړو کې ودانه شوې ده، چې په ډیر عالي ډیزاین او ساختمان په دوه پوړیزه توگه یې د دارالامان له قصر سره په یوه مهال بنسټ ایښودل شوی او آباده شوې ده. دا دواړه محلوونه د کابل د خلکو تفریح ځایونه وو او امان الله خان په دې ځای کې یونوی ښار په پام کې درلود، خو د اهیله یې ترسره نشوه.

د ږيم خپرکی

د کابل د ښار لرغونی نقشه

د نړۍ په ټولو ښارونو کې د ښار پلان او نقشه د ځمکو (اراضی) د جوړښت له مخې ترتیب او اوډل کیږي. په همدې اساس د کابل ښار لرغونې او اوسنۍ نقشې په شکل او ډیزاین کې د شیر دروازی د غره، د آسمایې غره او د کابل سیند رول ټاکونکي دي. (۳۵۰۰) کاله پخوا هم همدغه عوامل د کابل د زارې ښار له اغیزمنو فکتورونو څخه گڼل کیدل. د آسمایې غره مخ په لمر خوري د لاندینيو پدیدو په ملتیا د لرغوني کابل منشأ جوړوي:

د ځمکو (اراضی) جوړښت:

یونانیانو د ښار د دفاع په منظور جگې غونډۍ (اکروپل) کارولې. کابل د یوې لوړې سیمې (دور دهستان) یا جگ ښار (اورسپانا) په توگه په همدې منظور د کابل شاهانو ښاري مرکز و، چې له همدې امله له خور د کابل څخه بالا حصار ته ولیږدول شو، په دې اساس په لومړۍ اسلامي پېړۍ کې کابل هغه ښار و چې ټینگه او مستحکمه کلایي درلوده او هغه یې د (گرزندېن) په نامه یادوله او دې جگې کلا ته رسیدل ستونزمن کار وو، د حاکمو نقطو موجودیت او له لوړو نقطو څخه ترصد، پردې (ښار) تسلط ناممکن کړی و.

د هایدروگرافي عامل:

د کابل سیند چې (کوفن) یې یادونه کړې ددې سیمې د ښیرازی او سمسورتیا سبب وو، دلندر له سیند څخه وروسته له نهردرسن څخه استفاده کیدله، جوی شیر بله ویاله وه چې د سیمې په ښیرازی کې یې سیده اغیزه درلوده چې په هغه وخت کې یې د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو او خړوبولو لپاره په ښه توګه کفایت کاوه.

ستراتیژیکي نقش:

کابل د موقعیت له مخې د دښمن د بریدونو په وړاندې د یوه ټینگ او مقاوم سپر په توګه پیژندل کیده، نو ځکه په دفاعي لحاظ د ښار شا او خواته د دیوالونو د شته والی او د غرونو د لوړو څو کویادونې په تفصیل سره شوي دي. په اکبر نامه او تزک جهانگیری کې د موضوع په دې توګه توضیح شوې ده: «هغه غر چې پر هغه باندې د بالا حصار د ارګ بنسټ ایښودل شوی، هغه ته د شاه کابل وایی، چې پرسری عقابان وو او د کابل ښار دوه خټینې کلاګانې درلودې او د بالا حصار ارګ یوه ځانګړې کلا وه.» ددې ښار کلا د بابر زوی میرزا کامران ترمیم کړه. جهانگیر د (۱۰۳۷-۱۰۴۷ ه.ق) په حدود و کې د هغه په ودانیو کې د پام وړ بدلونونه راوستل او ځان ته یې ځانګړی ځای جوړ کړ، د بالا حصار کلا چې له خامو موادو څخه جوړه شوې وه د شاه جهان په امر (۱۰۵۴ ه.ق) له گچ او چوني څخه جوړه شوه او متعددې دروازې یې درلودې، چې د کابل د دیوالونو په برخه کې یې یادونه شوې ده.

تجارتی نقش:

کابل د ختیځ، لویدیځ، شمال او جنوب په یوه تجارتی څلور لارې کې پروت دی. اچ اچ ویلسن په آریانا انټیکا نومی کتاب کې داسې لیکي:

«اور تهسپانم درې ترافیکی لارې لري چې له لویدیځ، ختیځ او جنوب څخه راغلي او په اور تهسپانم کې سره یوځای کیږي.» خو سترابن لیکي: «دا سرکونه درې نه بلکې لویه تجارتی څلور لارې ده چې د باکتریا، اواراکوزیا او د هند خواته ځي او د آسیا له لویو تجارتی لارو څخه گڼل کیږي. بابر داسې لیکلي دي: «د هندوستان او خراسان ترمنځ د وچې له لارې دوه بندرونه دي: یو کابل او بل کندهار. کاروانونه له فرغانې او ترکستان، سمرقند او بخارا، بلخ او له حصار بدخشان څخه کابل ته راځي. د خراسان او هندوستان ترمنځ همدغه ولایت واسطه دی. سوداگران روم او ختاته ځي او هر کال اووه اته زره آسونه کابل ته راځي. له هندوستان څخه له پنځلس نه تر شل زرو کورونو په کاروان کې کابل ته راځي. د خراسان، روم او چین مالونه په کابل کې پیدا کیږي.» ځکه چې کابل له ډیرو پخوانیو وختو څخه د ورینمو له لارې سره د ارتباط پر اساس عالي تجارتی ماهیت درلود.

مذهبي نقش:

د عربو له راتگ او د اسلام د سپیڅلي دین له خپریدو سره سم په کابل کې اسلامي او مذهبي سپیڅلي مرکزونه او زیات شمیر جوماتونه جوړ شول. کابل ته د یوه مرکزیت دور په برخه کولو په لار کې د شاه دوشمشیره (علیه

الرحمه)، عاشقان او عارفان (عليه الرحمه) او شهدای صالحین (عليه الرحمه) زیارتونو مهم اوتاکونکی رول درلود. خوله اسلام څخه د مخه د بودایی دین له نقطه نظره په کابل کې ډیر بودایی عبادت ځایونه موجود وو. د کابل په بالاحصار کې د زمرد پر غونډۍ یو کوچنی بودایی معبد موجود ؤ. په شیوه کیو، بگرامیو، د امان شاخ برنتی، د مرنجان په غونډۍ، په تپه سلام او د خیرخانې په کوتل کې یو شمیر بودایی عبادت ځایونه او زیارتونه وجود درلود. د حدود العالم مؤلف داسې لیکي: «کابل هغه ښار گوتی دی چې ټینگه او مضبوطه کلا لري، مسلمانان او هندوان پکې دي، بتخانې پکې دي، اورای قنوج تر هغو بشپړواک ته نه شي رسیدای، خو چې د دغو بتخانو زیارتونه کړي او د ملک بیرغ یې همدلته زړوي.»

دا موضوع د ملیونونو هندي زیارت کوونکو د تگ راتگ سبب گرځیدله او د کابل مذهبي نقش یې روښانه او ښکاره کاوه.

د کابل ښاري شبکه:

که چیرې د لرغوی کابل جوړښت (ساختمان) ته وکتل شي، د هغه وخت کابل غیر منظم پلان درلود، گذرونو او سیمو جگ ختین دیوالونه درلودل، تعمیراتي مصالح یې ډیرې لومړنۍ او خامې وې. واتهونه کوچني اوتنگ، نامنظم او کاره واړه (مارپیچ) وو چې یوازی پلیو کسانو او ډیرو لومړنیو (ابتدایی) لیږدوونکو وسایلو په کې د تگ راتگ امکانات درلودل. د شپې له خوا د هرې سیمې د کوڅې لویې دروازی تړل کیدلې او زیاتره یې دفاعي بڼه درلوده. په هره سیمه کې د یوې قبیلې او یو ملیت کورنۍ اوسیدلې او د قومي

اړیکو پر بنسټ یې ژوند کاوه چې د منځنیو پیړیو د ښارونو وضعه راپیژني. په هره سیمه او محله کې قبیلوي دودونه موجود وو، دريڅه لرونکي خونې مخ په شمال او د تعمیر مخه به د لمر له لگیدو سره برابره او موافقه وه. ښځو د کور په څلور و دیوالونو کې ژوند کاوه. د نخاس، توارچي نغاره خانۍ او د بازار دورځي موجودیت د دې لرغونې ښار له ځانګړتیاوو څخه ؤ. ښاري شبکې عبارت دي له مختلفو ګډونو او سیمو څخه هغه هم په لاندې ډول:

۱- د دیوان بیګی ګذر:

د دیوان بیګی ګذر د شتر خانې له سیمې سره نږدې واقع و.

۲- د سردار جان خان ګذر:

دغه سیمه د زاړه ښار په منځ کې له بالا حصار څخه لږ لري پرته وه.

۳- د قاضي ګذر:

دا ګذر اوسنی شور بازار دی چې د تیمور شاه د زمانې د قاضي القضا

قاضي فیض محمد په نوم نومول شوی دی.

۴- مراد خانې ګذر:

دا ګذر د احمد شاه بابا او تیمور شاه د دورې له بانفوذ نومیالیو څخه د

سردار مراد خان په نامه یاد شوی چې همدا اوس هم په همدې نامه موجود دی.

۵- دا څکزیانو ګذر:

دا ګذر دا څکزیانو د قبیلې او د هغود مشر په نوم نومول شوی او اوس

هم په همدې نامه یاد یږي.

بر سیره پردې کولی شود زاړه ښار د نورو محلونو او سیمو نومونه هم

یاد کړو لکه:

بارانه	چنداوړ	خیابان	قوتای چنداوړ	اندرابی
قصاب کوڅه				
علیمردان گذر		کوچه سکه بچه ها	درخت شنگ	جوان شیرها
تنور سازی	شترخانه	د خرابات کوڅه	خافي ها	سید جعفر
سراسیاب بالا کوه		قول آبچکان	نغارده خانه	کوتوالی
موجی پرک	دمرده شویانو کوڅه	کهنه فروشی	پایان چوک	د علیمردان کوڅه
خوابگاه	شانه سازی	چقرک کوڅه	غازی خان جنیده	سردار جان خان
بالاجوی	کلای هزاره ها	کله خورها	سه دوکان	سرگندنا

۶- د کابل چارچته:

دا بازار چې سړي په لرگيو پوښل شوی و د ۶۰۰ فوټو په اوږدوالي او ۳۰ فوټو په سورت پل خشتی د جومات له دروازی سره متصل د کتاب پلورنځي او د میوند د آبدې او پل خشتی ترمنځ په اوولسمه میلادی پیری کې د علیمردان خان له خوا ودان شوی و چې په شا او خوا کې یې اتلس تجارتي سرایونه موجود و. چارچته په (۱۸۴۲م) کال د انگلیس جنرال پالک له خوا چور او چټاول شوه. خو ژر بیرته ترمیم شوه. اما په (۱۳۲۸هـ.ش) کال کې د کابل ښار د عصري کولو په منظور دغه بازار په بشپړه توګه وړان شو او دغه تاریخي ودانی له منځه لاړه.

رسته (اتحادیه):

په لرغوني کابل کې ډول ډول تجارتي رستي (اتحادیې) موجودې وې د بیلګې په ډول، د بزازی رسته، د آهنگری رسته، د مسګري رسته، د زرګری

رسته او داسې نورې چې هرې یوې د صنعتي او توليدي اتحادیې په توگه خپل کارونه سرته رسول. په هره سیمه کې مشخص او ابتدایي حمامونه موجود وو لکه: د کاه فروشی حمام، د کجاوې حمام، د شترخاني حمام، چند اول حمام، د عاشور بیگ حمام، د غلام رضا حمام او داسې نور.

د لرغوني کابل اجزاوې:

۱- ده افغانان:

عبارت وله: جوی شیر، نخاس، شاه دوشمشیره، اندرابي کوڅه، اندرابي، د گاډی خانۍ سرای، د غوریو و سرای، د مرغاوو حوض، د قالینو سرای، د سکې بچه ها کوڅه، د سید جعفر کوڅه، سر آسیاب، بالا کوه او قول آبچکان.

۲- خیابان:

د خیابان کوڅه، کشمش فروشی، د عبدالرحمن خان سرای، نغاره خانه او کوتوالی.

۳- مراد خاني:

د حضرت عباس زبارت، د مرده شویانو کوڅه، یو پیسه گی پول او موچی پرک.

۴- سرچوک:

چارچته، کهنه فروشی، پایان چوک، رکاخانه، کتابفروشي، سراجي، کاه فروشي، بوریا فروشي، د محمد قومي سرای، د اعلی حضرت باغ، د علیمردان خان کوڅه، د شعبي سرای، خوابگاه، د مستان پول او شانه سازي.

۵- شور بازار:

بالا حصار، صدر بازار، لاهوری دروازه، تخته پل، هندو گذر، پېزار دوزي، د چقرک کوڅه، آهنگری، تنورسازي، بارانه، شترخانه، انارفروشي، د رکا خانې بازار، د سراجي بازار، د علي رضا خان کوڅه، بابای خودی، د نواب باغ، خرابات، درخت شنگ، د ډاکتر قاسم کوڅه، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، سپورت سوار، چوب فروشي، د غازي خان جنده، د سردار جانجان جنده.

۶- چنډاول:

د جهان آرا باغ، سرکاریز، بالاجوی، د هزاره گانو کلا، خافي ها، قرتا، کله خورها، سه دوکان، د قاضي باغ، پخته فروشي، د نواب باغ او سرگندنا.

د زار د ښار ستونزې:

د کابل زوړ ښار یو گډ او مزدحم تجارتي مرکز و. د کانالیزیشن سیستم وجود نه درلود، د ترافيکو بهیر د مناسبو لارودنه موجودیت له امله له ستونزو سره مخامخ و، شین کمر بند نه و، بریښنا، تېلفون، مخابرات او د اوبو رسولو شبکې له زیاتو مشکلاتو سره مواجه وې. د کوڅو او کورونو د قېقه پته څرگندیدای نشوه، ټاکلي مارکیتونه او وړکتونونه موجود نه و، ښار له ټاکلي نقشي او ماسټر پلان څخه پرته پراخیده.

د معاصر کابل نقشه:

د کابل ښار د پنځه ویشټ کلن پلان د په پام کې نیولو له مخې په ښار او ښاري ودانیو کې ستر بدلونونه رامنځته شول. د کابل ښار د بالا حصار له څلورو

دیوالونو څخه ووت او په منظمه او غیر منظمه توګه د ښاری شبکو بنسټ د کابل د سیند او د شیردروازې او آسمایي غره په لمنو او د هغو پر ګاونډیو غونډیو کینودل شو.

نو:

- د نوی ښار پروژه په ۱۳۱۴ هـ. ش کال کې
- د شیر شاه مینې پروژه په ۱۳۲۱ هـ. ش کال کې
- د میرویس میدان پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې
- د ولي کاري پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال
- د جمال مینې پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال کې
- د پل سوخته د سیند د غاړې پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې
- د شاه شهید پروژه په ۱۳۳۱ هـ. ش کال کې
- د شیرپور پروژه په ۱۳۳۴ هـ. ش کال کې
- د دریمی کاري پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې
- د باغ بالا پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې
- د مامورینو د کاري پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې
- د ده افغانانو پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې
- د خیرخاني مینې پروژه په ۱۳۵۱ هـ. ش کال کې او د تایمینی واپ
- پروژه په ۱۳۵۲ هـ. ش کال کې تر لاس لاندې نیول شوې.
- د لومړي ځل لپاره په (۱۳۴۵ هـ. ش) کال کې د کابل ښار ماسټر پلان طرح شو چې د کابل ښار د اوسیدونکو لپاره (۲۳۷۸۰) هکتاره ځمکه په پام کې نیول شوې وه چې په هغی کې د (۸۰۰) زرو تنو لپاره د اوسیدنې کورونه

برابریدل. خودویم ماستر پلان (۱۳۴۹) کال د (۱۴۱۶۰۰۰) تنو لپاره په (۲۹۹۰۰) هکتاره ځمکه کې په پام کې نیول شوې و. وروسته په (۱۳۵۷) کال کې د ښار جوړولو کار پوهانو (۳۲۳۴) هکتاره یا (۱۶۵۰۰۰) جریبه ځمکه د دوه ملیونو ښاریانو لپاره په پام کې ونیوله. له ځمکې نه د استفادې د لښکري یا تصفې یې په دې ډول دي:

د کابل ښار د ځمکې د استفادې طرز:

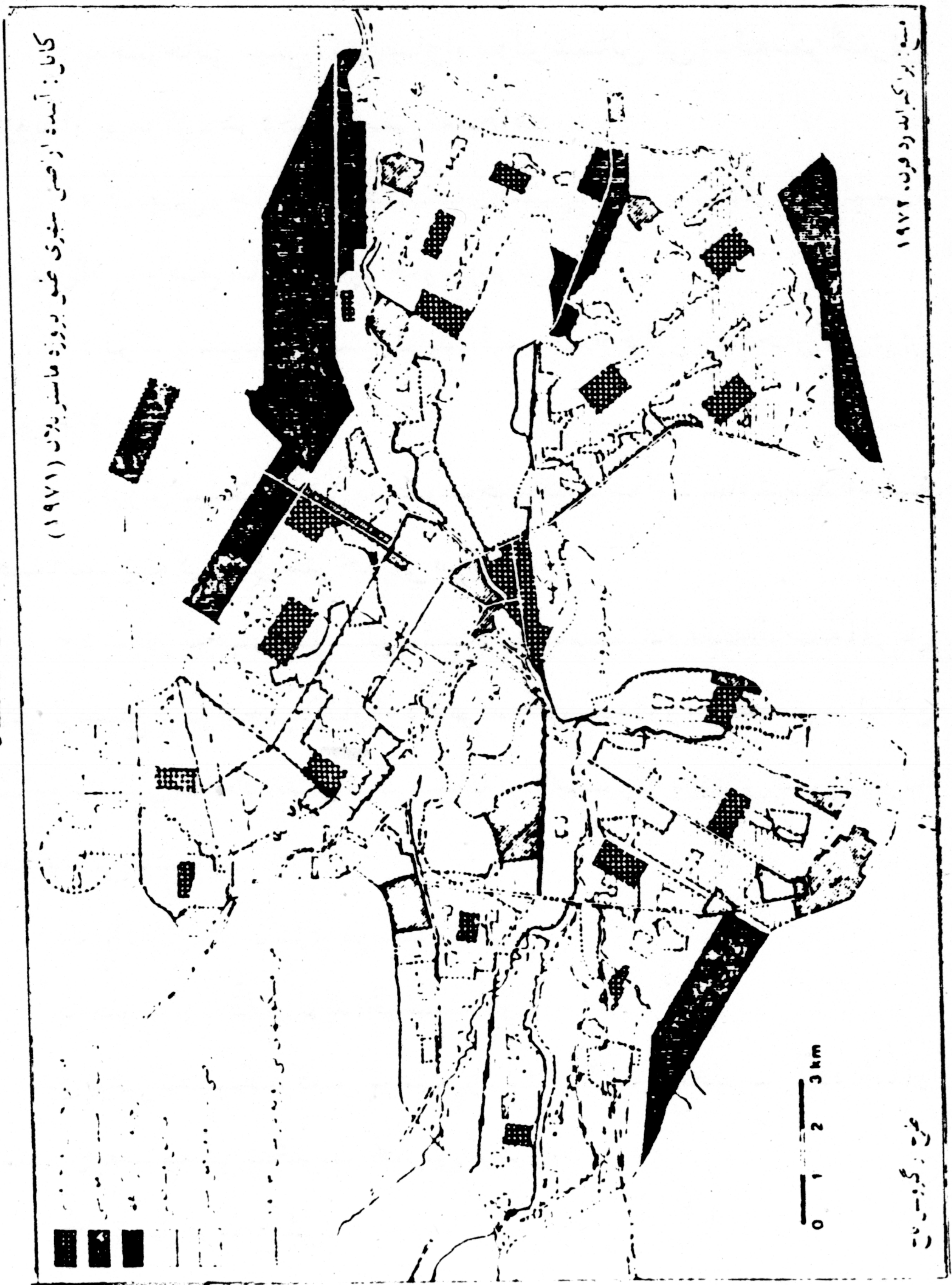
- ۱- په سلو کې ۲۵ د اوسیدنې سیمه (ساحه).
- ۲- په سلو کې (۵۴۳) صنعتي، عامه مرکزونه، شني ساحي او سړکونه.
- ۳- په سلو کې (۸) د زیرمه تونونو (گدامونو) او عمومي پارکونو ساحه.
- ۴- په سلو کې (۹، ۵) کلتوري او د حلقوي سړکونو سیمي.
- ۵- کرنیزې (زراعتي) ساحې (۷۶۵۰) هکتاره ځمکه.
- ۶- په سلو کې (۱، ۴) د (۴۰۰) هکتارو معبادل د مرستونو (قبرستانونو) لپاره ټوله (۳۲۳۴۰) هکتاره.

د کابل ماستر پلان په لاندینيو څلورو سیمو چې هر یو یې ځانگړي مرکزونه لري، ویشل شوی دی:

- ۱- شمال لویدیځه سیمه: چې ۴۹۶۰ هکتاره ځمکه او ۶۳۰ زره نفوس لري لویدیځ ته یې د افشار غر، جنوب ته یې د آسمایي غر او کابل سیند، شمال ته یې حلقوي سړک او ختیځ ته یې د کابل سیند واقع دي.
- ۲- شمال ختیځه سیمه: دا سیمه ۱۶۷۰ هکتاره ځمکه او ۲۱۰ زره تنه نفوس لري چې لویدیځ ته یې د جشن سیمه، حضوري چمن او کابل سیند، شمال ته یې د کابل سیند، ختیځ ته یې حلقوي سړک او جنوب ته یې د مرنجان غونډۍ پرته ده.

- ۳- جنوب ختيځه سيمه: ځمکه يې ۲۸۰۰ هکتاره او نفوس يې ۳۲۰ زرو ته رسيږي. د دې سيمې لويديځ ته د شیر دروازي غر، شمال ته يې کابل سيند او د مرنجان غونډۍ ختيځ او جنوب يې حلقوي سړک احاطه کړې دي.
- ۴- جنوب لويديځه سيمه: نفوس يې ۸۴۰ زره او ځمکه يې ۷۴۰۰ هکتاره ده چې د لويديځ او جنوب له لوري له حلقوي سړک، د شمال او ختيځ له خوا د افشار له غره، علي آباد، آسمايي غره او شیر دروازي له غره سره نښتې ده، خود کابل ښار مرکزي هسته په درې پلاني سيمو الف، ب، ج تصيف شوې ده.
- پخواله دي چې دغه ماستر پلان عملي بڼه اختيار کړي، د ښار په مختلفو ناحيو کې لوړ پوړې ودانۍ او يو پوړ يزي پروژې په لاندنۍ توگه ودانې شوي دي چې د نوي ماستر پلان تطبيق بڼې کوي:
- د مرنجان د غونډۍ په شمال او د بي بي مهرو په ختيځ کې (۱، ۲، ۳، ۴) مکررويان بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې، پنځه سوه فاميلي او د سرې مينې بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د کور برابرولو (تهيه مسکن) بلاکونه او ډپوليسو بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د ښاروالي بلاکونه، (۹۰) نوي فاميلي د بلاکونه، کلوله پشته ته خير مه د ښاروالي بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د کارگري قصبي بلاکونه.
- د بي بي مهرو د غونډۍ په شمال ختيځ کې هوايي بلاکونه.
- د خير خانې مينې په دويمه برخه کې د خير خانې د پروژې بلاکونه.

د افغانستان د پلازمېنې نقشه

ددې ماسټر پلان له مخې ټولې ادارې، کارخانې، داستوگنې او تجارتي مرکزونه په لاندې توګه ډلبندي کېدای شي:

الف: تجارتي او خدماتي مرکزونه:

- په خیرخانې مینې، نوی ښار او سرای شمالي کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه او یو مرکز د هوډ خیلو سیمې ته مخامخ.

- د کمپنۍ، چاردهې، خوشحال مینې، قلاي شهاده، باغ رئیس، دارالامان او په واصل آباد کې شپږ تجارتي مرکزونه.

- د لوګر د سیند په شمال لويديځه برخه او قلاي زمانخان کې درې تجارتي مرکزونه.

- د ارزان قیمت پروژې په جنوب ختیځه برخه او د شاه شهید (علیه الرحمه) په سیمه کې درې ستر تجارتي مرکزونه.

- د ښار په مرکز کې د شاه دوشمشیرد (علیه الرحمه) او پل خشتي ترمنځ تر پل محمود خان او د میوند واټ په دوو استقامتونو له ابن سیناروغتون څخه د اتفاق ترجماته او لاهوری دروازي پورې ټوله پراخه تجارتي سیمه ده.

ب- اداري او روزنيزې مؤسسي:

په جنوب لويديځ او لويديځه سیمه کې:

د پولې تخنیک، کابل پوهنتون، دارالامان په جنوب، د ده دانا او

چهلستون په سیمه کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه.

- په شمال لويديځ کې:

- په خیر خانه مینه کې دود ستر مرکزونه، په وزیر محمد اکبر خان مینه

کې یو مرکز اوله آریانا هوتل نه د هوایی ډگر د سرک په ختیځ امتداد مجتمع اداری په پام کې نیول شوي دي.

- په شمال ختیځه برخه کې د کابل سیند په جنوبي خنډو کې دوه ستر مرکزونه په پام کې نیول شوي دي.

- په جنوب ختیځه برخه کې د سید نور محمد شاه مینې (نوي کارتي) په جنوب کې یو اداری او کلتوري مرکز پلان شوي دي.

- د ښار په مرکز کې د نوي ښار او پل باغ عمومي په منع کې تر پل محمود خانه د کابل د سیند په شمالي خنډو کې اداری او فرهنگي مرکزونه پلان شوي چې موجود هم دي.

ج- کارخانې او کارځایونه:

- په شمال ختیځه برخه کې له صنعتي پارک څخه د سرک په دواړو خواوو کې تر هود خیلو پورې اوله هغه ځایه د هوایی ډگر تر جنوبه او یوه برخه هم د کابل د هوایی ډگر شمال ته د خواجه رواش د غره په څوړو کې.

- د رحمان مینې او سید نور محمد شاه مینې د سرک په امتداد د لوگر سیند له خنډو تر سید نور محمد شاه مینې. (کارته نو) پورې.

- د لوگر د سیند په جنوبي خنډه کې د ارزان قیمت پروژې په جنوبي استقامت کې د کارخانو لپاره پراخه سیمه په پام کې نیول شوې ده.

- د او سیدنی او مسکوني سیمې د ماستر پلان په شاملو برخو کې په افقي کرښو په نښه شوي دي.

ه- شنه سیمه په ټکو ښودل شوې ده. عمومي کرښې، د ویالوروانې اوبه او عمومي سرکونه د حلقوي سرکونو په شمول د ماستر پلان په نقشه کې په

څرگنده توگه ښودل شوي دي. په دې ماستر پلان کې مکروريان، ٢٤٠ ورکتونونه، ٢٥٠ لومړني ښوونځي، ١٠٠ ثانوي ښوونځي، ٥٠ د نجونو ښوونځي، طبي تاسيسات، عاجل او سيمه ايز کلينيکونه، درملتونونه، طبي لابراتوارونه، ٣٠ عاجل روغتونونه، ٢٥ عصري حمامونه، ٣٥ ښاري کتابتونونه، ٢٠٠ جوماتونه، ٢٠ د فاتحي اخيستلو سالونونه، ٢٠٠٠ نانوايي گانې او د اطفايي ٢٢٥ مرکزونه په پام کې نيول شوي دي.

د سرکونو سوري پلنوالی له ٢٠ نه تر ١١٠ مترو پورې ټاکل شوی دی. او په ماستر پلان کې د شاملو سرکونو ټول اوږدوالی ٤٨٠ کيلومتره او مساحت يې په مجموعي ډول ٣٣٠.٣ هکتارونه رسيږي.

د هوايي ډگر په سر کې جکپوري ودانۍ او کلتوري مرکزونه په پام کې نيول شوي وو. د ښار په ختيځه برخه کې کلتوري او روزنيز مرکزونه او په مرکز کې تجارتي تاسيسات په پام کې نيول شوي وو چې متأسفانه تر اوسه عملي شوي نه دي. کابل ښاروالي دغه څلور سيمې په شپاړسو ښاري ناحيو ويشلي دي. هغه هم په لاندې ډول:

لومړۍ ناحیه:

په دې ناحیه کې د هارتن پل، د خواجه صفا د غره شمالي برخه تر بالا حصاره، پل محمود خان، د کابل سیند جنوب، باغبان کوڅه، پامیر سینما، باغ علیمردان او میوند واک شامل دی. «د لومړۍ ناحیې تېلفون ٢٣٥٧٧».

دویمه ناحیه:

په دې ناحیه کې ماشینخانه، د هارتن پول، سره میاشت، د کابل د سیند غاړه، د آسمایي غره شمالي برخه، د سالنگ واک جنوبي برخه، د پروان مینې په استقامت د باغ بالا تر گردنې پورې «تېلفون ٣١٢٠٥».

دریمه ناحیه:

له هارتن پله څخه د سیلو تر سرکه، د چمچه مست سیند شمالی خوا تر پل سوخته پورې، د دارالامان سرک، کوز علاؤالدین، دریمه کارته، سرای غزني، شیرشاه مینه، میرویس میدان، نهر درس، د همزنگ او جمال مینه. «تېلفون ۴۲۹۴۰».

څلورمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د سالنگ واټ شمالی برخه، د باغ بالا تر گردنې، پروان مینه، ده کیپک، بادام باغ، د انصاری څلور لارې، د صدارت څلور لارې د شیر پور تر څلور لارې پورې، د تایمېني د سرک په استقامت کلوله پشته، د وزیر آباد پروژې او دریم پروان. «تېلفون ۳۱۸۶۰».

پنځمه ناحیه:

له خوشحال مینې څخه تر قرغې، قلعهء جواد، افشار، قلاي وزیر، نو آباد، سپین کلی، نیاز بیگ، د فاضل بیگ نوآباد، قلعهء کاشف، د قمبر څلور لارې، قلاي واحد، د چمچه مست سیند غاړه، د سیلو د سرک له څنډې د باغ بالا تر گردنې او مامورینو تر کارتې، د پولې تخنیک په شمول. «تېلفون: ۴۲۷۲۹».

شپږمه ناحیه:

د دارالامان د سرک لویډیځه برخه، قلعهء قاضي، د برچی د بنټه، قلعهء شهادت، قلعه وزیر، د چاردهی چار قلعه، کلاي بختیار، قلعهء بهادر خان، د چمچه مست سیند جنوبی برخه تر قلعهء قاضي پورې، گل خانه او دریمه کارته. «تېلفون ۴۴۱۶۲».

اوومه ناحیه:

د چمچه مست سیند د غاړې جنوبی برخه، گذرگاه، بریښنا کوټ،
 واصل آباد، قلاي غیبی، موسهی چهاردهی، آقا علی شمس، چهلستون، د
 تاج بیگ غونډی، ده دانا، ده مراد خان، ایوب خان مینه، د دارالامان د سرک
 ختیځه برخه تر دوغ آباده، قلاي اسفندیار، گلباغ، قلاي فتوح، ترتیبي کوټ
 پورې. تېلفون: ۴۲۱۵۶.»

اتمه ناحیه:

د حضوری چمن سیمه، شاه شهید، رحمان مینه، سید نور محمد
 شاه مینه، د بگرامیونساجی، قلاي صاحب زاده، قلعه، باغ سید،
 قلاي حشمت خان، بینی حصار، شهدای صالحین، تریک لنگه کوتل
 پورې. تېلفون ۲۶۱۰۶.»

نهمه ناحیه:

مکروریان، شش درک، هودخیل، پلخرخی، «فعلاً قلعه زمان خان او
 ده خدایداد، د «۱۳۷۵ هـ. ش کال پر اساس». (۱)

لسمه ناحیه:

نوی ښار، له زینب نندارې څخه د وزیر آباد تر پروژې، د تایمینی د
 سرک د شمال په استقامت، وزیر آباد، وزیر محمد اکبر خان مینه،

(۱) په نهمه ناحیه کې دویم، دریم او څلورم مکروریان، محمد عمر خان قلعه، د
 میرعباس قلعه، د قلعه وکیل یوه (د هوایی ډگر د سرک ختیځ کورونه)، تر هوا پیژندنې
 پورې سیمې هم شامل دي. (ژباړن)

شیرپور، قلعه فتح الله خان، قلعه موسی، قلعه جنگی، د بی بی مهر و قلعه خاطر. «تلفون ۳۳۹۴۰». (۱)

یو لسمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د ده کیپک، د پوستین دوزانو کوڅه، د آریانا پروژې، د نورستان سړک، د کوhestان سړک، د ۳۱۵ لوا شاته، هزاره بغل، د نجارانو قلعه لومړۍ برخه، او د خشت هوختیف دویمه برخه شامل دي.

دوولسمه ناحیه:

د ارزان قیمت پروژې ساحه، زن آباد او د پولیسو د مأموریت ساحه په برکۍ نیسۍ چې د کابل ښار ختیځ ته په اوولس کیلومترۍ کې موقعیت لري.

دیارلسمه ناحیه:

د ده سیز سیمه او گاونډي کلی او بانډې دي چې د یوې ناحیې عملي جنبه یې نه ده ترلاسه کړې.

څوارلسمه ناحیه:

ټاکل شوې وه چې د پغمان ولسوالۍ د یوې ناحیې په توګه وپیژندل شي چې تراوسه یې عملي بڼه نه ده غوره کړې.

پنځلسمه ناحیه:

د قلعه نجاران لومړۍ برخه، د تایمنۍ یوه برخه، لب جر، د خیرخانې مینې دریمه برخه، پنځه سوه فامیلی، سره مینه، پروژة جدید، د پارک گولایی،

(۱) په لسمه ناحیه کې د هوایي ډګر د سړک په استقامت لویديځ پورته د بي بي مهر و (ع) ټوله سیمه د هوایي ډګر تر دوسرې (قلعه وکیل، قلعه چمن، هوایي بلاکونه) او کارګري قصبه د هوایي ډګر په شمول هم شامل دي (ژباړن).

د جمهوریت گولایی، خواجه بغرا، د خواجه بغرا غونډی او «پوسته کچالو» په کې شامل دی.

شپاړسمه ناحیه:

لومړی مکروریان، د چمن سیمه، سمنت خان، قلعه زمانخان، ده خدایداد، پل پادشاه او د قابل بای سیمه په برکی نیسی (۱) اوس د تیلیفونونو زیاتره نومرې فعالې نه دي او یا یې نومرې بدلې شوي دي. په دې ترتیب د پغمان له لمنې تر بگرامیو اوله خواجه بغرا نه تر سرآسیاب او د دارالامان په جنوب کې دوغ آباد، ریشخورد «ستر کابل» ښاري ناحیې شاملې دي.

یوازي د کابل په لويديځ کې د ارغنده بانډې او د شیوه کیو، بگرامیو، ده یعقوب کلي او بانډې د کابل په وروستی ختیځه برخه کې د ښار د اطراف په توگه پیژندل کیږي او دواړه ساحې د ښار په لرې احاطه کې د اطراف د مهاجرت محورو نه جوړوي چې په کرڼه او مالداري بوخت دي.

د لوړ پوړیزو ودانیو ددې پروژې په څنگ کې د ټولنیزو او روغتیايي خدمتونو تاسیسات، د جمهوریت روغتون، نادرشاه روغتون، د طبي علومو د

(۱) «۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶» ناحیه له ۱۳۷۵ کال څخه وروسته په کابل ښاروالۍ کې مطرح شوې دي. که نه نو تر ۱۳۷۵ کاله پورې د کابل ښاري ناحیې هماغه یوولس ناحیې دي او ارزان قیمت پروژدهم خپل ځانگړی ناحیوي تشکیلات لري، امکان لري د لنډمهالې ادارې او انتقالي حکومت په دوران کې دغه موضوعگانې په اساسي توگه روښانه شي. «د ۱۳۷۵ کال سرشمیرنه، د ۱۹۹۶-۱۹۹۷) مطابق» د افغانستان د مرکزی احصایې اداره.

اکاډمۍ روغتون (چهار صد بستر)، وزیر اکبر خان، ابن سینا، د اندرا گاندي د ماشوم د روغتیا روغتون (صحت طفل) د مرکزي قواو روغتون، ملالی زیږنتون، د نور روغتون، سناتوریم، د پولیسو روغتون د اهریو په خپل وارد کابل د خلکو د روغتیا او روغتیايي خدمتونو په لاره کې خپلې خپلې هڅې کوي او ددې تر څنګ په هره ناحیه کې زیات ښاری کلینیکونه، کتنځایونه او شخصي کتنځی او کلینیکونه، له پنځو سوو زیات درملتونونه او زیات شمیر معالج ډاکتران د خلکو په اختیار کې ورکړل شول. زده کړې د مدرسې له سطحې نه لوړو زده کړو پوهنتونونو او له هیواد نه بهر زده کړو ته انکشاف وکړ. ورځپاڼو، جريدو او د ډله ایز ارتباط وسایلو، د انټرنټ او سپور مکيود تيلفونونو په سطحه پراختیا وموندله. کورونه څو پوړیز، د ښار سرکونه په معاصره طریقه پلن روښانه په ترافیکي څراغونو او یا د ترافیکي وسایطو په دوران مجهز شول.

په ټولو برخو کې تلفون، تلگراف، رادیو، تلویزیون، ډول ډول رسمی او خصوصي خپرونې مختلفې مطبعې، د ښځینه طبقې د زده کړې د کار حق او په دموکراسي شکل اداره، دولتي ادارې، کابینه، جمهور رئیس، په پادشاهانو او جمهوري ریاست پورې اړوندې مانۍ، معاصر عسکري او اداري نظام رامنځته شو. د ښار تصنیف په بیلابیلو ناحیو، ښاري ماستر پلان او د ښاري ځمکو تصنیف، سرشمیرنې او ښاري احصایې په بیلابیلو برخو کې په ځانګړو اهدافو په ښار کې تر لاس لاندې ونيول شول.

د کابل د (۱۳۷۵ هـ. ش) کال وروستي ماستر پلان ته د (۳۲، ۳۴۰)

هکتاره ځمکي په ساحه کې پراختیا ورکړه شوه او د کابل د ښار نفوس دوه

مليونو تنه اټکل شو. په دې ماستر پلان کې د استوگنۍ ودانۍ په دې ډول په نظر کې نيول شوې وې:

په سلوکې له ۱۰ تر ۱۵ ودانۍ ۹ پوريزه يا تردې زياتي.

په سلوکې له ۶۵ تر ۷۰ ودانۍ ۴ او پنځه پوريزه.

په سلوکې له ۲۰ تر ۲۵ ودانۍ ۲ او ۳ پوريزه.

داسې پلان ترتيب شوی و چې ښار بايد په خپل عمودي بعد کې پراختيا ومومي او د ښار له افقي پراختيا څخه مخنيوی وشي. د ښار بيلابيلې اجزاوې لکه څنگه چې موږ وپيژندې له پروني کابل سره هيڅ سمون نه لري. د ناحيو په هر يोजز کې ټول فرهنگي، اقتصادي، صنعتي او اداري تسهيلات په نظر کې نيول شوي دي چې پروني کابل ورڅخه برخمن نه وو.

او سيدونکو ته تريوې اندازې د څښلو اوبه، بریښنا، په ښار کې سالنه او روغتيايي فضا برابرده شوي ده.

خلورم خپرکی

د کابل ښار د افغانستان د سیاسي مرکز په توګه

د کابل ښار د تیمور شاه د سلطنت پر مهال بیا سیاسي مرکز شو، په دې ترڅ کې د کابل په زاړه ښار کې بدلونونه او پراختیا وې رامنځته شوې، کله چې په (۱۸۸۸م) کال اوسنی ارګ چې عبدالرحمن خان یې بنسټ ایښی و تکمیل شو، دولتي اداره له بالا حصار څخه ارګ ته ولیږدیده او د وزارتونو ادارې د یوې ټولنې (مجتمع) په بڼه سره راټولې شوې. د دولت ریاست شاهي وی که جمهوري په ارګ کې مستقروې، عظمې صدارت ته د ارګ تر څنګ ځای ورکړل شو او نورې ادارې د ارګ د شاوخوا په لرې او نژدې سیمو کې ځای پر ځای شوې او د ښار له پراختیا سره سم د دې وزارتونو په ساختماني بڼه کې مثبت بدلونونه څرګند شول. د مخابراتو د وزارت ښکلی او مجللی (۱۸) پوړیزې ودانۍ کابل ته نوې بڼه ورکړه. د ملي دفاع وزارت، د عدليې وزارت، د کانو او صنایعو وزارت، د پښتونستان په خلور لارې کې د ارګ په ګاونډ کې واقع دي. د پوهنې، اطلاعاتو او کلتور وزارتونه د ښار په مرکز (د افغانستان) کې موقعیت لري. د صدارت قصر، د پلان وزارت، د کلیو د پراختیا وزارت، امنیت او د کورنیو چارو وزارت په لږ واټن د ارګ په لویديځه خوا کې موقعیت لري. د

بهرینو چارو او سرحدونو د چارو وزارتونه د ارگ لويديځ خواته پراته دي. په همدې توگه د مرکزي بانک (د افغانستان بانک)، ملی بانک او پښتني تجارتي بانک، کابل ښار والي او د کابل ولايت بنسټ هم د ښار په مرکز کې ايښودل شوی دي. يو شمير وزارتونه په علاؤ الدين کې د دارالامان د سړک په امتداد او يا په شيرشاه مينه کې موقعيت لري. د بيلگې په توگه د سوداگري وزارت د علاؤ الدين په سيمه او د لوړو زده کړو وزارت په شيرشاه مينه کې، همدارنگه مقننه قوې (پارلمان) ته هم د علاؤ الدين په سيمه کې ځای ورکړل شوی دی.

د هوايي ډگر د سړک په امتداد د عامې روغتيا وزارت، ملکي هوانوردی او ستره محکمه ځای لري. د بریښنا د انرژي وزارت د خيرخانی په بادام باغ کې او د فوايد عامې وزارت په لومړي مکرويان کې خپلې ورځنې چارې پرمخ بيايي. په همدې ډول د متحابه دولتونو ټول سفارتونه او د ملگرو ملتو ادارې او غير دولتي مؤسسې خپلې ودانۍ او مستقلي ادارې په خپل واک کې لري. له دې جملې څخه د روسیې سفارت د دارالامان په سړک او د امريکا د متحدو ايالتونو سفارت د هوايي ډگر د سړک په امتداد په وزير اکبر خان مينه کې مجللي او ښکلې ودانۍ لري.

د ارگ په داخل کې ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لکه د گلخانی ماڼۍ، د دلکشاه ماڼۍ، د سلامخاني ماڼۍ او لومړی لمبر ماڼۍ وجود لري. د بهرنيو چارو وزارت د ستوري ماڼۍ او د صدارت ماڼۍ له مهمو او ټينگو ودانيو څخه دي چې په ښکلې معمارۍ جوړې شوي دي. د کابل په جنوب کې د چهلستون ماڼۍ د کابل له ښکلو ماڼيو څخه ده چې د زمانشاه د حکومت په دوره کې ودانه

شوي ده، وروسته د هغې په ساختمان کې زیات بدلونونه رامنځته شول، د قوروغ د غره په شمال ختیځه لمن کې د دارالامان مانی او د تاج بیګ د غونډۍ مانی د امان الله خان له شاهکار یو څخه دي چې په دې ښکلا سره په کابل کې لږ تر سترگو کیږي. د ښوونې او روزنې وزارت او د کابل ولایت په لویډیځ کې د ملی آرشیف ودانۍ د کابل بنار له سترو او وتلو تاریخي و دانیو څخه گڼل کیږي چې د هیواد زیاتره رسمي او تاریخي اسناد په کې خوندي دي.

په کابل کې مهمې ادارې:

کابل د افغانستان د پلازمینې او سیاسي مرکز په توګه د یوه مستقل هیواد ټول اداري، ټولنیز، اقتصادي او پوځي تشکیلات لري چې دلته یې په لنډه توګه یادونه کوو:

د جمهوري ریاست مقام:

مقرېې د گلخانې، دلکشاه، سلام خانې مانی او لومړۍ لمر قصر کې دی.

د صدارت مقام:

صدراعظم په بیلا بیلو برخو کې له څلورو څخه تر پنځو پورې مرستیالان لرل. د وزیرانو شوری د چارو اداره د دولت د سیاسي، اقتصادي، علمي او پوځي چارو په اړه پراخ تشکیلات لري. مهم وزارتونه یې دادي:

- د بهرنیو چارو وزارت

- د ملي دفاع وزارت

- د امنیت وزارت (اوس ریاست)

- د مخابراتو وزارت

- د اطلاعاتو او کلتور وزارت
- د ترانسپورت وزارت
- د ملکي هوا نوردی وزارت
- د بيارغاوونۍ وزارت
- د سپکو صنايعو او خوراکی موادو وزارت
- د ماليې وزارت
- د ساختماني چارو وزارت
- د سرحدونو د چارو وزارت
- د پوهنې وزارت
- د لوړو او مسلکي زده کړو وزارت
- د عامې روغتيا وزارت
- د بریښنا انرژۍ وزارت
- د اوبو لگولو وزارت
- د عدليې وزارت
- د کرنې او مالدارۍ وزارت
- د اسلامي شؤنو وزارت
- د پلان وزارت
- د سوداگرۍ وزارت
- د کلیو د رغاوونۍ او پراختيا وزارت
- د راستنیدونکو د چارو وزارت
- مرکزي بانکونه (د افغانستان بانک، ملي بانک، پښتني تجارتي بانک)

- د کابل ښار والی ریاست

- د کابل ولایت

د کابل ښار والی ریاست چې د ښار او ښار والی اړوندې چارې سمبالوي څلور مرستیالان او په مرکزي اداره کې مختلف ریاستونه او د ناحیو (۱۶) ریاستونه لري چې د ښار په بیلابیلو سیمو کې موقعیت لري د بیود کنترول، د ښار تنظیف، ښاري مالیه او ساختماني چارې د کابل ښار والی د مختلفو خانګوله خوا تر سره کیږي، لاندینی تصدیګانې هم له کابل ښار والی سره ګډې هڅې کوي:

- د کلتوري خدمتونو د تصدیګ لوی ریاست

- د جوماتونه، جماعت خاني، تکیه خاني، سینما ګانې او درمسالونه.

- د هوټلونو د تصدیګ ریاست.

- د مهندسي او پلان جوړولو لوی ریاست

- د مکروریانو د ساتنې او څارنې د تصدیګ لوی ریاست.

- د اوبو رسولو او کانالیزاسیون د تصدیګ لوی ریاست.

- د کابل ښار والی د ودانو لود چارو د تصدیګ لوی ریاست.

- د کور جوړولو د فابریکې د تصدیګ لوی ریاست.

- د افغاني سرې میاشتي د ټولنې لوی ریاست.

په کابل کې اتلس سینما ګانې فعالې وې، لکه: د آریانا سینما، آریوب

سینما، اقبال سینما، باختر سینما، بریکوټ سینما، بهارستان سینما، بهزاد

سینما، پارک سینما، پامیر سینما، تیمور شاهي سینما، د خیرخانی سینما،

زینب سینما، فرخی سینما، کابل نندارې، ملی سینما، میرویس سینما او

میوند سینما خویو شمیر یې پخو او رانې او تخریب شوي دي. برسیره پردې په کابل کې پنځه درمسالونه (آسمایي، بابا منسا سنگه، پیراتن ناب، خالصه او هراري ډله) هم موجود دي.

بانکونه او تجارتي مرکزونه:

د تجارتي چارو د چلند د اسانتیاوو په منظور په کابل ښار کې لاندیني بانکونه فعالیت کوي:

- د افغانستان بانک، د افغانستان د مرکزي بانک په توګه چې په ادارو او دولتي حسابونو پورې اړوند دی.

- ملي بانک د افغانستان دویم بانک دی چې ملي او تجارتي پانګوته ځای ورکوي او ساتي یې.

- پښتني تجارتي بانک په مطلق ډول د خلکو او سوداګرو په خدمت کې دي.

- د صنعتي پراختیا بانک، په هیواد کې د صنایعو د پراختیا په منظور فعالیت کوي.

- رهني او تعمیراتي بانک، د آبادي او تعمیراتي پروژو په چارو مصروف دی.

- د صادراتو د پراختیا بانک، د تجارتي مالونو په صادرو لخوا تجارت کې هڅه کوي.

- د کرنې د پراختیا بانک، په کرنیزو پروژو کې له ځمکه والو سره مرسته کوي.

- د دې بانکونو تر څنگ په کابل ښار کې تجارت او تجارتي بازار تریوی اندازې پراختیا موندلې ده چې د پانگوالود فعال تجارت پایلی (نتایج) د ښار په تجارتي مرکزونو، د هغه په شاوخوا سیمو او یاد ښار په مرکز کې په لاندې ډول لیدلی شو:

۱- د ښار په مرکز کې تجارتي سیمې:

د شاه دوشمشیرده له پله څخه د کابل سیند په دوو استقامتونو د دواړو واټونو په څنډو کې تر پل باغ عمومي، پل خشتی، مراد خانی، نادر پښتون واټ پورې، د مترو پول هوټل او پلازا هوټل په استقامت او هلته د آسمایی واټ په دوه خواوو د آسمایی تر درمسال پورې ټول تجارتي او سوداګري مرکزونه دی چې په خوږو ریزو ودانیو کې ځای لري.

د کابل سیند په جنوبي څنډو کې له پل باغ عمومي نه تر پل خشتي او له هغه ځایه د نادر پښتون واټ په امتداد د سپاهي گمنام (نوم ورکې سرتیري) په استقامت، د میوندواټ په دوو خواوو تر حضوری چمنه، همدارنگه د تیمور شاهي گنبدی نه د چنډاول ترسه دوکانه، منډوی او د ښار مرکزی بازار موقعیت لري چې له څلویښتوزیات سرايونه او یو شمیر زیات تجارتي دوکانونه پکې شته دي. له تجارتي پلوه دبزازی، میوې، غوړیو، اوږو، وریجو، سګرتو، بایسکلونو، قرطاسیې، چای او بورې یوزیات شمیر سرايونه او دوکانونه او همدارنگه د بنجاره او میزو سرايونه او داسې نور هم موجود دي.

په همدې ترتیب د کابل ولایت په شمال کې د صدارت له څلور لارې څخه د کورنیو چارو تر وزارت پورې زیات تجارتي دوکانونه شته.

د کورنیو چارو وزارت په ختیځ کې د توره بازخان تر څلور لارې پورې د
گل‌سازۍ او انټیک پلورنې په یوه اوږده کوڅه کې په بشپړه توګه تجارتي
دوکانونه وجود لري. باغ قاضي او د چنداولو دسه دوکان شاوخوا د لومړیو
موادو پلورنځي او د شیریني جوړولو سیمې دي.

د نوی ښار د پارک په جنوبي خوا کې د حاجی یعقوب له جوماته او
د حاجی یعقوب له څلور لارې څخه د مرکزي قواوو تر روغټونه او د انصاري له
څلور لارې څخه تر کلوله پشته او د ښار والی تر بلاکونو پورې ټوله تجارتي
سیمه او د پلورنې مارکیتونه دي.

۲- د سالنگ واټ په امتداد د باغ بالا په استقامت تر آریانا کارتې او
پروان مینې او همدارنګه د سرای شمالي په استقامت ټولې تجارتي، تخنیکي
او صنعتي سیمې دي.

۳- د کابل په لویدیځ کې د کمپنی بازار، د میرویس میدان بازار،
د قمبر د څلور لارې بازار، د پل سوخته بازار، قلاي شهادت، د دشت
برچي بازار او د مهتاب قلا بازار دیا د ولورې دي. په درېیمه کارته کې د پل
سرخ بازار، د دارالامان بازار، د ده دانا بازار، د گذرګاه بازار د
تجارتي ګڼې ګونې سیمې دي.

۴- د مرکزي قواوو (قواي مرکز) د سرک په امتداد د اقمراد د بلاک په
استقامت یاد شوی واټ په بشپړه توګه د موټرو د پرزو او د عراده جاتو د
تخنیکي اړتیاوو د پیروونې او پلورنې سیمه ده.

د ښار په مرکز کې د شهزاده سرای، آریانا کارته او سرای شمالي د
اسعارو دراکرې ورکړې (تبادلې) لوی مرکزونه ګڼل کیږي.

۵- د کابل په ختيځ لوري کې د مکرويانو نو بازار، د اقبال سينما ته څېرمه بازار او د رحمن مينې وروستی برخه د يادولو وړ دي. د شاه شهيد د څلور لارې په بازار کې هم يو شمير تجارتي دوکانونه موجود دي.

۶- په خيرخانه مينه کې د مريمې د ليسې دواړه بازار، د خشت هوختيف د څلور لارې بازار، سرای شمالی تر يوو نسيمی حوزې او له برکی نه تر دريم پروانه پورې ټولې لويې تجارتي سيمې دي. د کور برابرولو (تهيه مسکن) او د تايمنی د څلور لارې د تيلو پلورنځي د کلوله پشته له څلور لارې نه د تايمنیو تر څلور لارې، له تايمنی نه تر لب جرپورې دودانيو د لرگيو پلورنځی او د خواجه بغراله درې لارې څخه د نجارانو کلاتر څلور لارې پورې د خيرخاني په داخل کې د موټرو پلورنځي ليدل کيږي.

۷- له دويم پروان نه د کلوله پشته تر څلور لارې د موټرو د پلورنې سيمه ده. همدارنگه د انصاري په څلور لارې کې يولوی موټر پلورنځی فعال دی.

په هر حال له (۱۳۵۷) کال څخه د مخه په کابل کې د احصايی له مخی (۱۶،۵۳۶) دوکانونه او (۲۳۱) سرايونه ثبت شوي دي. چې متأسفانه زيات شمير يې په وروستيو دود نيمو لسيزو کې د جگړو له امله ويجاړ او له منځه تللي دي. برسیره پردی د ښار په مختلفو برخو کې د (۳،۳۴۵) خونو په لرلو سره (۴۵) کاروانسرايونه ثبت او راجستر شوي وو.

د کابل پر تاريخي مرکزونو د نويوود انيواغيزه:

په (۱۳۲۸) کال کې د کابل ښار د عصري کولو د لومړي پړاو په عملي

کولو سره د کابل تاریخي سیمو په لاندینۍ توگه خپل ځایونه معاصرو ښاري ودانیو او ځایونو ته پرېښودل:

- د بالا حصار د ننه ودانۍ له زیاتو بدلونونو سره مخامخ شوې، په ځانگړې توگه کله چې د محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړیو کې د حریبي ښوونځی هلته ولیږدول شو.

د لاهوری دروازي او د هغې د صدر د بازار چې د چمن د مخامخ واک په امتداد پروت و د ماهیپر د لارې په پرانیستلو سره خپلې پخوانۍ ځانگړتیاوې (اوصاف) له لاسه ورکړې. او صدر بازار د دویمې درجې دوکانونو ردیف ته تغیر شکل وکړ ځکه چې نورو مارکیتونو د تیمور شاهي او نوي منډوي گاونډ ته لیږدېدنې (نقل مکان) وکړې.

د کوتوالی گنبذ او نغاره خانه چې یوه د بلې بشپړونکي وده د خپلواکۍ واک او د دفاع وزارت د جنوبی خوا مقابل پارک په برخه کې یې موقعیت تصادف کاوه، دواړه ویجاړ شول او د ارگ ختیځه منظره په شنې ساحې او پراخه واک بدله شوه. همدارنگه د محمود خان پله په وړاندې د ساعت برج د کابل په وروستیو جگړو کې په بشپړه توگه ویجاړ شوی دی، چې دا هم یو ښکلی تاریخي برج و.

د کابل چارچته:

له ښکلو او ویاړمنو تاریخي پاتې شونو څخه وده چې د سپاهی گمنام (نوم ورکې سرتیري) څخه پیل کیده او په پل خشتی کې پای ته رسیده چې د زاړه ښار د راگرې ورکړې د گڼ میشتې سیمې له لویو تجارتی سیمو څخه گڼل

کیده او په (۱۳۲۸) کال ویجاړه شوه په هغې کې د بنکلی لرگین صنعت څخه کار اخیستل شوی وو چې ټوله له منځه یوړل شول.

په هغې کې بیلابیلې تجارتي او صنعتي رستي موجودې وې او په شاوخوا کې یې له (۱۴) څخه زیاتو تجارتي سړایونو شته والی درلود. له ویجاړیدو وروسته یې خپل ځای لوړ پوړو ودانیو، تجارتي سړایونو او د کتابونو د پلورلو دوکانونو ته پرېښود، د نادر پښتون واټ لارې او د پل خشتي جومات ته د ننوتلو لارې پراختیا وموندله.

- عمومی باغ، د لطیف باغ، د جهان آراء باغ، د قاضي باغ، د نواب باغ او د اعلیٰ حضرت باغ چې په زاړه بنار کې بنکلی او تاریخي باغونه وو، ځای یې د زاړه بنار اجزاوو ونيو. او د قاضي باغ فعلاً د غذايي موادو د یوه مارکیت په توګه د باغ بڼه له لاسه ورکړې ده.

د علم گنج باغ ځای ماشینخاني او مرستون نیولی او د شهر آرا باغ ځای د قصابی مارکیت، سرې میاشتي، ځینو عسکري ودانیو، او د شهر آرا د برکي شخصي کورونو نیولی دی. البته مخکې له دې کابل د یوه تازه او بنکلی د بڼې په څیر دخلکو د ساعتیري ځای وو او بابر د باغونو د جوړولو چارې هند ته اقتباس کړې.

په کابل کې پوهنه (معارف):

پوهنه د یوې ټولنې د ټولنیز، اقتصادي او سیاسي ودې د پرمختیا او نهضتونو بنسټ ګڼل کیږي، په کابل کې د لومړي ځل لپاره امیر شیر علیخان دې کار ته اوږد وړکړه (۱۲۵۹ ه.ش) او د حربیې د ښوونځي، د دیني علومو د

مدرسي او يوه ملكي ښوونځي په بنسټ ايسېښودلو سره يې د پوهنې اساس كېښود. وروسته امير حبيب الله خان (۱۲۸۲ هـ ش) دغه نهضت پياوړې كړ او د حبيبي ښوونځي يې پرانيست، د حريه فنونو ښوونځي ته يې انكشاف ورکړ چې د ټولو شاگردانو شمير يې (۴۰۰۰) ته رسېده. د امان الله خان په وخت کې د کابل په ښار او ولايت کې (۲۲) ښوونځي منځ ته راغلل او د هغو ترڅنگ په کابل کې مسلکي او لوړ (عالي) ښوونځي هم پرانيستل شول.

لکه: د نفيسه صنايعو ښوونځي، د دفتر داري اصول، دارالمعلمين، حکام، قضاء او مساحت. په (۱۳۰۱-۱۳۰۶) کال کې امانيه ښوونځي (استقلال لېسه)، امانی ښوونځي (نجات لېسه)، د غازي ښوونځي (د غازي لېسه) په ۱۳۰۲ کال کې د مستوراتو او عصمت ښوونځي په تدريس پيل وکړ.

د محمد نادر شاه په دوره کې لومړنۍ ښوونځي (ابتدایي)، رشدي، اعداديې او د پوهنتون د لوړو زده کړو په سطحه يعنې د طب پوهنځي د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې پيل او پرانيستل شو.

د اعليحضرت محمد ظاهر شاه په دوره کې په عرفاني ساحه کې په پراخه اندازه ريفورم او انكشاف رامنځ ته شو. په (۱۳۱۴ هـ ش) کال، لومړنۍ دوره اجباري شوه او په (۱۳۲۹) کال بنځينه ښوونځي پرانيستل شول. له بيسوادۍ سره مبارزه پيل شوه او لوړو زده کړو د پوهنتون او پوهنځيو په سطحه پراختيا وموندله.

په (۱۳۵۰) کال کې د کابل په ښار کې د پوهنۍ د زده

کوونکو شمير په دې ډول وو:

ښاري لومړنۍ ښوونځي ۲۵۳، ۳۸ هلکان او ۸۳۵، ۳۲ نجونې.

ښاري منځنۍ ښوونځي ۷۵۸، ۱۲ هلکان او ۴۴۱، ۶ نجونې.

ښاري لیسې ۳۶۴، ۶ هلکان او ۷۴۶، ۲ نجونې.

ښاري ښوونکي ۲۶۰، ۱ نارینه ۶۵۶، ۱ ښځې.

د کابل ولايت د لومړنيو ښوونځيو زده کونکي ۲، ۷۵۳

هلکان او ۵۰۸ نجونې

مستقل لومړنۍ ښوونځي ۴۵۵، ۲۱ هلکان او ۶۸۰، ۳ نجونې.

اړوند لومړنۍ منځني ښوونځي ۲۹۱، ۴ هلکان او ۱۴۱ نجونې.

د لیسو لومړنۍ ښوونځي ۹۸۷ هلکان.

د کابل ولايت د ښوونکو شمير ۸۵۱ نارینه او ۱۴۰ ښځينه ښوونکي.

همدارنگه د کابل په ښار کې د صنعت د ادارې انستيتوت، د محاسبې

انستيتوت، بدني روزنې، د افغان سيد جمال الدين د ښوونکو د روزنې

مؤسسه، د ښوونکو د روزنې اکاډمي، د کرنې عالي انستيتوت، دروېښان

دارالمعلمين، د صنايع لیسې، ميخانیکي لیسې، د تجارت لیسې، ثانوي

تخنيک، د ميرمنو ټولنې لیسې، د موزیک لیسې، جمهوريت لیسې، د

هوتلدارۍ لیسې، لابراتوارونه، د عايشې دراني لیسې، د ملالی لیسې، د

زرغونې لیسې او داسې نورې بيلگې يې منع ته راغلې.

د دولت د هڅو او سعي په نتيجه کې د کابل په ښار کې د لوړو زده

کړو زمينه برابره شوه، په (۱۳۱۱) کال د طب پوهنځي پرانيستل شو،

حربي پوهنتون او د پوليسو اکاډمي په فعاله توگه خپل تدريس ته دوام

ورکړ، د کابل پوهنتون، د پولی تخنيک انستيتوت او پيداگوژي

پراختيا وموندله او د کابل پوهنتون په (۱۳۲۶) کال په يوه علمي واحد بدل شو چې ځانگړی او بيلابيل پوهنځي لري.

د طب پوهنځي په (۱۳۱۱ هـ. ش) کال تاسيس او په (۱۳۶۰) کال کې د کابل د طب په دولتي انستيتوت بدل شو:

د کابل پوهنتون دغه لاندیني پوهنځي لري.

- د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی، په (۱۳۱۷) کال کې تاسيس شوی دی.

- د علومو (ساينس) پوهنځی، په (۱۳۲۲) کال کې تاسيس شوی دی.

- د شرعياتو پوهنځي، په (۱۳۲۰) کال کې تاسيس شوی دی.

- د انجنیرۍ پوهنځي، په ۱۳۳۷ کال کې تاسيس شوی دی.

۰ د کرنې پوهنځی په (۱۳۳۵) کال کې تاسيس شوی دی.

- د اقتصاد پوهنځي، په (۱۳۳۶) کال کې تاسيس شوی دی.

- د ښوونې او روزنې مؤسسه، په (۱۳۳۳) کال کې تاسيس شوی ده.

چې وروسته په (۱۳۴۱) کال د ښوونې او روزنې پوهنځی شو.

- د فارمسي پوهنځي، په (۱۳۳۸) کال کې تاسيس شوی دی.

- د وترنري پوهنځي، په (۱۳۳۶) کال کې تاسيس شوی دی.

- د ځمکپوهنې پوهنځي، په (۱۳۵۹) کال کې تاسيس شوی دی.

- د ژورناليزم پوهنځي، د تاسيس کال (۱۳۵۹).

- د ټولنيزو علومو پوهنځی، د تاسيس کال (۱۳۵۹).

- د هنرونو پوهنځی، د تاسيس کال (۱۳۵۹).

- د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی، د تاسيس کال (۱۳۲۲).

د پیداگوږي انستیتوت هم بیل بیل پوهنځي درلودل: د بهرنیو ژبو، ادبیاتو، تاریخ او جغرافیې پوهنځي، په پوهنتون کې د شپې پوهنځي هم موجود وو چې په دې وروستیو وختو کې شاگردان نه لري.

د کابل پوهنتون محصلین په (۱۳۵۶) کال کې (۸۷۰۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۱۰۰۵۲) تنه وو.

- په (۱۳۵۸) کال (۱۲۴۲۲) تنه محصلان او په سلوکې ۵۰ نجونې.
- د کابل پوهنتون استادان په (۱۳۵۶) کال کې (۸۶۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۹۰۹) تنه.

- په (۱۳۵۸) کال کې (۸۴۴) استادان.

خو په راتلونکو کلونو کې دغه کمیت بدلون وموند.

په (۱۳۶۸) کال کې د روزنیزو مؤسسو محصلان:

- کابل پوهنتون ۸۷۵۴ محصلان په سلوکې ۴۰ نجونې.

- د شپې پوهنځي ۷۳۵ محصلان په سلوکې ۲۰ نجونې.

- اسلامي پوهنتون ۳۹۷ محصلان، (۱۳۶۶) کال.

- د پولې تخنیک انستیتوت (۲۰۲۴) محصلان، په سلوکې ۲۰ نجونې.

- د طب دولتي انستیتوت ۲۸۸۷ محصلان، په سلوکې ۲۵ نجونې.

- د پیداگوږي انستیتوت ۲۳۰۹ محصلان، په سلوکې ۲۵ نجونې.

اوس د کابل پوهنتون د استادانو شمیر (۳۹۰) تنو ته رسیږي او په

همدې ترتیب په نورو علمي مؤسسو کې د شاگردانو ښوونکو او استادانو په

شمیر کې د کتنې وړ کمښت ترسترگو کیږي. او په تشکیلاتي لحاظ هم اسلامي

پوهنتون د شرعیاتو په پخواني پوهنځي تبدیل شو.

له ۱۳۶۹ کاله را په ديخوا د کابل پوهنتون کله بيرته (خلاص) او کله ترلی و، ځکه چې د کابل داخلي جگړې دهغه د مزاحمت سبب وې. د ۱۳۷۵-۱۳۸۰ کلونو ترمنځ د ښځو روزنه او د ښځينه و کار طالبانو تحریم کړ او پوهنتون له خپل اکاډميک حيثيت څخه ووت. . هيله ده چې دغه ټولې نیمګړتیاوې او ویجاړتیاوې جبرده شي، د کابل او افغانستان ادارې خپل مدني او معاصر حالت بیا ترلاسه کړي. له نیکه مرغه د ۱۳۸۰ کال له جدی نه را په ديخوا د دولت د اعلان له مخې ټول هغه نارینه او ښځينه کارکوونکي چې د طالبانو په وخت کې له دندو (وظیفو) څخه ګوښه کړای شوي وې، بیرته یې خپلو دندو ته دوام ورکړ او ښځينه ښوونځي بیا راژوندي شول او ښځينه طبقې بیرته د پخوا په شان پر تدریس، ښوونې او روزنې او خپلو ادارې چارو پیل وکړ.

پنځم خپرکی

د کابل ښار دوگرو شمیر

د کابل ښار دوگرو شمیر په بیلابیلو پیریو کې د یادونې وړ بدلونونو او زیاتوالي سره مخامخ شوی دی. د کابل شاهانو له حکومت څخه مخکې د اوسنیو ده افغانانو په برخه کې یوه ستر زراعتي کلي ته ورته (مشابه) له پنځه سوه تنو څخه زیات اوسیدونکي نه لرل، خود کابل شاهانو په وخت کې یې د یوه سیاسي او نظامي مرکز په توګه څه د پاسه پنځوس زره تنه وګړي لرل. د بابر او تیمور شاه د واکمنۍ په کلونو کې یې هم له سلوزرو تنو څخه زیات وګړي نه لرل. د محمد ظاهر شاه د حکومت په زمانه کې ښار پراختیا وموندله او د ښاري وګرو شمیر د ښار په پرتله زیاتوالی وموند او خلکو له کلیو او بانډو څخه ښار ته مخه وکړه د ښاري ماستر پلان له مخې په ۱۳۴۳ هجري لمريز کال کې د کابل ښار دوگرو شمیر درې سوه شپیتوزرو تنو ته او په ۱۳۵۸ کال کې نهه سوه یو دیرشو زرو تنو ته لوړ شو. د ۱۳۶۹ هجري لمريز کال په سرشمیرنه کې د کابل ښار دوگرو شمیر ۴۰۰، ۵۶۲، ۱ تنه او ۲۳، ۶۰۰ کورنۍ محاسبه شوي وې، خو د ۱۳۷۵ هجري لمريز کال د احصایې له مخې د کابل ښار ۲۰۰، ۰۴۲، ۲ تنه اوسیدونکي لرل او د کورنیو شمیرې ۸۴۹، ۳۰ ته رسیده. په داسې حال کې چې په جنوبي ساحو کې یې د ښار ناحیې یو څه ویجاړې شوي دي، خود

وروستيو دوه نیمر لسيزو جگړو له امله یوزیات شمیر خلکو له گاونډیو ولایتونو او د ښار له شاوخوا سیمو څخه کابل ته مخه کړې ده. او د ښار دوگړود شمیر د زیاتوالي سبب شوی دي، خود کابل اصلي او ښاري اوسیدونکو یوې برخې مهاجرت وکړ او له خپلو اصلي ټاټوبو څخه ووتل، خو سره له دې هم له شاوخوا سیمو څخه دوگړو په راتگ سره د ښاري اوسیدونکو شمیر لا پسې زیات شو.

ژبه: د هیواد په مرکز او ولایتونو کې د دولت رسمي ژبې پښتو او دري دي.

مذهب: د کابل خلک په غوڅ اکثریت سره مسلمان او حنفي مذهب دي. خود شيعه مذهب پیروان هم پکې شته. همدارنگه د هندوانو لږکی هم په کابل کې ژوند کوي.

نژاد: د نژاد له پلوه د کابل خلک زیاتره آریایان دي چې د هندوکش د جنوب په دروکی میشت او ځای پر ځای و او د کابل خلک هم همدوي وو.

دوگړود شمیر زیاتوالی:

په زاړه ښار (چنداوول، شوربازار او لاهوری دروازده) د ده افغانانو په ځوړو له دهمزنگ څخه د مرغابیانو د ډنډ په امتداد تر قول آبچکان پورې په هر کور او حویلی کې له لسو څخه تر پنځلسو پورې، دغه راز په قلعهء موسی، قلعهء شاده، بره کې او شهرآرا کې له پنځو څخه تر لسو تنو پورې او یا کله نا کله له دې څخه زیات ژوند کوي.

دورځې په اوږدو کې له پل باغ عمومي څخه تریل خشتي، سترپلورنځي، نادر پښتون واک تر سپاهی گمنام (نوم وړکي سرتیری)، د میوند واک په اوږدو کې، د ابن سینا تر روغتون پورې او له دغه ځای څخه تر شاه دوشمشیره (ع) او ده افغانانو کې، د زرنگار پارک په شاوخوا، مرکزي منډوي، باغ قاضي او چنداول چې زیات وخت د تگ راتگ لار د پکې نه وي، آسمایي واک، سالنگ واک، د پارک سینما د دواړو غاړو بازار، تایمینی، دهن باغ، د پروان مینې دویمه څلور لارې، د پروان مینې عمومي مارکیټ، د مریم لیسې واک او د نجارانو قلعه، ډیری گڼ میشتې دي خو په نورو ښاري ناحیو کې په متناسب او اندولیز ډول یعنې په هر کور کې په منځني ډول له پنځو تنو څخه تر شپږو تنو پورې ژوند کوي.

په کابل کې تلگراف:

کابل په افغانستان کې لومړنی ښار دی چې سیم لرونکی او بی سیم تلگراف پکې ځای پر ځای شو او د استفادې وړ وگرځید. د افغانستان د خپلواکۍ له ترلاسه کولو مخکې د امیر حبیب الله خان په وخت کې سفری بی سیم، تلگراف له مارکونی کمپنۍ څخه کابل ته راوړل شو چې د هغه په واسطه له کابل څخه پغمان او جبل السراج ته مخابره کیده. په ۱۲۹۹ هجري لمريز کال کې د اوږدې څپې لرونکي بی سیم، تلگراف دوه دستگاوي چې یوې یې پنځه کیلو واته قدرت او بلې یې دوه کیلو واته قدرت درلود، د عسکری مخابراتې له پاره کابل ته راوړل شوې، وروسته په ۱۳۱۴ هجري لمريز کال کې د اووه سوه او پنځه سوه کیلو واته قدرت د لنډې څپې اووه تلگرافي او

تېلفوني دستگاوي په افغانستان کې په کار واچول شوې چې هغه هم د مار کوني کمپنۍ له خوا برابري شوې وې او په کابل، هرات، مزار شريف، ميمنه، دايژنگي او خوست کې ودرول شوې. د کابل دستگاہ په دريو ځايونو کې انتخاب شوه. مرکزي دفتر د پل باغ عمومي په مرکزي پسته خانه استوونکي يې په يکه توت او اخيستونکي يې په مهتاب قلعه کې چې درې واړه منابع تر څمکې لاندې کيبلونو په واسطه سره نښلول شوې وې.

په ۱۳۳۱ هجري لمريز کال کې فرانسوي کمپنۍ (S.F.R) ته د تلگراف د اوو دستگاؤ د برابرولو سپارښتنه وشوه چې دغه دستگاوي په ۱۳۳۵ هجري لمريز کال کې کابل ته راوليږدول شوې او د هغو له جملې څخه يوه دستگاہ يې په کابل کې ودرول شوه او په ۱۳۳۷ هجري لمريز کال کې يې په عملي توگه په کار پيل وکړ. له بده مرغه دغه دستگاوی د وروستيو دوه نيمو لسيزو د جگړو له امله زيانمنې شوې، فعاليتونه يې محدود شول او ټولې يې اوس بيا رغاونې ته اړتيا لري.

د کابل په ښار کې تېلفون:

په کابل کې لومړنۍ تېلفوني مخابراته په ۱۳۱۷ هجري کال کې د سردار حبيب الله خان له کور څخه چې د پخواني مشرانو جرگې په ودانۍ کې مېشت ؤ، په پخواني زين العمارت کې د سردار نصر الله خان کور ته وشوه. د سراجيه حکومت په اووم او اتم کال کې د تېلفون يومزۍ له کابل څخه تر جلال آباده پورې وغزول شو او له هغه وروسته د جلال آباد او پغمان ترمنځ د تېلفون يومزۍ وغزول شو.

وروسته د امان الله خان د حکومت په دوران کې یو پنځه ویشت لینه سوچېورد په ارگ کې ودرول شو. له هغه وروسته یو پنځوس لینه سوچېورد په شاه دوشمشیره (ع) کې ودرول شو او کرار کرار پراختیا ورته ورکړ شوه. په ۱۳۰۹ هجري لمريز کال کې پرمختیايي گامونه واخستل شول او په ۱۳۱۲ هجري لمريز کال کې د یو سلو شلو مزو په ظرفیت یو کیبلی سوچېورد په کابل کې په کار پیل وکړ او نور مزي هم ورزیات شول. دغه مزي ټول تر څمکي لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوي وو، د کیبلونو مرکز د پست د وزارت په مرکز، د بهرنیو چارو په وزارت، د حریه چارو په وزارت او په ځینو نورو ادارو کې تنظیم شوی وو. او د هوایی سوچېورد مرکز د ښاري پسته خانې په مرکز، قوای مرکز، سیاست او په ځینو نورو سیمو کې ځای کړای شوی ؤ. خود ۱۳۴۰ او ۱۳۴۴ کلونو په بهیر کې په کابل کې د تیلیفون شبکې پراختیا وموندله او د تیلیفون نمړې له شلو څخه پیل او په یو او یا زره پای ته ورسیدې. که چیرې د ښار مرکز د گذر گاه د ناحیې، زرنگار پارک او دارگ له شاوخوا څخه په پام کې ونیسو، په دغو ساحو کې ټولې نمړې په شل زری تنظیم شوي دي، د آسمایي واټ د شمال، شمال لويديځ او شمال ختیځ په استقامت دیرش زری نمړې د آسمایي د جنوب، جنوب لويديځ او جنوب ختیځ په استقامت څلویښت زری نمړې، د څرخي پله د صنعتي پارک په گډوون، مکروريانو او دهغو په گاونډیو ناحیو کې شپيته زری نمړې او په خیر خانه کې او یا زری نمړې تنظیم او ټاکل شوې دي چې د دغه واقعیت پر بنسټ ښاري جکشنونو کې هم مطالعه کولای شو.

لومړي جکشن په هارتن پله کې په شل زری نمره سره.

دوهم جکشن په شیرپور کې په دوه ویشت زری نمره سره.
 دریم جکشن په دهمزنگ کې په څلویښت زری نمره سره.
 څلورم جکشن په ده بوریو کې په څلویښت زری نمره سره.
 پنځم جکشن په کارته، پروان کې په درې دیرش زری نمره سره.
 شپږم جکشن په دارالامان کې په څلویښت زری نمره سره.
 اووم جکشن په نندارتونونو کې په شل زری نمره سره.
 اتم جکشن په خوشحال مینه کې په څلویښت زری نمره سره.
 د مکرور یانونو جکشن په یو شپيته زری نمره سره.
 د خیرخاني جکشن په یو او یازری نمره سره.
 د پلچرخي صنعتي پارکونو جکشن په شپيته زری نمره سره.
 په دي وروستيو وختو کې په کابل کې دیجیتل تېلفونونه ویشل شوي او
 په کار اچول شوي دي. دغه راز په ځینو غیر دولتي مؤسسو او د ملگرو ملتو په
 سازمان پورې په مربوطو دفترونو کې ماهواره یي (د سپور مکیز تېلفونونه) او
 شخصي مخابراتي تېلفونونه هم په فعالیت کې دي چې له بهرنیو هیوادونو سره
 په ښه توګه خپل ارتباط تأمینولای شي.
 برسیره پردې، ټاکل شوي ده؛ موبایل تېلفونونه چې له شخص سره
 ملګری دي او هر ځای ته د لیدونې وړ دي او له هر ځایه څخه چې وغواړي د
 مقابل لوري له موبایل سره ارتباط ونیسي، په کابل کې مروج شي.
 دا وسني دولت په مرستي سره د انټرنټ Internet او e-mail د
 مخابراتي شبکې د ځای پر ځای کولو امکان شته او هم د مخابراتي او د هغې د
 اطلاعاتو لارې چارې هم په ښه توګه برابرولی شي، چې باید په مخابراتي
 بیارغاونه کې په پام کې ونیول شي.

مشهور ځایونه (اماکن معروف):

مشهور جوماتونه: په کابل کې لومړنی جومات د شاه

دوشمشیره (ع) جومات دي. چې د شاه دوشمشیر (ع) (حضرت لیث

علیه الرحمه) د مقبرې تر څنګ دي چې د عبدالرحمن بن اشعب په امر په

(۷۰۰) میلادي کال کې جوړ شوی دی.

- د پلخستي جومات چې د شاه شجاع له خوا جوړ شو.

- سپین جامع جومات د تیمور شاه په لارښوونه ودان کړای شو.

- د بالاچوک د جومات د بنسټ ډبره د بابر شاه له خوا کېښودل شوه.

- حضوري چمن ته مخامخ ورزشي لوبغاړی د لويديځ په استقامت د

عیدګاه جامع جومات.

- نوي ښار کې د حاجي یعقوب جامع جومات.

- د شاه بو بوجاني جامع جومات.

- د لومړی مکروریان جامع جومات او د دریم مکروریان جامع جومات.

- د وزیر محمد اکبر خان جامع جومات او د وزیر محمد اکبر خان

روغتون ته څیرمه بل جومات.

- د شاه شهید (علیه الرحمه) جامع جومات او د اتفاق جومات.

- د ده بوريو او د لومړي سرک جامع جومات، د دریمي کارتي جامع

جومات او د شیر شاه مېني جامع جومات.

- د باغ بالا، پروان میني او د بهارستان جامع جوماتونه.

- د خیرخاني میني په لومړي، دوهمه او دریمه برخه کې د حضرت

علی (رض) او د سرور کائنات جامع جوماتونه.

په پارک زرنگار کې نوې جامع جومات
په کابل کې څه د پاسه درې سوه پنځوس جامع جوماتونه شته چې د
صحابه کرامو او د خلفای راشدین په نومونو یاد کړای شوي دي.
برسیره پر دې یو لړ تکیه خاني او جماعت خاني هم شته:

- د چنداولو عمومي تکیه خانه.

- د اسماعیلیه جماعت خانه

- د حسینیې تکیه خانه

- د جعفریې تکیه خانه

- د فاطمیې تکیه خانه

- د افشارو د قایمی تکیه خانه

- د افشارو عمومي تکیه خانه

- د قلعهء شهادې تکیه خانه

- د محمدیه مدرسه

په جوماتونو او تکیه خانو کې د جماعت لمونځونه، د جمعې لمونځ، د
اختر لمونځ د مذهبي شؤنو په رعایتولو سره ادا کیږي. د کابل په مرکز کې د پل
خشتي جومات مرکزي اهمیت لري په خیر خانه کې د حضرت علي جومات
زیاتره د جمعې په ورځو او اخترونو کې او یا د فاتحې اخیستلو په مراسمو کې
ګڼ میشت دي او د استفادې وړ ګرځي.

د نوي ښار په پارک، سید نور محمد شاه مینه، څلورمه کارته او
خیر خانه کې د ښځوله پاره هم د فاتحې اخیستلو کلو پونه په پام کې نیول شوی
و چې د استفادې وړ هم ګرځیدلی و.

زیارتونه:

د کابل شاهانو او د بودیزم مذهب د له منځه تللو وروسته؛ افغانستان په مجموع کې او کابل په خاصه توګه د شهیدانو، صحابه کرامو او د مخورو مذهبي شخصیتونو درناوی کړی دی او زیارتونو ته یې د متبرکوزیارتونو په توګه د قدر په سترګه کتلي او درناوی یې کړی دی چې د سترو او مهموزیارتونو نومونه اخلو:

ظهيرالدين بابر په ترک بابري کې ليکي: د خواجه صفا ساحې په ګاونډ کې د یوې چینې په سر د خواجه شمسو مزار او په بله چینه کې د خواجه خضر (ع) قدمګاه دی. یوه بله چینه د خواجه عبدالصمد په مقابل کې ده چې د خواجه صفا په نامه مقبرې په نږدې درې سوه مترې لوړوالی کې د شیر دروازي د غره په شمال ختیځ لمن کې د خواجه روښنایی په نامه یوه مقبره شته چې د پسرلي په فصل کې ارغوان غوړیږي د شیدو چایو په میلې سره زیات شمیر مراجعین لري. یو شمیر کسان وایی چې خواجه صفا او خواجه وفا چې اوس د خواجه روښنایی په نوم شهرت لري د خواجه صفا د غره په لمن کې د خواجه صفا له مقبرې څخه د دوه سوه مترو په واټن ښکته په یوه کوچنۍ ډبرینه ګونبزه کې دي او قبر یې لوحه نه لري دهغو صحابه وله لښکرو څخه دی چې د کابل د فتحې په وخت کې شهیدان شوي دي.

ځینی کسان وایی چې خواجه روښنایی (خواجه صفا او خواجه وفا) د هماغو اسلامي لښکرو ډیوې. ځني نور وایی چې دواړه شخصیتونه د جابر بن شیخ زید زامن دي.

ددغې ساحې ودانۍ په ۱۳۲۲ هجري قمری کال کې د امیر حبیب الله خان په زمانه کې جوړې شوې دي.

په شور بازار کې د بابای خودی علیه الرحمه او د موی مبارک زیارت هم متبرک اماکن معرفی کوي.

په کابل کې په همدې ساحه کې د تمیم انصار او د جابر انصار مقبرې هم شته. د بالا حصار د جنوب په لور شهدای صالحین، په شاه شهید کې د شاه شهید زیارت، په مراد خانو کې د حضرت عباس زیارت، د عدلی وزارت ته خیرمه د فروشگاه په سیمه کې د بابا کیدانی زیارت، د قلعه فتح الله د شهید په خلور لاری کې یو پخواني متبرک زیارت او د غه راز په کارته پروان کې سرک ته خیرمه متبرک زیارت، د باغ بالا په غونډۍ کې د پیرلند زیارت، په جمال مینه کې د سخي زیارت، په ده بور یوکی د افغان او انگلیس د دویمې جګړې د شهیدانو زیارت، په اونچي باغبانانو کې د قطب حیدر زیارت، د قرغي په لویدیځ کې د خواجه جم زیارت، خواجه مسافر ولي، خواجه لکن، شاه نعمت الله ولي، خواجه عبدالواحد، حضرت چهلتن، په کلای قاضی کې د شاه آقا زیارت، خواجه دریا آباد، خواجه المائی او جوان مرد قصاب، په ارغندی کې زیات شهرت لري.

په همدې ترتیب په دارالامان کې د ابو الشاه دیوال سوار زیارت او د خواجه اسد الله شهید زیارت د کابل د شمال په ده یحیی کې، د یحیی صاحب مقبره، په پاچا صاحب مشهور شیخ زیور الدین، په حاجی صاحب کلا کې په شور عشق مشهور د شیخ سعد الدین انصاري مقبره او د خواجه چاشت ولي مرقد هر یو د زیات ارزښت او درناوي وړ دي.

مهمی مقبرې:

- ۱- د مرنجان غونډۍ لپاسه د اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه مقبره په ښکلي ډول جوړه شوې ده چې په وروستیو جگړو کې زیانمنه شوی ده او خپله لومړۍ ښکلا یې له لاسه ورکړې ده، هغې ته خیرمه د شاهي کورنۍ او د عامه خلکو د یوزیات شمیر مړو مقبرې د هغې د شمال په استقامت کې شته.
- ۲- د اعلیٰ حضرت تیمور شاه مقبره چې ښکلي گونبزه یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) په جنوب ختیځ کې تیمور شاهي پارک ته خیرمه او د کابل د سیند په جنوب کې جوړه شوې ده.
- ۳- د امیر عبدالرحمن مقبره، د زرنگار پارک په شمال ختیځه څنډه او د ارگ په جنوب لويديځ کې موقعیت لري چې د کابل مرکزي زړې جوړوي.

تفریح ځایونه:

- د شیر دروازي د غره په شمال کې د خواجه صفا سیمه، د گذرگاه په جنوب کې د بابر بن او د کابل په جنوب لويديځ کې د دارالامان بڼ، د تاج بیګ غونډۍ، د چهلستون ماڼۍ او د چهلستون بڼ د کابل د خلکو د ښکلو تفریح ځایونو له جملې څخه شمیرل کیږي.
- پغمان په مجموع کې او په ځانګړې توګه د پغمان عمومي بڼ، د پغمان غونډۍ، د سردار محمد داود خان بڼ او د پغمان د پیر بلند سیمه، د دوبي په موسم کې ډیره معطره اوزړه وړونکې ده.
- د کابل په لويديځ کې وچې درې ته نږدې د ژمني سپورت په نامه د بهرنیو او کورنیو سګي لوبغاړو له پاره یو ځای برابر شوی ؤ چې په وروستیو دوه نیمو لسيزو کې له هغه څخه کار نه دی اخیستل شوی.

د کابل په ختيځ کې د شيوه کيو او د بگراميو سيمې د ميلې ځايونه او د
توتانو د خوړلو له پاره د خلکو د ويني تفريح ځايونه دي چې د امنيت د تايمين
په صورت کې له دغو سيمو څخه په ښه توگه کار اخيستل کيدای شي.
د کابل په شمال کې کاريزمير ښکلی، شين او سمسور ځای دی چې د
کابل او دهغه د شاوخوا سيمو د خلکو د وښي تفريح ځای دی استالف پرمين
تورستیکي ځای او د دوبي په فصل کې د خلکو د ميلې سيمه بلل کيږي برسیره
پردي د ژمي په موسم کې د ماهيپر دره او د نغلو او سروبي ساحې په
زړه پورې اوزره وړونکې طبيعي منظرې لري او هر کال په مليونونو تنه
دغه ښکلې سيمې گوري.

د کابل په ښار کې دوو دونه او رواجونه:

د کابل ښار او ولايت خلکو تل هڅه او هاند کړی دی چې خپل کلتوري
او ټولنيز دودونه، عنعنات او رواجونه وساتي، د مثال په ډول د کابل په
مربوطو کلیو کې نوی کال دنيا لگيو په ايښودلو، د ځمکو په يوي کولو (قلبه
کولو)، د غوايانو په ښکلی کولو او د توپونو په وهلو سره غمانځل کيږي.
په نوی کال کې د سمنکو پخول د ښځو ستره ميله ده.

د نويوزيږېدلو ماشومانو د نومونو د ايښودلو له پاره شب
شش، « شپږمه شپه » د ماشومانو سنتول، اووه خيشتي میوی (هفت میوه)
هفت سین، د چهار شنبې د ورځو نذر او زیارتونو ته تلل د کابل ښار او کلیو
د خلکو له منل شويو دودونو څخه دي ښځې له ستني گنډلو (سوزن دوزی)
سره زیاته مینه لري.

د کابل په ښار کې نوی کال د جُبی په میلی او په جمال مینه کې د سخی
(کرم الله وجهه) زیارت او په سیاه سنگ کې زیارت ته په تللو سره نمانځي.
د کور پیغلې د هلک د استازي (د هغه د مور، خور، او یا نورو
خپلوانو) په غوښتنه د پیغلې پلار او یا نور خپلوان یې کوژدن کوي.
کوژده، په پښه ارته «پای وازی» او دواده په مراسمو کې خپلوانو او
دوستانو ته د ډیرې لگښتي دودې برابرول، د کابل ښار او د مربوطو سیمو د
خلکو له رواجونو څخه دي.

د کابل ښار په شاوخوا سیمو کې د گډیانو فوج جنگول او کله نا کله د
زرکانو او چرگانو جنگول هم د کلیوالي خلکو د ودونه دي. د کابل په ښار کې د
کاغذ پران لویه په دودیز ډول د تنکو ځوانانو مشغولتیا ده.

د مړي په مراسمو کې دریمه ورځ، د جمعې شپه، خلوینښتي او د کال
تلین د مړي د خپلوانو له پاره یو لگښتي دود او رواج دی. د میراث موضوع چې
شرعي حکم دی ځینې کسان یې د دود په توګه لونیو (لورګانو) ته هم
ورکوي. د میرمنو له خوا د کور د کارونو ترسره کول او د پلار له خوا د
کورنۍ د لگښتونو برابرول، لرغونۍ او منل شوی دود دی. د کورنۍ یووالي د
پلار په مشرۍ تامینيږي.

د زیاتو ماشومانو او په تیره بیا د زوی لرل د کورنیو هیله ده، خو په
ښارونو کې د زده کړی خاوندانو ملاماتوونکې او خرافاتي رواجونه یوڅه لرې
کړي دي او په کلیو کې دغه شان دودیز چال چلندونه خوندي دي.

د ارغوان ترڅنګ د خواجه صفا میله او د سپرلې په لومړیو وختو
کې د شیدو چایو برابرول او د منډوي د جنډې پورته کول ښاریانو ته د
نوي کال نیک فال بلل کیږي.

په کلیوالي دودونو کې زوم په آس سپړیږي او له دهل او سورنای سره له خلکو سره یوځای د ناوې د راوستلو له پاره ځي او ناوې په ډولۍ او یاد آس په سپرلی، د زوم کورته بیا یی.

د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران:

په کابل کې ښاري ترافیک په تیرو وختونو کې داسی وو چې د ښار له پلان سره سم او دوگړو د شمیر له مخې د هماغې زمانې حکومتونو هلې ځلې وکړې چې د امریکا له متحده ایالاتو، هند، ایران او بلغاریا سره په تماس کې شي او د ښاري سرویسونو د شمیر له پلوه له کابل ښار سره مرسته وکړي هماغه وو چې له ۱۳۲۵ کال وروسته یو شمیر امریکایي سرویسونه کابل ته راوړل. ډول شول او د دارالامان، مهتاب قلعه، کابل او د نوی ښار په تگ لور وکی یې کارنده ونډه لرله او په ډیرې تیتې کرایې یعنی له پنځه ویشو پولو څخه تر پنځو سو پولو پورې او وروسته په یوې افغانۍ ښاریان له یوې سیمې څخه د ښار د مرکز پل باغ عمومی ته او له دغه ځای څخه د ښار شاوخوا سیمو ته لیږدول. البته دولت د کرایې په سبسایډي (تخفیف) کې د لیږدونو (ترانسپورت) ریاست له لاری هم ونډه اخیستله.

شخصي او انفرادی سرویسونه هم موجود ؤ، البته په نامنظم ډول او په نسبي ډول په زیاتې کرایې سره د خلکو په لیږدونه کې همکاري کوله. کوچنۍ گړندی موټرونه دومره زیات نه وو، بلکې بگۍ «گاډۍ» هم د اشخاصو د لیږدونې په لاره کې د خلکو په خدمت کې وي چې وروسته د سرویسونو په زیاتوالي سره په ښار کې د ترافیکو له دوران څخه لرې کړای شوې. یوازې د

ښار په شاوخوا سیمو کې دغه دوه خرڅه عرادې له آسونو سره د استفادې وړ وې. له ۱۳۴۰ هجري لمریز کال وروسته د ښار ترافیکو دا صلاحاتو په لاره کې زیاتې هلې ځلې وشوې دولت هڅه وکړه چې ښار پراختیا ومومي او له دې سره جوخت ترافیکي وسایل ښه والي ومومي، هماغه وو چې یو شمیر ښاری تکسیانو په کار پیل وکړ او هغه ښاري سرویسونه چې له هند څخه پیرودل شوي وو په بیلا بیلو ښاري استقامتونو او تگ لورو کې په کار واچول شول.

د محمد داود د جمهوري ریاست په دوران کې له بلغاریا سره د برقی سرویسونو قرار داد وشو او د لینونو د تمديد شبکې یې د میرویس میدان، پل باغ عمومي او له پل باغ عمومي څخه په حلقوي ډول د سالنگ واټ، آریانا کارتې او باغ بالا له لارې تر میرویس میدان په پورې دوام وموند چې د خلکو د تګ راتګ له پاره ډیر مساعد او ګټور و. یو عمومي تم ځای کې په خوشحال مینه کې سیلوته مخامخ، دوهم تم ځای یې په پل باغ عمومي کې او فرعي تم ځایونه یې د لارې په اوږدو کې و.

برقي سرویسونو له پامیر سینما څخه د میوند واټ په استقامت تر سید نور محمد شاه مینې او بگرامیو پورې هم تګ راتګ کاوه. د وروستیو دوه نیمو لسيزو جګړو له امله برقي سرویسونه له منځه لاړل او برقي شبکو او دهغو برقي مرکزونو ته زیات زیان ورسید او یوازې له منځه تللي اغیزې یې تر سترگو کړي چې بیا جوړونه یې د زیاتې بودجې غوښتنه کوي.

ښاری سرویسونو لوټ کړای شول او یو شمیر یې بهر ته ولیږدول شول او یو محدود شمیر په ترمیم وړ حالت کې په ملې بس کې پاتې شول چې په دی وروستیو وختو کې له ترمیم وروسته له هغه څخه بیرنۍ ښاري استفاده کړي.

خو له ۱۳۵۷ هجري لمريز کال څخه مخکې د يرشوزرو شخصي او رسمي سرويسونو او څلور زره دوه سوه شلو تکسيانو په کابل کې فعاليت کاوه چې وروسته وروسته دغه شمير کم شو.

د کابل ښار ترافیکي شریانونه:

د ۱۳۵۷ هجري لمريز کال له ماستر پلان سره سم کابل ښار زیاته پراختیا وموندله له دې امله ترافیکي شریانونو هم د خلکو له اړتیاو سر سم زیاته پراختیا وموندله. شخصي لیدوونکي وسایط گړندي موټرونه، مینې بسونه او نیمه بسونه، په زیات شمیر سره د ښاري ترانسپورت د تگ راتگ له پاره د استفادې وړو گرځیدل چې تگ لوری یې په دی ډول بیانوو:

۱- د کابل ښار په لويديځ کې ترافیکي شریانونه:

- د پغمان په دوه سرکه کې له کمپنۍ څخه د عمومي سړک په استقامت تر میرویس میدان پورې اوله دغه ځای څخه د باغ بالا د غاښې، کارته پروان، آریانا کارتې، مارکیټ او سالنگ واټ په استقامت تر ده افغانان پورې.
- د قمبر له څلور لارې او د قرغې له بلاکونو څخه د پولیتخنیک، د باغ بالا د غاښې، کارته پروان او د سالنگ واټ په استقامت تر ده افغانانو پورې.
- د دشت برچي د پل خشک له ساحې څخه تر مهتاب قلعه، پل سوخته، سرای غزني (غزنوی مېنه) د پل سرخ څلور لارې، خواجه ملا، د دارالامان سړک د دهمزنگ له لارې د هارتن تر پله او پامیر سینما پورې.
- د چهاردهی له چهار قلعه، قلعهء شهاده، پل سوخته د غزنوي مینې

له لارې د پل سرخ تر څلور لارې خواجه ملا - د دارالامان سړک، د همزنگ د هارتن پل تر پامير سينما پورې.

- له دارالامان څخه د دارالامان سړک په امتداد تر پامير سينما پورې.

- له ده افغانانو څخه، واصل آباد، گذرگاه، هارتل پول تر پامير سينما پورې.

- له کابل پوهنتون څخه د جمال مينې په سړک، د همزنگ، هارتن پول

تر پل باغ عمومي پورې.

- له مېروېس ميدان څخه د شېر شاه مينې د سړک، بريکوټ

(د همزنگ) او د هارتن پله په امتداد تر پل باغ عمومي پورې.

۲- د کابل ښار د شمال تر افیکي شریانونه:

- د خير خانې مينې له لومړۍ برخې څخه د شمالي سرای له

لارې د خشت هو ختيف تر څلور لارې پورې د دوهم پروان په تگ لورې کې تر ده افغانانو پورن.

- د خير خانې مينې دوهمه برخه د ده افغانانو او د خشت هو ختيف د

څلور لارې تر منځ د مريمې لیسې د سړک تر گولايي پورې.

- د خير خانې مينې دريمه برخه د کارگری قصبې په گډون له ده افغانانو

څخه د لب جرد سړک له لارې تر قصبې پورې.

- د تايمنيود پروژې په تگ لورې کې له ده افغانانو څخه د

سالنگ واټ په امتداد د تايمني واټ په استقامت د سرور کاینات

جومات تر گولايي پورې.

- د بی بی مهر و په تگ لوری د هوایی ډگر د سرک له لارې د مراد خانیوله تم غای خخه.

- د دوهم، دریم او څلورم مکروریان په تگ لوري کې د افغان ستر پلورنځي او باد مراد خانیوله تم غایونو خخه تر څلورم مکروریان اوبي بي مهر و پورې.

۳- د کابل په ختیځ کې تر افیکي شریانونه:

- د بنارد مرکز او د نوی کارتي ترمنځ: د نوم ورکي سرتیری (سپاهی گمنام) تم غای خخه د شاه شهید (علیه الرحمه)، رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې په امتداد، تر یک لنگه غابني « کوتل یک لنگه » پورې او کله نا کله هم تر بگرامیو او ارزان بیه پروژې پورې.

- د لومړي مکروریان په استقامت: د پلخستی، فرووشگاه بزرگ افغان اود مراد خانیو د ساحی خخه تر لومړی مکروریان پورې په حلقوي ډول د شش درک له لارې د مکروریانو تر پله د مکروریانو تر شاوخوا سیمو او وروسته د جلال آباد د اډې اود پل محمود خان سرک په امتداد.

- د زمانخان کلا په استقامت د مرنجان غونډی د شمال له خوړو خخه د قلعه، زمانخان په استقامت د لومړي مکروریان اود زمانخان کلا د وروستی تم غای ترمنځ.

- د هوډ خیلو او د صنعتي پارکونو په استقامت: د شش درک او مراد خانیوله سیمو خخه تر صنعتي پارکونو، عمومي گمرک او پلچرخي پورې.

۴- د کابل ښار په جنوب کې ترافیکي شریانونه:

- دغه تگ لوری د لاهوری دروازي او سیاه بیني ترمنځ امتداد لري او کله نا کله د سهار او مازېگر له خوا تر موسهي پورې یې هم ترافیکي تگ لوری فعال وي. چهار آسیاب او ریشخور هم د سهار او مازېگر له خوا خپل ترافیکي تگ لوري لري چې له همدې لارې جلا کیږي. دغه راز د ښار د شمال ترافیک د خیرخاني د غاښې له لارې د پروان له ولایت سره د ښار ختیځ ترافیک د صنعتي پارکونو له لارې له ماهیپر او ننگرهار سره نښلول کیږي. د لویدیځ ترافیک د کمپنۍ له لارې د میدان وردگ ولایت له سړک سره او د جنوب لار د سیاه بیني د لارې په واسطه د لوگر له ولایت سره یوځای کیږي خو د کابل ښار د ترافیکي دوران مرکز پل باغ عمومي دي.

د تیلو ټانکونه:

په ښاري ترانسپورت کې د آسانتیاو د برابرولو په مقصد په بیلابیلو سیمو کې د پټرولو، ډیزلو او د خاورو د تیلو ثابت ټانکونه جوړ شوي دي چې په ضروري وختونو کې ورڅخه کار اخستل کیږي لکه:

- د زرنگار پارک د تیلو ټانک

- د نوي ښار پارک د تیلو ټانک

- د شاه شهید د تیلو ټانک

- د سیاه سنگ د تیلو ټانک

- د شهر آرا د تیلو ټانک

- د کارتهء پروان د تیلو ټانک

- د آريانا کارتې د تيلو ټانک
- د د همزنگ د تيلو ټانک
- د ميرويس ميدان د تيلو ټانک
- د خوشحال مينې د تيلو ټانک
- د مکروريانو نو د تيلو ټانک
- د خيرخاني د غاښې د تيلو ټانک
- د ديوان بيگي د تيلو ټانک
- د باغ بالا د تيلو ټانک

ترافيکي ستونزې:

خرنگه چې دولت په اوسنيو شرايطو کې په کافي اندازه ښاري بسونه په واک کې نه لري او انفرادي اشخاص په شخصي ډول ليدوونکي و سايط په بيلابيلو تگ لورو کې په کار اچوي او کرايه يې په خپله خوښه تثبيتوي، ترافيک نه شي کولای چې د کرايې د ټاکنې لايحه کنترول کړي، له دې امله بايد دولتي سرويسونه زيات شي.

د مازيگر، ماښام او ماخستن له خوا ښاري ترافيک، ټکسيان او بسونه د خلکو په واک کې نه وي.

- په گڼ ميشتو ښاري ساحو، روغتونونو، هوايي ډگر او د ښار په شاوخوا سيمو کې کرايې له انصاف څخه لرې دي.

- په سرويسونو، ټکسيانو او مېني بسونو کې گڼه گونه زياته ده او د بسونو او ټکسيانو په څو کيو کې له ښاري او ترافيکي نورم څخه زيات اشخاص کيښوي او د ښاريانو د تکليف سبب کيږي.

په ښاري سرویسونو کې باید میرمنو، سپین ږیرو او معیوبینو ته درناوی په پام کې ونیول شي. ځوانان اخلاقي او ملي وجیبه لري چې انساني کرامت په سربښندنې سره رعایت کړي.

- د ترافیکي شریانونو په تگ لوری کې د افرادو د مصئونیت په خاطر باید د ترافیکو ریاست له مؤظفینو څخه گرځنده کنټرولي ترافیک جوړ شي، چې مزاحم افراد او اشخاص سپرلیو او چلوونکو ته زیان ونه رسوي.
- تم ځایونه وټاکل شي او له گرځنده پلورونکو څخه خلاص شي او په معیاري ډول ترافیکي د سپلین تطبیق شي.

شپږم خپرکی

په کابل کې د صنایعو او تخنیک پرمختیا

د صنعتي تولیداتو او معاصرې تکنالوژي د ورپېژندلو لپاره، دولت هڅه وکړه چې په کابل کورنۍ پانګې اچونې ترسره شي، په دې برخه کې هم دولت او هم ملي سوداګرو همت وکړ چې په تولیداتو سره د خلکو ځینې اړتیاوې لرې شي.

لومړنۍ صنعتي او تخنیکي دستګاه د کابل ماشینخانه وه چې د امیرشیرعلي خان په وخت کې جوړه شوه او په هغې کې په محدودو توګه جنګي سامان آلات جوړېدل، خود امیر عبدالرحمن خان په وخت کې یې فعالیتونه او تولیدات زیات شول، ورپسې ورپس توکران هم تولید شول چې د عسکري جامولپاره ورڅخه کار اخستل کېده. دغې ماشینخانې د سهار له اوو بجو څخه کار پیل کاوه او د مازبګر په څلور بجو یې کار پای ته رساوه چې ټولو ښاربانو د خپل کار پیل او پای له هغه سره برابر اوده. دغه حربي ماشینخانه د علم گنج په بڼه کې جوړه شوې وه.

امان الله خان غوښتل چې صنعتي ریفورم هم رامنځته کړي. خو برهالي نشو. مګر د محمد ظاهر شاه د حکومت په لومړیو وختو کې په واصل آباد کې د شیردروازې په لوېدیځه لمنه کې د جنګلک د فابریکې په جوړولو سره د صنعتي

مجتمع پو شمېر فابريکوپه کار پيل وکړ چې د موټر و تخنيکي سامانونه،
بايسکلونه لرگين صنايع او طباعت په کې تر لاس لاندې ښول شوي وو.

له هغه وروسته د کابل په لوېديځ کې داوسنۍ کمپني په برخه کې د
پغمان په دود لارې کې د بوتیانو د گنډلو او د صابون جوړلو پو شمېر فابريکي په
پام کې ونېول شوې چې له بده مرغه هغو هم ونه کړای شول پراختيا ومومي او
وروسته بيا له هغونه د دولتي گدامونو په توگه استفاده وشوه.

د کابل په انکشاف سره هغي ته ورته صنعتي دستگاده په کار پيل وکړ
او ملي سوداگرو د دولت په مرسته ځينې دستگاوي جوړې کړي. د مثال په ډول
په ۱۳۲۹ کال کې د (۹ , ۶۰۰ , ۰۰۰) افغانیو په پانگه د حجاري فابريکي
په خواجه ملاکي په کار پيل وکړ چې په سهامی ډول ېې سمندې ډبري پر مرمرو
او رخامو هواري شوي ډبري او مويل فرنيچري په لوړه سطحه توليدولي.

د بوتیانو د گنډلو او د څرمنې فابريکي په ۱۳۳۰ کال کې د لس ملیونو
افغانیو په پانگه او عمومي نساجی فابريکي په ۱۳۳۰ کال کې د ۴۶۲ ملیونو
افغانیو په پانگه په کار پيل وکړ.

د کابل د بریښنا د تولید فابريکه په ۱۳۳۱ کال کې د (۲۴۰) ملیونو
افغانیو په سهامی ډول په سروبي کې جوړه شوه.

د کابل د سرویس شرکت ورکشاپ په ۱۳۳۱ کال کې د
(۴ , ۱۰۴ , ۰۰۰) افغانیو په پانگه په سهامی توگه.

د کابل ملي مطبعه په ۱۳۳۳ هـ ش کال (۱۵۰ , ۰۰۰) افغانیو په
پانگه د کتابونو د چاپ له پاره.

د شاگرد چيني جوړولو فابريکه په ۱۳۳۵ هـ ش کال د

(۷۰۰۰، ۷۰۰، ۷) افغانیو په پانگه د چيني لوښود تولید په مقصد په همدې ډول په بیلابیلو برخو کې زیاتې صنعتي فابریکې جوړې شوې چې په ۱۳۴۶ هـ ش کال کې د څرخي پله په سیمه کې د صنعتي پارک په فعالېدو سره د ښار دننه او د صنعتي پارک په برخه کې د فابریکو شمیر (۱۲۰) دستگاؤ ته لوړ شو چې د جامو، جاکټ، بوتانو، کیمیاوي سامان، صابون، کوښو، شربو، تخنیکي او عمراني چارو، گول سیخانو، د موزائیک خښتو او سمټیو، درملو، د چاپ د چارو او نورو په شان د خلکو لومړنۍ اړتیاوې لرې کولې، دلته ېې خو نمونې وړاندې کوو:

مرکزي سيلو:

په ۱۳۳۳ هـ ش، کال کې د علي آباد د غره په لوبډېځ کې د مرکزي سيلو بنسټ کېښودل شو او له درېو کالو وروسته بشپړه شوه، په څلورويشتو ساعتو کې دغې سيلو د اوږو ظرفيت ۱۸۰ تنه غنم و، خود کابل د خلکو اړتيا ېې نه شوای لرې کولای، نو دهغې ترڅنگ بله سيلو جوړه شوه. دغې دويمې دستگاه په ۲۴ ساعتو کې ۱۰۰ تنه لومړۍ درجه اوږه او ۷۵ تنه دويمه درجه اوږه توليدول. د تهرې، برېښنا او په گودامونو کې د غنمو د حرکت سېستم ټول په پام کې نهول شوی و د سيلو توليدات بازار ته دوه ډوله وړاندې کېدل: د سيلو توليدات بازار ته دوه ډوله وړاندې کېدل:

لومړۍ داچې اوږه ېې نانوايانو او کوپون لرونکو ته ورکول کېدل. دويم پخې ډوډۍ او کلچې ېې هم د سيلو په مربوطو پلورنځيو کې په ښارباتو او عسکري قعظو وېشل کېدې. په دې فابريکه کې په يوه شفت ياد کار پړاو کې

۶۶۴ تنو کار کاوه او د ډوډی تولید او د پخولو له پاره د مؤسسي د غوښتنې له مخې د شپې له خوا هم د کار پر او وچې د ډوډی او کلچو په تولید کې برخه درلوده. له بده مرغه په وروستیو جگړو کې دغې د ستگاه زبات زبان ولېد او بیا جوړونې او ترمیم ته یې ضرورت پېدا کړ.

د آهو بوتانو د تولید فابریکه:

دغه فابریکه په ۱۳۴۰ هـ، ش کال کې د کورنۍ او بهرنۍ پانګې اچونې له مخې را منځته شوه او په ۱۳۴۲ کال کې یې د شش درک په سیمه کې په عملي توګه په کار پیل وکړ. هغه په یو وولس جریبه ځمکه کې د ۱۴ ملیون افغانیو په پانګه پرانستل شوه وروسته بیا پوي سوېسي کمپنۍ زرډالره مرسته وکړه او د افغانیو پانګه یې دېرش ملیونو افغانیو ته لوړه کړای شوه، د دولت شل ملیونه افغانیو پوره پکې شامل وې مواد یې د غوايانو پسونو او وزو پوستکي وو. تولیدي برخه یې د څرمنو برابرولو په برخه کې هوازي د غوږي له پوستکي څخه یې لس ډوله څرمنې تولیدولې. د بوتانو تولیداتو ته یې یوه ورځ کې له ۷۰۰ جوړو څخه زرو جوړو ته پرمختیا ورکړی شوه او په ۱۳۴۳ کال کې یې د کلنډر تولیداتو بیه دوولس نیم ملیونه افغانۍ وه. خو په ۱۳۴۸ کال کې اووه دېرش نیم (۵، ۳۷) ملیونه افغانیو ته لوړه شوه، په هغې کې ۱۲۲ ماشینونو او ۶۵۱ تنو کار کاوه تولیدات یې په کابل او بېلابېلو ولايتونو کې پلورل کېدل. دغه فابریکه په وروستیو جگړو کې بېخي وسوځېده او له مېنځه لاړه.

د بگرامېو د نساجي فابريکه:

د بگرامېو د نساجي فابريکې د جوړولو چارې په ۱۳۴۶ هـ، ش کال کې پېل او په ۱۳۴۸ کال کې پای ته ورسېدې، دا فابريکه په شل جريبه ځمکه کې جوړه شوه. ټوله پانگه يې ۲،۳۵ ملېونه سترلنگ پونډه وه. چې په ۱۹۶۶ کال کې پنځه سوه ملېونو افغانيو لوړه شوه. د دغې فابريکې بنسټ د چين د دولت په مرسته کېښودل شو، توليدي ظرفيت يې په کال کې ۱۲ ملېونه متره سپين او چارخانه او ۸۰۰ تنه تار د هېواد د صنعت گرانو او لگوونکو له پاره و، د کار گرانو شمېري ۱۷۰۰ تنو او د مامورينو شمېر يې (۱۵۰) تنو ته رسېده په لومړي وخت کې يې چينايي ماهران ۱۸۶ تنه و او وروسته بيا شمېر ۱۵ تنو ته راټيټ شو، د کورنيو کارگرانو له جملې څخه يې ۴۰۰ تنه بنځېنه وې.

ورځني توليدات يې پنځوس زره متره ټوکړان و چې ۴۰ رنگه و او په هغې کې ۸۰ ډوله بېلابېل ډيزاينونه په کارېدل. د تار تاوولو ۵۰ ماشينونه او د بېلابېلو ټوکړانو له پاره د او بدلو ۶۱۶ ماشينونه و چې ۵۰۴ يې د ساده ټوکړانو له پاره او ۱۱۲ يې درنگه ټوکړانو له پاره په کارېدل. د پنبې خام مواد يې له کوهستان او ۳۰۰ کيلو مترې واټن څخه برابرېدل، پوره برېښنا او اوبه يې درلودې.

توليدات يې کابل او د هېواد نورو ولايتونو ته وړاندې کېدل او زيات پېرودونکي يې درلودل، خو سامان آلات يې لوټ شوي دي.

د عقاب د بوتانو فابريکه:

دغه فابريکه د کابل د لوېديځ په ۱۲ کيلو مترې کې د پغمان په دود

لاري کې جوړه شوي او په ۱۳۴۶ کال کې په خپل توليدي کار پيل وکړ. لومړني پانگه يې يو ملېون افغاني وه، وروسته بيا څلور و ملېونو افغانپوه لورده شوه. په ۱۳۴۸ کال کې په دغې فابريکه کې د بوتانو د گنډلو ۶۳ ماشينونه و او مواد يې زياتره له گاونډيو هيوادو څخه کله هم له انگلستان او جرمني څخه راوړل کېدل. د دغې فابريکې توليدي ظرفيت په ورځ کې ۴۰۰ جوړو بوتانو ته رسېده. د لومړنيو موادو د گمرکي محصول ورکولو او له گاونډيو هيوادو څخه د تيتي بېي د بوتانو واردولو دهغي د توليد سطحه تر يوې اندازې را ټيټه کړه. په ۱۳۴۸ کال کې د کارگرانو شمېر ۱۳۰ تنه و او په ۱۳۴۹ کال کې ۷۵ تنو ته را ټيټ شو. څرنګه چې د بهرنيو بوتانو په وړاندې يې سيالي نه شوای کولای، نو توليدات يې د را ټيټېدلو په حال کې وو.

دغې فابريکه په ۱۳۴۷ کال کې ۲۳ زره جوړي بوتان په ۷,۸۲۰,۰۰۰ افغانپوه او په ۱۳۴۹ کال کې يې ۱۸,۵۰۰ جوړي بوتان په ۶۲۹۰,۰۰۰ افغانپوه په ټوله بېه توليد کړل. چي له بده مرغه له ټيټېدو سره مخامخ وه او اوس غېر فعاله ده.

د کابل ضايعتي پارک:

د کابل صنايعتي پارک له ۱۳۴۷ هـ ش کال څخه وروسته د کابل په ختيځ څرخي پله کې، د حربي پوهنتون د لويديځ دېوال تر څنګ، په پراخه سيمه کې سروې او بنسټ يې کېښودل شو. په هغه کې د نساجي، وړۍ او بدلو، جاکټ او بدلو جوړاېو او بدلو، د سمنټو توليدول، گول سپڅانو، بوت گنډلو، د موزاييک ډبرو، کيمياوي موادو، درملو، پلاسکو، پلاستيکونو، د مېوي د

سمون، مکروني، ساختماني دستگاوي، مشروبات، نوشابي، باېسکل او داسې نور چې په بيلا بيلو توليداتو او بيلا بيلو نوموړو سره څه د پاسه سل ډول ډول دستگاوي او يې خپل فعاليت پېل کړ. دلته يې د بيلگې په ډول په لنډه توگه د ټوپ فابريکې په باب لنډې خبرې کوو (دغه ټولې فابريکې وېجاړې او له خاورو سره خاورې شوي دي).

د وطن پلاستيک:

دې فابريکې د (۳۰) مليونو افغانيو په پانگه په ۱۲ جريبه ساحه کې په کار پېل وکړ او بيا يې پانگه پنځوس مليونو افغانيو ته لوړه کړای شوه، په هغې کې ۲۰۰ تنه کارگران چې له هغې جملې څخه دوه تنه ايرانيان وو او ۳۵ ډول ډول ماشينونه په کې په کار واچول شول. د پلاستيکي بوتانو توليدي په ورځ کې له لسونه تر ۱۲ زرو جوړو پورې و او د جنسيت له لحاظه يې د توليد بڼه نظر گاونډيو هيوادو ته غوره او بهتره وه.

په صناعتي پارک کې د هوڅست د درملو د توليد فابريکه له روغتيايي پلوه او هم درملتونونو ته د درملو په وړاندې کولو کې زياتره د پاملرنې وړ گرځېدلې وه. په هر حال دغه صناعتي پارک له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کال پورې د خاورو په ډيرۍ بدل شو، پانگه، شتمني او سامان آلات يې چور او تالان شول او کابل يو ځل بيا د پرديو د مالونو راتلو ته سترگې په لار شو.

چاپ او خپرونې:

ددې توليدي دستگاوي تر څنگ شخصي او دولتي مطبعې، راډيو او

تلویزیون او د هغه اړوند ورکشاپونه د کابل په گوټ گوټ کې رامنځ ته شول. رادیو په ۱۳۰۲ کال په فعالیت پیل وکړ او تلویزیون په ۱۳۵۷ هـ ش کال د شمشاد دستګاه له لارې په کار پیل وکړ.

نوبت: د لومړي ځل لپاره رادیو په ۱۳۰۲ هـ ش کال کابل ته راوړل شوه، په ۱۳۰۴ ش کال پر یو شمیر خاصو کسانو د یرش ګوښکي رادیو ګانې وويشل شوې، په ۱۳۰۷ ش کال د ۲۰۰ کیلو واټو په ظرفیت په کابل کې یوه دستګاه په کار واچوله شوه.

د ۱۳۱۰-۱۳۱۲ هـ ش کلونو ترمنځ د کورنیو چارو وزارت په چوکاټ کې د کابل رادیو فعالیت کاوه. له ۱۳۱۶ هـ ش کال وروسته کابل رادیو خپل پراختیایي پړاوونه وهل. په ۱۳۳۰ کال کې د کابل رادیو نوم په رادیو افغانستان واوښت او په منځنیو اولنډو خپوښې خپرونې کولې چې تراوسه ادامه لري. په ۱۲۸۳ هـ ش کال د امیر شیر علیخان دواکمنۍ پر مهال د شمس النهار په نامه لومړنۍ جریده له چاپه راووتله او لومړنۍ سنگی مطبعه هم وکارول شوه. د امیر حبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م) د سراج الاخبار اوونیزه د سراج الاخبار په مطبعه کې چاپ شوه، په همدې مهال حروفې مطبعه هم کابل ته راوړل شوه. د عنايت په نامه یوه بله مطبعه هم د حروفې چاپ د وسایلو او د زنگو ګرافي دستګاه په لرلو، جوړه شوه. د امان الله خان په وخت کې د امان افغان جرېدې د سراج الاخبار ځای ونیو. هغه وخت په کابل ښار کې ۲۹ ورځپاڼې، اوونیزې او مجلې چاپیدلې. انیس د یوې آزادې ورځپاڼې په توګه چاپ او خپور شو. اصلاح د محمد نادر شاه په وخت کې په خپرونو پیل وکړ او د خپرونو ډېره ځلانده مرحله د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د مطبوعاتو روښانه

دور د دې چې له ۱۳۵۰ کال ۱۴ ورځپاڼې، ۲۹ اوونيزې (جریدې) او ۲۷ مجلې چاپ او خپریدلې چې له دې جملې څخه ۴ ورځپاڼې، ۸ جریدې او ۲۴ مجلې په رسمي ډول د کابل مربوطې وې هغه هم په لاندې توګه:

الف: د کابل ورځپاڼې

- ۱- د اصلاح ورځپاڼه، د تاسیس کال ۱۳۰۸ ش
 - ۲- د انیس ورځپاڼه، د تاسیس کال ۱۳۰۶ ش
 - ۳- د هیواد ورځپاڼه، د تاسیس کال ۱۳۲۸ ش
 - ۴- د کابل تایمز ورځپاڼه په انګلیسي، د تاسیس کال ۱۳۴۰ ش
- دغه ټولې ورځپاڼې او جریدې په ملي مطبعه، دولتي مطبعه، عسکري مطبعه او د پوهنې مطبعه کې چاپېدلې او په کابل ښار کې په کمپیوټر مجهزې زیاتې وړې مطبعې شته چې د مجلو، جریدو او ورځپاڼو اړتیاوې پوره کولی شي.

ب: هغه اوونيزې (جریدې) چې په اوونیزه توګه په مرکز کې خپریدې:

ګڼه	د اوونيزې نوم	مربوط ارګان	د تاسیس کال
۱-	د پامیر جریده	ښاروالی	۱۳۳۰ هـ. ش
۲-	د زیرې جریده	پښتو ټولنه	۱۳۱۶ هـ. ش
۳-	د روغتیا زیرې جریده	د روغتیا وزارت	۱۳۲۸ هـ. ش
۴-	د اقتصاد جریده	د سوداګرۍ اتاقونه	۱۳۱۰ هـ. ش
۵-	رسمي جریده	د عدلیې وزارت	۱۳۴۲ هـ. ش
۶-	د ولسي جرګې جریده	ولسي جرګه	۱۳۴۴ هـ. ش
۷-	د ګرځندوی جریده	په خپله ګرځندوی	۱۳۴۷ هـ. ش
۸-	د خبرونو جریده	د پوهنې وزارت	۱۳۳۰ هـ. ش

ج- هغه مجلې چې په مرکز کې خپرېدې:

- ۱- ژوندون مجله د ژوندون د خپرونو مؤسسه ۱۳۲۷ هـ.ش
- ۲- پښتون ږغ راډيو افغانستان ۱۳۱۹ هـ.ش
- ۳- پيام حق مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۳۱ هـ.ش
- ۴- افغانستان مجله په انگلیسي ژبه، د تاريخ ټولنه ۱۳۲۷ هـ.ش (۱)
- ۵- د کابل کالني د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۱۱ هـ.ش
- ۶- ميرمن مجله د ميرمنو ټولنې رياست ۱۳۳۲ هـ.ش
- ۷- عرفان مجله د پوهني وزارت ۱۳۳۲ هـ.ش
- ۸- ساپنس مجله د علومو پوهنځي ۱۳۴۱ هـ.ش
- ۹- قضاء مجله ستره محکمه ۱۳۴۶ هـ.ش
- ۱۰- د کوچنيانو ږغ مجله د پوهني وزارت ۱۳۳۸ هـ.ش
- ۱۱- د ادب مجله د ادبياتو پوهنځي ۱۳۳۲ هـ.ش
- ۱۲- د کابل پوهنتون خپرونه (مجله) کابل پوهنتون ۱۳۳۸ هـ.ش
- ۱۳- د جغرافيه مجله د ادبياتو پوهنځي ۱۳۴۱ هـ.ش
- ۱۴- وږمې مجله د ادبياتو پوهنځي ۱۳۳۶ هـ.ش
- ۱۵- وېسام مجله تجارتي بانک ۱۳۲۸ هـ.ش
- ۱۶- اردو مجله د ملي دفاع وزارت ۱۲۹۲ هـ.ش
- ۱۷- طبي بولتن د طب پوهنځي ۱۳۳۵ هـ.ش
- ۱۸- د حربي پوهنتون مجله حربي پوهنتون ۱۳۴۳ هـ.ش
- ۱۹- د هوا مجله د ملکي هوايي چلند رياست ۱۳۳۶ هـ.ش

(۱) په ۱۳۵۷ کال کې د افغانستان د علومو اکاډمي له تاسيس سره سم د افغانستان د تاريخ ټولنه د علومو له اکاډمي سره مدغم او دواړه مجلې يې افغانستان او آريانا اوس په دې اکاډمي پورې اړه لري. (ژباړن)

۲۰- د بدني روزنې مجله کابل پوهنتون ۱۳۳۸ هـ.ش

۲۱- د آريانا مجله تاريخ ټولنه ۱۳۲۱ هـ.ش

۲۲- د لمر مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۴۹ هـ.ش

۲۳- د کورچنېانو انيس مجله د انيس خپرنډوبه موسسه ۱۳۴۸ هـ.ش

په مرکز کې د ملي جريدو و فهرست: دا جريدې پخوا خپريدلې خواوس نه چاپيږي:

د جريدې نوم	د امتياز خاوند	ګڼه
کاروان ورځپاڼه	صباح الدين کشکي	۱
مساوات	عبدالشکور رشاد	۲
ترجمان	علي اصغر بشير هروي	۳
سبا	غلام نبي خاطر	۴
خيبر	محب الرحمان هوسا	۵
ګڼښځ	منهاج الدين ګڼښځ	۶
پکتيکا	شاه زمان وريځ	۷
اتحاد ملي	عبدالحکيم مزده	۸
پيام وجدان	عبدالرؤف ترکمني	۹
روزگار	محمد يوسف فريد	۱۰
افکار نو	انجنير نور الله نورزاده	۱۱
پيکار	غلام محمد الماسک	۱۲
ملت	فدا محمد فدائي	۱۳
افغان	محمد حسن ولس مل	۱۴
ندای حق	مولوی عبدالستار صديقي	۱۵
شوځک	عبدالعزيز مختار	۱۶
صدای عوام	عبدالرحيم فوزان	۱۷
سپید دم	سيد محمد بامداد	۱۸
جبهه، ملي	عبدالرب اخلاقي	۱۹
پروانه	امان الله پروانه	۲۰
شعله، جاويد	عبدالرحيم محمودی	۲۱

د کابل مشاهیر: (۱)

د کابل په ښکلي اوښه آب و هوا کې پوهان، فضلا، عارفان، هنرمندان او بي شمېره اتلان (قهرمانان) روزل شوي او د تاريخ په پاڼو کې يې خپل نومونه د تل لپاره پرېښي دي. دهغو ټولو له پېژندنې د زړمنه کاغذ مشنوي جوړېږي. موږ د دې کتاب د حوصلي په پام کې نېولوله مخي په لنډه توگه د ځينو بادونه کوو:

۱- شيخ سعد الدين انصاري (۱۱۰۸-۱۱۹۸ هـ ش):

زموږ د هېواد نومېالی عارف، شاعر او صوفي چې په «حاجي صاحب پايمنار او «حاجي صاحب ده يحيي» مشهورو، آثار يې ۴۳ ټوکه بشوول شوي او د وخت د نومېالي، علمي او روحاني شخصيت مولانا عبدالقهار زوي و.

۲- استاد بېتاب (۱۲۷۰-۱۳۴۷ هـ ش):

عالم، فاضل او د هېواد منلي ادیب استاد عبدالحق بېتاب د ملا عبد الاحد عطار زوی د کابل په قصاب کوڅه کې زيږيدلي او کلونه کلونه يې د ښوونکي، د کابل پوهنتون د استاد او د سناتور په توگه هېواد ته خدمت کړي او د کابل پوهنتون له خوا د پوهاند د افتخاري علمي رتبې په ترلاسه کولو بریالي شوی دی. له استاد نه په نظم او نثر کې ارزښتناک آثار را پاتې دي.

۳- عبدالهادي داوي پرېشان (۱۲۷۷-۱۳۶۶ هـ ش)

د افغانستان وتلی سیاستپوه، فاضل، لېکوال او شاعر د عبد الاحد زوی چې د علیمردان ښي کې زيږيدلي او د برتانېاله دولت سره د

افغانستان د استقلال د مذاکراتو د هېأت غړي و. له هغه نه په نظم او نثر زيات شمېر آثار پاتې دي.

۴- عبدالحسين توفيق (زېږېدنه ۱۲۹۷ هـ ش):

د دري ژبې له وتليو شاعرانو او ليکوالو څخه دی، چي له شپږو ډک شعرونه لري.

۵- ميرزا محمد جاذبي (مړينه ۱۲۶۰ هـ ش):

په ملا بزرگ مشهور د ملا محمد اسماعيل زوی مشهور عارف چي د طريقت خلور طريقې پي رهبري کولې، نو موږي د چاردهي په قلعه واحد کې اوسېده. د چنل ستون د واصل آباد د غره په لمن کې د هغه جاذب مزار د زرو نو د خاوندانو زيارتگاه ده.

۶- محمد ابراهيم خليل (۱۲۷۷-۱۳۶۷ هـ ش):

د هېواد دغه مشهور خطاط، ليکوال او شاعر د ميرزا محمد افضل زوی و. څه موده پي د امان الله خان د دربار د منشي په توگه دنده (وظيفه) تر سره کوله او پوخت پي د تکره ژورناليست په حيث خدمت کاوه. له هغه نه زيات شمېر آثار پاتې دي.

۷- خليل الله خليلي (۱۲۷۸-۱۳۶۶ هـ ش):

دغه نومبالي شاعر او وتلي ليکوال د ميرزا محمد حسين زوی دی چي د کابل د باغ جهان ارا په سېمه کې پي سترگي پرانېستي دي. ده د پوهنتون د استاد، د شوراد وکيل او سفير په توگه دندې تر سره کړي. له زياتو خدمتونو وروسته د هجرت په پاتو پي کې وفات شو.

۸- غلام سرور دهقان (۱۲۹۸-۱۳۶۲ هـ ش):

شاعر او عارف، خطاط د میرزا محمد اعظم زوی دی چې د کابل په ده بوري کې اوسېده. پر اداری او دولتي چارو برسیره یې عرفان او تصوف ته هم پام اړولی و. د شعرونو دیوان یې د (مزرعه، دهقان) په نامه چاپ شوی دی.

۹- شاق جمال (مړینه: ۱۳۵۰ هـ ش):

ارواښاد میر غلام حضرت شاق په شاق جمال مشهور د امیر حبیب الله خان د زمانې له شاعرانو څخه دی. هغه خور ژبی، د سلبقي خاوند وېناوال، ظریف او حاضر خواب و. پلار یې حافظ میر جمال الدین نومېده.

۱۰- محمد ابراهیم صفا (۱۲۸۹ هـ ش):

محمد ابراهیم صفا د محمد صفر زوی، د هېواد مشهور وېناوال دی چې حساسې دولتي دندې یې تر سره کړي دي. له آثارو څخه یې نوای کھساران او مختصر منطق چاپ شوي دي.

۱۱- ضياء قاريزاده (زیربڼه ۱۳۰۰ هـ ش):

دغه د لور مقام خاوند شاعر، لېکوال او هنرمند د تازه شعرونو په وېلو برسیره د موسېقي په هنر هم برلاسي (مسلط) و، د هغه ډېرو اشعارو د خپرونو پاڼې ښکلې کړي او مشهورو سندرغاړو هم وېلي دي.

۱۲- میر محمد علي آزاد (۱۲۵۹-۱۳۲۳ هـ ش):

آزاد کابلي د کابل د بالا حصار په لمنه کې نړۍ ته سترگې پرانېستي او د حبیب الله خان د دورې د لومړۍ ډلې او نومېالېو شاعرانو څخه دي چې له آثارو څخه یې: د سراج الاخلاق، د سعدي د گلستان نظم، نخلستان، د

غزلباتو دېوان، د شېخ محي الدين بن عربي د وصاېا و ترجمه او د آزاد ذخيره نومونه ياد ولي شو.

۱۳- صوفي عشقري (۱۲۷۱-۱۳۵۸ هـ ش):

صوفي غلام نبي عشقري د عبدالرحيم زوي دی چې د پغمان په چهلتن کې زيږيدلي او اولسي خور ژبی شاعرو. هغه د خپل عمر کلونه په بواختوب، د نصور او په پلورلو، صحافت او شعرو يلو تير کړل دی.

۱۴- مير غلام محمد غبار (۱۲۷۶-۱۳۵۶ هـ ش)

مؤرخ، ليکوال، سياست پوه، د خوځښت او حرکت غوښتونکی چې مشهور اثر يې (افغانستان در مسير تاريخ) د هغه پيژندنه تلپاتې کړه. د پلار نوم يې سيد محبوب و.

۱۵- قاري عبدالله (۱۲۵۲-۱۳۲۲ هـ ش)

د هيواد دغه نوميالی عالم، شاعر او ليکوال د حافظ قطب الدين زوی و. استاد د حبيبي ليسي له لومړينو ښونکو څخه وو. او د ملک الشعراء وياړمن لقب يې تر لاسه کړی و. د اشعارو پرديوان سربيره له استاد څخه نور بې شمير آثار هم پاتې دي.

۱۶- عبدالعلي مستغنی (۱۲۵۷-۱۳۵۷ هـ ش):

د ملا رمضان زوی او د امير حبيب الله خان د وخت له زبردستو ويناوالو څخه دی چې په پښتو او دري ژبو يې شعرونه ويل او ډير آثار ترې پاتې دي.

۱۷- آمنه فدوی (۱۲۴۱-۱۳۰۴ هـ ش):

د هيواد نوميالی اديبه شاعره، مفسره، محدثه او ليکواله، د سردار نور

محمد خان لور وه. له هغې نه ډیر منشور او منظوم آثار راپاتې دي. آمني فدوي حج ته د تگ په لاره کې د یوه موټر د ټکر له امله ځان حق ته سپارلی دی. چې په بیت المقدس کې د حضرت بلال (رض) د زیارت تر څنگ خاورو ته سپارل شوي ده.

۱۸- احمد علی کهزاد (۱۲۸۷-۱۳۶۲ ه.ش):

د هیواد پیژندل شوی تاریخ لیکونکی احمد علي کهزاد د میرزا محمد علی زوی په مهمو دولتي ادارو کې د دندو د اجرا تر څنگ کې تر ډیر شوزیات تاریخې آثار هم لیکلي دي او همدارنگه یې له شعرو یلو سره هم مینه درلوده.

۱۹- عبدالغفور بریښنا (۱۲۸۲-۱۳۵۲ ه.ش):

د هیواد هغه ممتاز مثل، انځور گر او هنرمند دی چې هنري آثار یې له نړیوالو شاهکارونو څخه گڼل کیږي. استاد بریښنا لومړنی افغانی هنرمند دی چې د انځور گری او رسامۍ په څانگه کې یې لوړې زده کړې درلودې.

اووم خپرکی

د کابل نزولني حرکت او د ږنگیدو پړاو

له ۱۳۵۷ هـ. ش کال څخه را په دیخوا د کابل ښار د شاته تگ پرلور
روان وو او ورو ورو د توغندیو تخریبونو هغه تهدید اوده. خوله ۱۳۷۲ نه تر
۱۳۷۵ کاله کابل د وحشت، تخریب چوراو تالان په ډیر بد حالت کې واقع شو
چې په پایله کې لاندینی سیمی وړانې اوله منځه لاړې:

لویدیځ او جنوب لویدیځ:

د افشار د غره جنوب ته له قرغی نه د مامورینو تر کارتې اوله خوشحال
خان مینې او قلعه، واحد څخه د تاج بیگ تر غونډۍ او د دارالامان
ترمانۍ او د چهلستون له مانی څخه تر واصل آباد، گذرگاه، بریکوټ، د
کابل ژوبن د شیرشاه مینې د لوی واټ په اوږدو کې، دریمه کارته،
جمال مینه او کابل پوهنتون، د سیلو، ترانسپورتي مرکزونو او برقي بسونو
په شمول ځایونه ږنگ شول.

په دې لویدیځه او جنوب لویدیځه ساحه کې ټول صنعتي کلتوري،
عرفاني، روغتیایی تاسیسات، فابریکې، شخصي کورونه، پارکونه، واټونه،
د تیلیفون ډاګې، سیلو، جوماتونه، لابراتوارونه، کتابتونونه، پولي تخنیک

کابل پوهنتون، روغتونونه، د جنگلک فابریکه، سینما گانې، د نجاري او حجاري فابریکې، عالي لیسې، ورکتونونه، ژوبن او دده همزنگ د محبس سیمه په خاورو او ایرو بدله شوه.

د گذرگاه ختیځ:

د گذرگاه له پله څخه د پامیر سینما پر لورې، د ماشینخانې سیمه، د کابل سیند دواړه خواوې تر شاد دوشمشیره (علیه الرحمه). د میوند واک په استقامت میوند واک، زور ښار، چند اول، شور بازار، باغ علي مردان، د پل خشتي د جومات مخامخ سیمه، د مراد خانې او ملي بس تصدې منځنۍ سیمه، شش درک د مکروریان تر پله پورې د لومړۍ مکروریان په شمول، د مرنجان د غونډۍ دواړه خواوې د شاد شهید په شمول بالا حصار، سید نور محمد شاد مینه تر یک لنگه کوتله او د جشن سیمه له یوې مخې ښکته او بې درنگه په خاورو او ایرو بدل شول.

د مکروریانو د لوی پله ختیځ:

له دې ساحې وروسته د کابل - څرخي پله د سرک په اوږدو کې ټول تاسیسات، شخصي او دولتي ودانۍ د پلچرخي تر تنگي د افسو تر، د کابل بریښنا ادارې، گمرک او د صنعتي پارک ټول تاسیسات، حربي پوهنتون، زغرواله قوا دا ټول له چته تر بنسټه له خاورو سره خاورې شول.

په همدې ترتیب د پغمان د دوه لارې له کمپنۍ څخه تر پلچرخي او تنگ غارو پورې ټولې صنعتي، تخنیکي او تولیدي دستگاه گانې له منځه لاړې.

د غورارادي وړانښو کابل يو ځل بيا له صنعتي، کلتوري او بشري ځواک څخه بې برخې او ضعيف کړ.

په همدې توگه د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په حدود کې د کابل او سيدونکي له خپله ځايه او خپل استوگنځي څخه يا مسافر او پردي وطن ته په مهاجرت مجبور شول يا څه نا څه شهيدان شول. مالونه يې چور، خپله بې کوره اواره، متواری او در په در شول. د ژړا او چيغو غږ يې د چا غور ته ونه رسيد.

د کابل د بيارغونې لپاره څه بايد وکړو؟

ددې پوښتنې په وړاندې د کابل ښار د بيارغونې او ودانولو په باب بايد څرگنده کړو چې له وسله والو افرادو نه يوې لنډ مهالې ادارې ته د واک ليدول او دهغې په دوام انتقالي حکومت د افغانستان د بيارغونې په تيرد بيا د کابل ښار لپاره له ځان سره نوی زیری ډالی کوي.

بشپړ باور لرو چې د مؤقت حکومت د پروسې په عملي کيدو سره چې د کابل په ښار او د هيواد په نورو سيمو کې سوله، امنيت او د افغانانو مصونيت تامين شوي او دهغه په رڼا کې د بيا رغونې پلانونه او پروگرامونه عملي کيږي.

لکه څنگه چې د مخه ورته اشاره وشوه کابل د پغمان له دوه لارې نه ته څرخي پله پورې د کابل سيند د غاړو په اوږدو کې ړنگ او خراب شوی دي. د ۱۳۶۸ هـ. ش کال د احصائۍ له مخې د ړنگو شوو ناحيو د نفوسو او کورنيو شمير په لاندې ډول وو:

د رنگې شوی ناحیې	نفوس	د کورنیو شمیر	د رنگیدو سلمي
پنځمه ناحیه د قلعه واحد په شمول	۱۴۷,۰۰۰	۲۱۳۰۴	په سلوکې ۵۰
دریمه ناحیه	۹۸,۲۰۰	۱۴۸۷۹	په سلوکې ۱۰۰
دویمه ناحیه	۵۴,۶۰۰	۸۸۰۶	په سلوکې ۵۰
لومړۍ ناحیه	۹۷,۳۰۰	۱۸۸۵۰	په سلوکې ۱۰۰
اتمه ناحیه	۱۱۷,۹۰۰	۱۷۳۳۸	په سلوکې ۵۰
اوومه ناحیه	۱۶۹,۰۰۰	۲۴۸۵۲	په سلوکې ۵۰

په دې حساب د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په شاوخوا کې کسانو په ۱۳۷۲-۱۳۷۵ کلونو کې کابل پریښی دي. د کابل په لویدیځ، د کابل په مرکز، په رحمان مینه، او شاه شهید علیه الرحمه کې زیاتره کورونه وړان او چور شوي دي او په دې ترڅ کې ټولې صنعتي او تجارتي دستګاه ګانې، ښوونځي، د اوبو رسولو شبکې، د بریښنا شبکې، تېلفون، تعلیمي مؤسسي، پوهنتون او نورې بیلګې یې په بشپړ توګه له منځه تللي دي، بنأ د بیارغونې محترم وزارت دې پاملرنه وکړي خو په دې ډګر کې د لاندینیو وزارتونو د کار پوهانو په مرسته د تخریب ساحه، د تخریب بڼه او د هغه احتمالي بر آورد تعیین او تثبیت کړی:

- د پوهنې د وزارت کارپوهان دې د ښوونځیو او لیسو وړانۍ او تخریب وڅیړي.

- د لوړو زده کړو وزارت کارپوهان دې د پوهنتون او د لوړو زده کړو د مؤسسو تخریبات او وړانۍ وڅیړي.

د اوبو لګولو او د بریښنا د انرژي وزارتونو کار پوهان دې د اوبو رسولو او بریښنا د شبکو وړانۍ وڅیړي.

- د مخابراتو وزارت کارپوهان دې د تېلفون د شبکو تخریبات وڅیړي.
- د صنایعو د وزارت کارپوهان دې صنعتي مرکزونه او تخنیکي
دستگاه گانی وڅیړي.

د فواید عامې او ساختماني وزارت دې لارې او سرکونه وڅیړي.
له هغه وروسته چې د کارپوهانو مقدماتي چارې ترسره شوې او یو
تخمیني برآورد وړاندې شو، د بیارغونې محترم وزارت دې له ذی علاقه هیوادو
څخه د مالی وجوهاتو د برابرولو په لټه کې شي.

- د نړیوال وجهي صندوق، اسلامي هیوادونو، د امریکا متحده
ایالاتو، انگلستان اروپایي ټولنې، چاپان او شمالي، ختیځو لویدیځو ګاونډیو
په مرسته د کارپوهانو بشپړه توګه د پانګې اچونې او زیرمه کولو او سامان
آلاتو د جلبولو لارې ولټوي.

- د بیارغاونې په برخه کې لومړیتوبونه، د لنډې مودې
بیارغونه، د اوږدې مودې بیارغونه، فرهنګي او کلتوري بیارغونه،
د اتول په پام کې ونیول شي.

- د کورونو او استوګنځیو، روغتونونو، ښوونځیو او روزنیزو مؤسسو
ټولې ودانۍ دې په ټاکلو تصنیفونو او کټګوریو کې مطالعه شي.

- هڅه دې وشي چې د بیارغاونې د هرې برخې په باب له تحویلونکي
مرجع سره توأ میت ورکړل شي. هغه ژر بشپړیدونکي ودانۍ چې هغو ته د
لومړیتوب حق ورکول کیږي، ډیر ژر له تحویلونکو سره په اړیکو کې د هغو
درغاونې کار پیل شي. د اوږدې مودې اوزیات لګښتي پروژې دې له لویو
تحویلونکو هیوادونو سره په دویمه مرحله کې په پام کې ونیسي، خود هغو کار
باید له همدا اوسه پیل او په دې اړه جدي تدابیر ونیول شي، خود کار پایله د

کابل د بیارغونې په گټه پای ته ورسېږي: په هرډېرځه کې کاري او فني ډلې (تیمونه) ضروري دي خو د چارو د پرمخ بیولو او سرعت په باب د بیارغاونې وزارت ته ډاډ ورکړي او غوره لارې چارې ولټول شي.

د کابل ښار د بیارغاونې په اړه باید هر وزارت، هر د تصدې او لوی ریاستونه د بیارغونې د ساحو د تثبیت واکمن کیمسیونونه ولري. خو په مستقیمه توگه په بیارغونې پورې اړوند مسایل تعیین، تثبیت او مربوطې ادارې ته یې وړاندې کړي او ټول د بیارغاونې په وزارت کې توحید شي. لازمه بلل کېږي چې د بیارغاونې لپاره یوه ځانگړې خپرونه رامنځ ته شي خو د بیارغاونې ساحې، د بیارغاونې بڼه، څرنگوالی او له دې ستونزې نه دوټلو لارې پکې منعکس شي.

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه:

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه باید وویل شي چې د کابل ښار بیارغاونې دې په اوسني بنسټیز جوړښت ترسره شي. ځکه چې په ماستر پلان کې په بشپړه توگه خو پوړیزې ودانۍ په نظر کې نیول شوي دي. شنې ساحې ته پراختیا ورکړه شوې او په پام کې وو چې په زیاتره ځایو کې یو پوړیزې ودانۍ وړانې شي، خو د دغه پلان عملي کول دوه لویې نیمگړتیاوې لري:

۱- د کابل خلک مالي توان نه لري خو دغه دروند بار او زیات لگښت وزغمي. ځکه چې د دوه نیمو لسیزو جنگ جگړو اوبی ځایه کیدو د خلکو توان او حوصله له منځه وړې ده.

۲- په لوړ پوړیزو او خو پوړیزو ودانیو کې ژوند کول د شورو بانو د ژوند د اکثریت مجوزه ده او په هغه ماستر پلان کې د شوروی د کار پوهانو او

مهندسينو ذهنيت ته انعكاس ورکړل شوی و چې د کابل اوسیدونکي غوره گڼي خو خپل ځانگړی (انفرادی) کورونه په خپلو دودیزو احاطو سره وساتي او په وروالویو محدودو کې له خپلې فاميلي آزادۍ څخه برخمن واوسي.

د کابل ښار د وضعې د بڼه کولوبيا رغاونه:

دا به غوره وي چې د سخي د غاښې په برخه کې يولوی تونل رامنځته شی خو د کابل لويديځې ناحیې د کابل له شمال او مرکز سره وصل کاندې او د گذرگاه او باغ بالا ترمنځ ترافيکي فشار له منځه یوسي.

کابل ښاروالي او امنيتي ادارې به دنده ولري ترڅو د ښار د عمومي واټونو او پليولارو مؤقت او سيار دوکانونه له مخې لري کړي، ځکه چې دغه وضعه په ښار کې غير عادي گڼه گڼه را منځته کوي، په سرکونو او پليولارو کې تگ راتگ اخلاکي او هم ښاري ترافيک له خنډونو سره مخامخ کوي. دويم دا چې د ښار نظافت او حفظ الصحة غير مطمئن او ملوټه کوي.

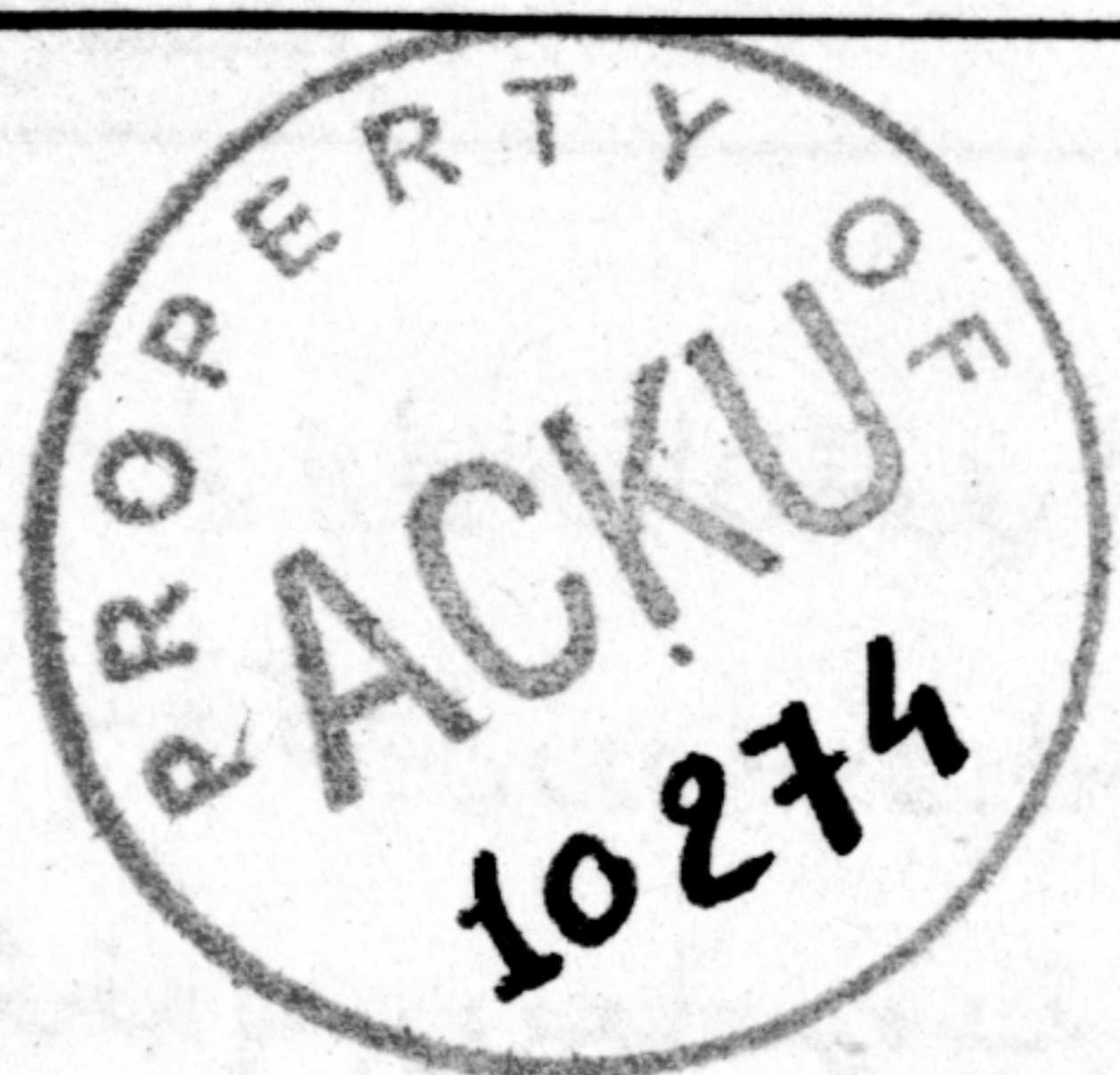
- ترافيکي خراغونه دې په کمپيوټري سيستم عيار شي، ټاکلی ثابتې او سيارې کنټرولي نقطې دې ولري.

د مسکوني او رهائشي سيمو بيارغاونه:

- کابل ښاروالي د کابل خلکو ته يوه عمومي بلنه په پام کې ولري خو دځښتن په مستقيمه مراجعه او مشاهده اړوند کورونه او ناحیې، د خسارې او تخريب بڼه او اندازه تثبيت شي.

- د استفادې نه وړ خاورې دورې او دورانو شوو کورونو پاتې شوني بايد له کورونو او د ښار له ناحيو څخه لرې کړای شي.

- لږ تر لږه وران شوي کورونه پاک او د کار لپاره دې چمتو شي.
- د کابل زوړ ښار بايد د بيارغاوونې پراوته ورننوزي، اوله دې خراب حالت څخه په يوه معاصره ښاري هسته بدل شي. د کابل د زاړه ښار د بيارغاوونې په وخت کې دې د گذرونو او تاريخي ځايونو نومونه وساتل شي.
- د کابل بالا حصار او د شیر دروازی پر سر پراته ديوالونه دې د تاريخي ودانيو په توگه وساتل شي او د گرځندويانو او سيلانيانو، لرغونپوهانو د ليدلو او کتنې لپاره دې چمتو شي او دهغو د لويدلو او زيات تخريب مخنيوی دې وشي او دهغو عايد دې د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورکړل شي.
- وړاندیز کېږي چې د شیر دروازی د غره له څوکې دې تر بالا حصار پورې د هوايي ترانسپورت کيبلونه وغزول شي او هم دې د شیر دروازی د غره له څوکې د آسماني غره تر څوکې د هوايي ترانسپورت کې کوچونو بریښنايي کيبلونه په پام کې ونیول شي. خود شیر دروازی د غره لپاسه د ديوالونه او د کابل ښکلې او توريستيکي منظره؛ سيلانيان، گرځندويان او نور مراجعین له هوانه په مستقیمه توگه وگوري په بشپړ باور سره ویلای شو چې د کابل لپاره به له دې درکه د یادونې وړ عايد ترلاسه شي.
- په پای کې د لنډ مهاله حکومت د موجودیت او د انتقالي حکومت د زیري، سیاسي ثبات او امنیت په پام کې نیولو سره دې روڼ اندو (روښانفکرو)، کارپوهانو، سوداگرو او تکنوکراتانو ته د نړۍ په سطحه یوه عمومي بلنه ورکړه شي، خو ټول یو بل ته لاسونه سره ورکړي، د کابل او هیواد په بيارغاونه کې کارنده ونډه واخلي او په بیلابیلو برخو کې یې له تجربو څخه استفاده وشي. په همدې هیله.

د مأخذونو لړلیک

- آريانا دايرة المعارف، اطلاعات او کلتور، په شپږو ټوکونو کې، ۱۳۴۶ هـ. ش.
- آهنگ، محمد کاظم. تاريخ مختصر وسايل رسانه های جمعی در افغانستان، توانا،
- اریک، د اکبر د اطلاعاتی او نشراتی منابعو مرکز، پېښور، ۱۳۸۰ هـ. ش.
- حبیبی، عبدالحی. بالاحصار کابل، د کابل پوهنتون مجله، ۱۳۴۸ هـ. ش.
- ذهین، عبدالرسول. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۴۸ هـ. ش.
- سالنامه، احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۵۸ هـ. ش.
- سالنامه، احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۷۵ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. جغرافیای شهری، درسي متن، کابل پوهنتون، ۱۳۶۱ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۴۴ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل مجله، انگلیسی متن، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل دیروز... د پېښور چاپ، ۱۳۷۷ هـ. ش.
- غبار، میر غلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، ۱۳۴۶ هـ. ش.
- مرغښت. رهنمای کابل، کابل بناروالي، ۱۳۵۰ هـ. ش.
- فقیري، احمد فواد. نواحی شهری، شخصی یادداشت، ۱۳۸۰ هـ. ش.
- فاولز. ل. گری سکونت در شهر، ژورنال جغرافیه نمره، المان، ۱۹۷۲ م.
- ورکشاپ طرح پالیسی ملی مسکن در افغانستان، کابل، د ۱۳۶۹ هـ. ش کال سنبله.
- یمین، محمد حسین. افغانستان تاریخی، د پېښور چاپ، ۱۳۸۰ هـ. ش.

د اړیک د گرځنده کتابتونونو د ادارې خپاره شوی کتابونه

- ۱- د افغانستان عمومي جغرافیه
- ۲- جغرافياي عمومي افغانستان
- ۳- د افغانستان تاريخي وداني
- ۴- بناهاي تاريخي افغانستان
- ۵- د افغانستان محلي خواړه
- ۶- ورزشهاي محلي افغانستان
- ۷- سپينه کوټره
- ۸- کمان طلايي
- ۹- زده کړو چي ورزده کړو!
- ۱۰- بيا موزيم تا بيا موزانيم!
- ۱۱- په افغانستان کي د چاپيريال ساتنه
- ۱۲- حفاظت محيط زيست در افغانستان
- ۱۳- په افغانستان کي د بوز غليو او باغونو جوړونه او روزنه
- ۱۴- تربيه و تهيه، بزق و باغها در افغانستان
- ۱۵- د تمدن سوغات
- ۱۶- ارمغان تمدن
- ۱۷- زلزله در افغانستان
- ۱۸- په افغانستان کي زلزلې
- ۱۹- معيوبين و جامعه
- ۲۰- معيوبين او ټولنه
- ۲۱- د افغانستان لنډکي تاريخ
- ۲۲- تاريخ فشرده، افغانستان
- ۲۳- د چرگانو ساتنه او پالنه
- ۲۴- مرغداري
- ۲۵- د نيای کودک
- ۲۶- د ماشوم نړی
- ۲۷- نگاهی بر اوضاع اقتصادي افغانستان
- ۲۸- د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه کتنه
- ۲۹- د شاتو مچيو روزنه
- ۳۰- زنبور داری
- ۳۱- د افغانستان مشاهير
- ۳۲- مشاهير افغانستان
- ۳۳- د افغانستان کلک پوستي ميوې
- ۳۴- ميوه هاي سخت پوست افغانستان
- ۳۵- جغرافياي ولايات افغانستان
- ۳۶- د افغانستان د ولايتونو جغرافيه
- ۳۷- تکنالوژي بایو گاز
- ۳۸- د بایو گاز تکنالوژي
- ۳۹- پر خوري يا خود خوري
- ۴۰- د پير خوراکی
- ۴۱- بازی هاي عاميانه اطفال
- ۴۲- د ماشومانو ولسي لوبې
- ۴۳- ۴۴- لنډي ها
- ۴۵- رهنمای تشخيص و تدای امراض چشم، گوش، گلو و بينی
- ۴۶- د سترگو، غوړ، ستوني او پزی ناروغيو د تشخيص او درملنی لارښود.
- ۴۷- سرگرمي با تجربه هاي علمی
- ۴۸- په عملي تجربو سره وخت تيروول
- ۴۹- په افغانستان کي کاني زیرمی
- ۵۰- ذخاير معدني افغانستان
- ۵۱- اساسات ماهی پروری
- ۵۲- د کبانو د روزلو لارښوونې
- ۵۳- اوبه د ژوند سرچينه
- ۵۴- آب سرچشمه، حیات
- ۵۵- تدبیر منزل
- ۵۶- د کور سمبالښت
- ۵۷- سبزی ها
- ۵۸- سابه
- ۵۹- د افغانستان مشاهير (دويم ټوک)
- ۶۰- مشاهير افغانستان (جلد دوم)
- ۶۱- توصیه های مفيد برای انکشاف باغداری در افغانستان
- ۶۲- په افغانستان کي د باغونو د پرمختگ په هکله گټورې لارښوونې
- ۶۳- شاهراه های افغانستان
- ۶۴- د افغانستان لوي لاري
- ۶۵- ورزش
- ۶۶- ورزش (پښتو)
- ۶۷- تاريخ مختصر وسايل اطلاعات جمعی در افغانستان
- ۶۸- په افغانستان کي د ډله ايزو اړيکو وسايلو لنډ تاريخ
- ۶۹- سيمای محيط زيست افغانستان
- ۷۰- د افغانستان د چاپيريال بڼه
- ۷۱- اقتصاد
- ۷۲- اقتصاد (پښتو)
- ۷۳- تخنيک ابتدایي راډيو
- ۷۴- د راډيو لومړنی تخنيک
- ۷۵- د افغانستان مشاهير (دریم ټوک)
- ۷۶- مشاهير افغانستان (جلد سوم)
- ۷۷- دانستی های مالداري و وترنری
- ۷۸- د وترنری او مالداري په هکله لارښوونې
- ۷۹- صنايع دستی افغانستان
- ۸۰- د افغانستان لاسي صنايع
- ۸۱- هرات در دوره تيموري ها
- ۸۲- هرات د تيموريانو په دوره کي
- ۸۳- نباتات صنعتی
- ۸۴- صنعتي بويي
- ۸۵- جهان نما
- ۸۶- نړی، ښود
- ۸۷- گلسته، اطفال
- ۸۸- د ماشومانو گل غونچه
- ۸۹- آب های تحت الارضي و معدني افغانستان
- ۹۰- د افغانستان ترڅمکي لاندې او کاني اوبه
- ۹۱- روغه ټولنه
- ۹۲- جامعه، صحمد
- ۹۳- شهر کابل در طی قرون

ARIC

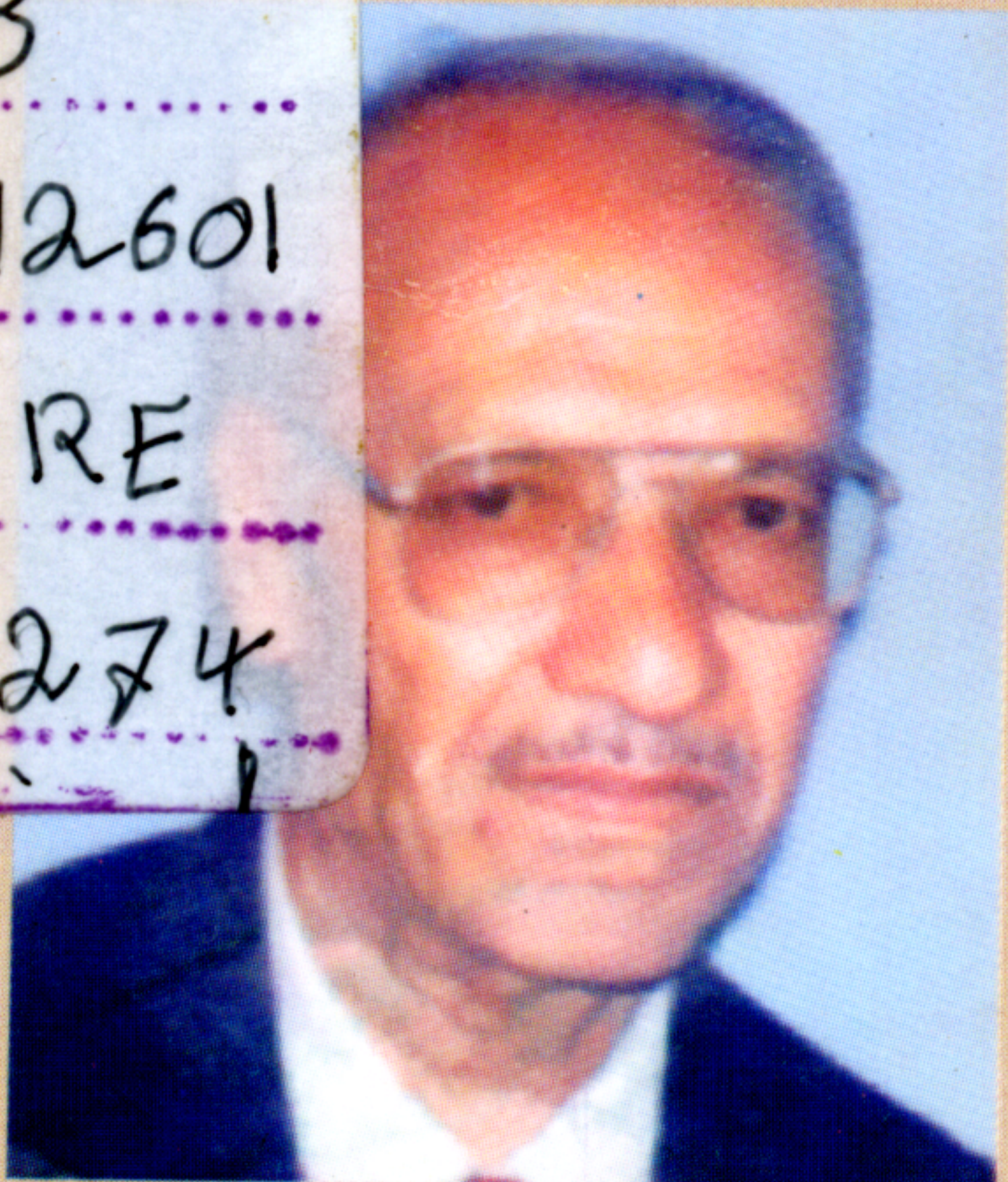
B

2.12601

ARE

10274

cop. 1

پوهاند غلام جیلاني عارض د محمد اسمعیل
خوي د کابل ولایت د چهاردهي ولسوالي په قلعهء قاضي
کي زیږیدلي.

لوړې زده کړې:

د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د تاریخ او جغرافیې
له څانګې لسانس (۱۹۶۳ م کال)، د جغرافیې په څانګه کې
د امریکا د متحده ایالاتو د کالورادو پوهنتون څخه

ماستري (۱۹۶۶ م کال) د متحده ایالاتو د اریزونا پوهنتون فولبرایت سکالرشپ او
په تاریخ کې د دوکتورا کانديد (۱۹۹۳ م کال).

رسمي دندې او اداري کارونه:

برسیره پردې چه د جغرافیې د څانګې استاد و، په ۱۳۵۵ هـ. ش کال یې د پوهاند (پروفیسور)
علمي رتبې ته ترفیع کړې او مافوق دولتي رتبه لري. د جغرافیې د موسسې امر، د جغرافیې
مجلې او جغرافیې بولتن مسئول مدیر، د جغرافیې د څانګې امر، دوه ځله د ځمکپوهنې
د پوهنځي رئیس، دوه ځله د پوهنتون علمي مرستیال او څو ځله د پوهنتون علمي شورا غړي.
په نړیوالو کنفرانسونو کې ګډون:

په هندوستان، امریکا، ایران، پاکستان او کابل کې یې په (۱۱) نړیوالو سیمینارونو کې
ګډون کړي دي.

چاپ شوي علمي آثار:

جهان امروز، اقلیم حیاتي افغانستان، اقلیم شناسي عمومي، جغرافیه فزیکي، جیومورفولوجي،
کارتوګرافي و فوتوهای هوایی، اساسات نقشه برداري، روش تحقیق جغرافیهء شهری، جغرافیه
عمومي افغانستان، جغرافیه طبیعی افغانستان، جغرافیه فزیکي عمومي، خاکشناسي و جغرافیه
عمومي، مطالعات مقایسوي درهء لوګر و غوربند، د افغانستان ولایتونو جغرافیهء د افغانستان
جغرافیه (په انګلیسي ژبه)، د معارف داوومو او لسمو ټولګیو جغرافیه، د افغانستان لويي لاري او
هم دا اثر (کابل ښار د پېړیو په اوږدو کې)، همدا رنگه په دري پښتو او انګلیسي ژبويي د هیواد
دنده او بهر په مطبوعاتو کې زیاتو مقالې خپرې شويدي.

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ
پرله پسې نومره ۹۴

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library